

Жамоатчилик кенгаши раиси:
Абдулла ОРИПОВ

Жамоатчилик кенгаши:
Нажмиддин ЖИЯНОВ
Азамат УМАРОВ
Минҳожиддин МИРЗО
Феруза МУҲАММАДЖОНОВА
Аҳмад ОТАБОЕВ
Шухрат СИРОЖИДДИНОВ
Аҳмад УСМОНОВ

Бош муҳаррир:
Собир УНАР

Бош муҳаррир ўринбосари:
Луқмон БҮРИХОН

Масъул котиб:
Ақбарали МАМАСОЛИЕВ

Таҳрир ҳайъати:
Муҳаммад АЛИ
Иқбол МИРЗО
Бобур АЛИМОВ
Абдусайд КҶЧИМОВ
Сирожиддин САЙИДИ
Алишер НАЗАР
Ўрозбой АБДУРАҲМОНОВ

Саҳифаловчи: Фиёсиддин ОМОН ўғли
Ушбу сон "Ёшлик" журнали таҳририятининг
компютер марказида саҳифаланди.

Манзилмиз:
Тошкент. ш.
Ўзбекистон шоҳ кўчаси, 16-"а" уй.
E-mail: yoshlik-xatlar@rambler.ru
Tel/факс: (8371) 227-0-227,
245-5-793, 245-0-552

© "Ёшлик" № 4 (266) 2013 й.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси,
"Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати муассислигидаги
ёшларнинг адабий-ижтимоий журнали
1982 йилдан чиқа бошлаган.

МУНДАРИЖА

МУЛОҚОТ

Алишер НАЗАР. Маънавий таҳдид шарпаси. 2

АДИБ ХОНАДОНИДА

Ёқуб АҲМАДЖОНОВ. Қақнуснинг қисмати гулхан ичрадир. 10

НАСР

Жамила ЭРГАШЕВА. Қир устидаги аёл. Роман. 12
Адҳам ДАМИН. Икки ҳикоя. 40
Ориф ҲОЖИ. Найранг. Ҳикоя. 46
Уйғун РҶЗИЕВ. Модерн. Ҳикоя. 56

НАЗМ

Гулжамол АСҚАРОВА. Оғир куй чалмоқда бўғзимдаги най. 7
КЕНЖАБИЙ. Дил қушим парвози юксақдир ғоят. 22
ЎКТАМОЙ. Кўзларингда чайқалар денгиз. 36
Зокиржон БОЙХОНОВ. Ойдан ойдин эди ойдай юзларинг. 44
Гулноза БОБОЕВА. Қўшиқлар қўшиққа бойланиб кетди. 49
Тошпўлат ЎРХУН. Бунчалар сўлимдир юлдуз нигоҳи. 53

ТОМОШАБОҒ

Ширин АЛОВИТДИНОВА. Нобелнинг янги совриндори. 45

АДАБИЁТШУНОСЛИК

Умида РАСУЛОВА. Ишқ диёрининг мангу қўшиғи. 38

ХОТИРА

Беҳзод ҚОБУЛОВ. "Фидойилик бўлди қисматим..." 50

МУШОҲАДА

Шодмон СУЛАЙМОНОВ. Муталаа шуқуҳи. 54
Дилдора РАҲМАТОВА. Рухият озиғи. 61

ТАДҚИҚОТ

Икром РАҲМОН. Навқиронлик нафаси. 62

ЕЛПУҒУЧ

Марк ТВЕН. Ғаройиб ўғирлик. Ҳикоя. 64

Бошишга 03. 05. 2013 йилда рухсат берилди. Қоғоз формати 60x84 1/8. Нашриёт ҳисоб тобоғи 8,7. Индекс 822.
ИССН 0207-9137. Журнал 2007 йил 4 майда Матбуот ва Ахборот агентлиги томонидан № 0253 рақами билан рўйхатга олинган.
Журналдан кўчириб босилганда "Ёшлик"дан олинди" деб изоҳланиши шарт.
"Ўқитувчи" НМИУ bosмахонасида chop этилди. Буюртма № 105-13. Адади 6125 дона.
Тошкент шаҳри, Юнусобод тумани, Янгишаҳар кўчаси, 1-уй.

Алишер НАЗАР

МАЪНАВИЙ ТАҲДИД ШАРПАСИ

Қарашлар, фикрлар, мулоҳазалар

Назаримда одамиятнинг онгли ҳаёти бошланган кундан ер юзида курашлар даври бошланди. Яратган зот улуғ Китобида дарж этганидек, улар бир-бирларини танишлари ва дўст тутишлари учун халқлар ва қабилаларга ажратиб қўйгандан бошлаб эса бу курашларнинг кўлами кенгая бошлади. Асрлар келди... бутун бошли миллатлар ер юзидан супуриб ҳам ташланди. Айримлари миллат сифатидаги қиёфасини йўқотиб қўйди. Баъзилари таланди, ўлдирилди, қул қилинди. Аммо кураш шу билан тўхтаб қолгани йўқ. У шаклан бўлмаса-да, моҳиятан давом этмоқда.

Эндиликда бу курашнинг усуллари ўзгарди. Ғанимлар билвосита инсонлар қалбига, онгига ҳужумга ўтдилар. Ҳозирда турли мафкура ва маданиятлар ўртасида кураш авжига чиқди. Дунё аҳлининг бир бўлаги сифатида биз ҳам бу талотўплардан четда турганимиз йўқ. Душманлар минг йиллар давомида шаклланиб келган, энг асосийси, имон ва ислом булоғидан сув ичиб камолга етган миллий маданиятимизни, ўзгиримизни йўқ қилиб, ўрнига ўзларининг ғайриинсоний маслақлари сингдирилган маданиятини жорий қилишга уринмоқдалар. Бу иш учун жуда катта маблағлар ажратилмоқда, сармоялар тикилмоқда, ўқув муассасалари ташкил этилмоқда. Миллионлаб ададда китоблар, газета ва журналлар нашр қилинапти. Бу ҳам камдек, эшикма-эшик юрадиган миссионерларни тарбиялашдан ҳам эринмаяптилар. Натижада, озгина моддий манфаат эвазига ҳар икки дунёсини сотиб юбораётганлар ҳам пайдо бўлди ва бу мудҳиш “савдо” ҳамон давом этмоқда.

Демак, маънавий уруш шарпаси қулочини кенг ёйиб, тобора яқинлашиб келяпти. Бу курашда шунчаки пистирмада туриб музаффар бўлмоқ мушкул. Шахс ва миллат сифатида бунга қарши чора-тадбирлар кўришга бурчлимиз. Маънавий жавобгарликни ҳис этмаслик, лоқайдлик ва кечикиш жуда

хатарли оқибатларни келтириб чиқариши шубҳасиз. Аммо таҳдид солаётган хавфдан юзга ниқоб тутиб ёхуд вужудга вакцина юбориб қутулишнинг иложи йўқ.

Бу жараёнда инсон қалбини турли мафкуравий бўҳронлардан омон сақлашнинг фақатгина бир йўли бор. У ҳам бўлса, инсон онгида, юрагида аждодлардан мерос бўлиб келган маънавий-ахлоқий қадриятларни мустаҳкамлашдан, бойитишдан иборатдир. Бу улуғ вазифани шак-шубҳасиз адабиётгина уддалай олади. Зеро, бадий Сўзгина кўнгилларга нурдай сингади, киши дунёқарашини, дид-туйғуларни ўстиради. Шу боисдан ҳам адабиёт яралганидан буён унинг бирламчи вазифаси инсон қалбини тарбиялаш экани ҳақида кўп ва ҳўб гапирилган. Инсоният адабиётдан бир қадам орқага чекинган, минглаб одамлар “сариқ матбуот” орқали кенг ёйилаётган “оломон адабиёти”ни мукка тушиб ўқийётган бугунги кунда ҳам адабиёт ўз вазифасидан чекингани йўқ. Фақат адабиётга, унинг азалий қонуниятларига ёндошув бироз ўзгаргандек. Бу вазиятдан кўриниб турибдики, оммавий маданият ҳужумлари адабиётни ҳам четлаб ўтмаяпти. Демак, бугун миллий адабиётимизнинг бир бутунлигини, кўп йиллар давомида мустаҳкамланган пойдеворини асраб қолиш учун ижод аҳли онгида ўзига хос иммунитетни пайдо этиш эҳтиёжи туғилди. Шу билан бирга адабиёт зиммасига яна бир масъулият юкланди: бу – миллий маънавиятимиз учун хатарли бўлган ёт ғояларга қарши “антибиотик” вазифасини ўтовчи фикрларни шакллантиришдан иборатдир.

Хўш, замонавий ўзбек адабиёти бугунги глобаллашув даврида зиммасидаги бу масъулиятни кўнгилдагидек адо эта оляптими? Сўнги пайтларда “мустақиллик даври адабиёти” деган атама пайдо бўлди. Бу атаманинг пайдо бўлишига қандай асосларимиз бор? Мустақиллик даври адабиёти кечаги адабиётдан нимаси билан фарқ қилади?

– Аввало, Инсон – номукамал. Буни эътироф этмоқ лозим. Яъни, биз фаришталар эмасмиз. Махлуқотда нафс деган эҳтиёж мавжуд. Ҳайвонлар тўйганига қаноат қила олади. Чунки унда онг, режа йўқ. Одам боласи эса асло тўймайди. У жамғаришга ўч. Шу боисдан одамни “кўзи оч” ҳам дейишади. Бироқ, нафс фақат тўйғизиш, кийим-кечак, уй-жой таъминоти билангина қондирилмас экан. Энг ёмони, маънавий нафс ҳам бор. Инсон сийратигадаги юзлаб қусурлар маънавий нафснинг белгиларидир. Уларнинг кўриниши турфадир: ҳасад, муғомбирлик, худбинлик, гуруҳбозлик, айирмачилик, адоват ва ҳоказолар. Айни чоғда, маънавий ташналик (нафс) га эзгулик, адоват, садоқат, савоб ва бошқалар ҳам мансубдир. Асрлар мобайнида инсонлар тафаккури ва қалбидан жой олган юқоридаги икки жиҳат – моддий ва маънавий эҳтиёж – нафс учун кураш чексиз-чегарасиз тўқнашувларни келтириб чиқарди. Улар икки одам орасида ёхуд оилада, жамиятда, мамлакатлар, миллатлар орасида ҳам келишмовчилик, худбинлик тариқасида намоён бўлаверади. Мана шу зиддиятда инсонга энг яқин кўмакчи албатта баркамол маънавият, илм ва холисликдир.

Бугун дунёнинг маънавий руҳияси ўзгариб кетди. Баъзи бир жамиятларда инсон табиатига, инсоний фазилатларга зид кўникмалар пайдо бўлмоқда. Улар ўзларининг бу чиркин ҳаёт тарзларини “демократия”, “инсон ҳуқуқлари”, “тенглик” сингари чақирқлар билан ниқобламоқдалар. Мана шундай таҳликали бир даврда ёшларимиз онгини, миллатимиз маънавиятини ҳимоя қилмоқ эҳтиёжини теран ҳис этмоғимиз керак. Бунинг учун эса халқимизнинг миллий ўзига хослигини тараннум этадиган адабий асарлар яратишимиз, кинолар, сериаллар чиқаришимиз керак.

Сўнги йилларда замонавий истилоҳ билан айтганда “бозор адабиёти” пайдо бўлди. Исми-шарифини ҳеч ким эшитмаган “ёзувчи”лар кўпайиб кетди. Уларнинг қалин-қалин “асарлари” нашр этилди ва бу жараён ҳамон давом этмоқда. Шунчаки олдиқочди, жиддий адабиётга мутлақо дахли бўлмаган

Абдулла ОРИПОВ,
Ўзбекистон қаҳрамони,
Халқ шоири

бундай “асарлар” ҳақида ҳам ўйлаб кўриш фурсати келди. Чунки бу “асарлар” китоб ҳолида халқимиз орасига кириб бормоқда. Демак, адабиётшуносларимиз, адабий синчиларимиз эндиликда яна-да диққатлироқ бўлмоғи керак. Ҳаммасини вақтнинг, ўқувчининг ҳукмига ташлаб қўйиб бўлмайди.

Бир замонлар товламачи, чайқовчи деб аталган кимсалар бугунги кунда зукко топармонларга айланиб кетгани бошқа гапдир, лекин илмдаги, ижоддаги “ишбилармон”ликнинг намоёишига асло йўл қўйиб бўлмайди. Яқинда бир “сарик” матбуотда ўқиб қолдим, гўёки ер юзидаги бирорта тилда тиззанинг орқа томонининг номи йўқ эмиш. Ваҳоланки, бизнинг тилимизда буни “тақим” дейдилар. Чунончи, кўпкарида улоқни тақимга олишади, қизнинг сочи тақимига тушган, дейишади ва ҳоказо. Чумчуқни ҳам қассоб сўйсин экан-да...

Ана энди саволнинг давомига келсак, “Мустақиллик даври адабиёти” ибораси ҳақида гап кетганда, айтиш лозимки, бу тарихий жараён юз берган воқелик сифатида ўз таржимаи ҳолига эгадир. У катта адабий бир босқич сифатида, янги тузумнинг бевосита инъикоси сифатида ҳатто ҳужжатга айланиши ҳам мумкин. Бора-бора бу жараён адабиётнинг умумий яшаш тарзи билан кўшилиб, уйғунлашиб кетади. Мустақиллигимизни мустаҳкамлаш йўлида хизмат қилган асарларнинг умри боқийдир.

– Мустақиллик даври адабиёти деб мен фақат вақт, давр нуқтаи назаридан ажратаман. Адабиёт оқаётган бир дарё, у ери ё бу еридан чизиқ тортиб, буниси бу ёққа, униси у ёққа, деб айириб бўлмайд. Энди, табиий, унинг усти сокин, туби теран жойлари бор, баъзи жойларида саёзликка чиқиб шағиллаб қолади. Шағиллаб бўлдик! Менингча, умидим ҳам шу, дарёмизнинг теранлиги айна бошланаётган палладамиз.

Ана шу оқаётган дарё лабида ўтириб ўйласангиз, ўй сизни ҳар ёқларга тортиб, ҳушёрлантиради. Биринчиси: миллат – тафаккури билан миллат, тафаккур эса тил билан. Миллат ўзини тафаккур билан кўтаради, тафаккур билан ривожланади ва айна шу тафаккур билан ўзини ҳимоялай олади. Ўзлигининг кўрғони – тафаккур. Айна шу кўрғонни миллатнинг афкор қисми кўриқлаши, ҳимоялаши ҳам керак. Ёт таъсир, ёт оқим, ёт ақида, ҳаттоки дунёнинг ёт қонунларидан ҳам. Бу шунчаки сиёсатнинг зарурати эмас, миллатнинг яшаб қолиши, бузилмаслиги ва шу глобал гирдобга ютилиб кетмаслик шарт. Дейлик, дунёдаги барча динлар, барча илмлар қарши бўлгани ҳолда инсон табиатига зид, башар зотига мамну бир жинсли махлуқлар никоҳи яна ўша инсон ҳақ-ҳуқуқлари тенглиги бандларига паналаб, бугунги кунда ўн тўртинчи мамлакат парламентида қабул қилинди. Ўша мамлакатлар аҳолисининг кўпчилиги қарши бўлишига қарамай, бу жирканч ҳаёт тарзи қонунан тасдиқлаб кўйилди. Биз учун бу гапни айтиш ҳам ҳазар! Ўша томонларда ҳали бунақа мамлакатлар сони кенгайди, чунки ОАВ тинмай жаврайди, ТВ ҳар куни ўнлаб марта кўрсатади, тарафу бетарафларни тортиштириб, шу билан ҳам тарғиб қилади, ана шу биз отини тутишга ҳам ҳазар қиладиган табиат, инсонга зид ҳайвоний нарсаларнинг ҳаммаси сўз эркинлиги байроғи остида қилинади, оқибатда шу сарамас билан оғриганлар сони кўпая боради. Улар тинмай намойиш қилади, тўполон чиқаради, кўчада турган машиналарга ёқади, уларнинг сарамаслик талабларига бўйсунмайман деган номзод, ҳар бир овоз ҳисобда бор, сайловдан ўтолмай қолади. Худо сақласин бизни бунақа тенглиқдан! Бизга гоҳ табиий оқим билан, гоҳ эса бу оқимларни тагимиздан зимдан оқижаётган ҳар хил лойиҳа-ю жамғарма, кўрик-танлову шафқат ташкилотлари (булар юзлаб, минглаб), эътиқодсизлик, фаҳш, очиқ шаҳват, беиболик, динсизлик каби талай-талай “таълимот”ни ошкора ҳам, яширин ҳам киритиб ётибди. Миллий руҳ, миллият тубдан емириляпти бунинг оқибатида. Ғанимларимизга ҳам инсоф берсин деб, ўзимизни фақат Худога ташлаб, оғзимизни очиб ўтираверсак, ўша ёқдан келган чиркинлик оғзимизга ҳам кириб кетади. Шусиз ҳам кўп нарсаларнинг сопини ўзимиздан чиқаришяпти, билиб-билмай эргашиб кетадиганларни топаётирлар, сийловлар билан сийлаётирлар. Бу ирkit нарсалар чексиз-чегарасиз ахборот технологияси шарофати билан ҳар куни, ҳар соатда уйимизда меҳмон. Бугун телевизорга қараганда нафратимизни келтираётган ёт исқот беш-ўн йилдан кейин эшигимиздан сўрамай ўзи кириб турган бўлади. Агар ўзимизни асрашни, дунёнинг ях-

Аҳмад Аъзам,
ёзувчи

шиси билан ёмонини фарқлашни ўрганмасак. Нима демократиянинг тушунарлидир? Бу – нечадан бир мисол, холос. Мен ўзимни жуда демократ ҳисоблайман, лекин демократиянинг чиройли пардасини кўтариб, қани бунинг орқасида нималар бекиниб ётибди деб қарайман ҳам. Қонуну ҳуқуқларни юзига чаплаб гўзал нозанин бўлиб олган ялмоғиз чилтон кампир шу ёқда эмасми, деган шубҳага бораман. Бўянган, нозанин ялмоғизнинг човут солишидан хавфсирайман доим.

Нуқул ўзбеклигимизга фахрия ўқийвермай, ҳақиқатда ўзимизни ўзбек деб билишимиз ва бундан ғурурланиб иш кўришимиз шарт!

Тафаккур ўзлигимиз кўрғоними, о-о, унинг деворлари қандай баланд қурилган, қандай кунгура-ю миноралар бор, ота-боболаримиз ғайратига балли, деб салламно айтавермай, нураётган, тўкилиб бораётган жойларини тузатиб ҳам туришимиз керак. Глобаллашув – маънавиятга интервенция. Биргина бизда эмас, бутун дунёда, ҳатто ўзини энг ривожланган ҳисоблайдиган мамлакатлар ҳам унинг истилосида. Замон шамоли гоҳ илиқ, гоҳ аччиқ, лекин муқаррар эсяпти. Шамол тоғларни ҳам қум қилган. Шуни унутмайлик. Оддий ҳақиқатлар эсимизда турсин: келажagini ўйламаган миллатнинг бугуни йўқ, у фақат ўтмиш мазорларини улуғлаш билан қолиб кетади.

Кўп асрлар таназзулда, кейин юз йилдан ортиқ мустамлакада яшаганимиз учун ўтмиш ва бугунимиз Шарқдан ҳам, иқтисодиёт, технологияда илгарилаб кетган Ғарбдан ҳам ўзимизни паст оламиз. Ўз қадриятларимизни уларчалик қадрламаймиз, Шарқдан оппоқ кўринган тегирмончини бувам деб ўйлаб, кўзимизга ёш олиб эргашиб кетамиз, Ғарбнинг ашқол-дашқолидан тортиб чиқитга ташлаб юборганларигача ҳавасда юрамиз. Таъсирларнинг қайси яхшию қайси ёмон эканини аввал ўз танамизга ўйлаб олайлик. Балки ҳаммасидан ҳам яхшилари ўзимизда бордир. Бор, лекин кўрсатиш учун аввало ўзимиз билишимиз – ўзлигимизни билишимиз зарур. Бошқалар буни биздан олдинроқ билган ва ҳавасини яширмайди ҳам.

Миллатнинг билик борлиги тафаккур, тафаккур эса меҳрталаб нозик тилдан тикланган, тил билан мустаҳкамланади, тил билан ўсади, теранлашади. Аслида барча бадиий, маънавий, руҳий, фалсафий, илмий – жамики бойликларимиз тилимизда. Унинг ўзи энг бебаҳо, қутлуғ маданий обида, ёт таъсир, бузилишлардан кўриқчимиз! Масаланинг ана шу томони

ўйлантиради – ўзбек руҳияти кўриқчиси, валинеъматининг ўзини асрамаяпмиз, давлат мақомига кўтариб, қонун билан ҳимоялаган ҳолимизда биз, қалам аҳли, афкор омма уни ўз ҳолига ташлаб қўйдик ва ҳатто уни бузувчилар чанқаганда сув ҳам ташиб турибмиз.

Тили ғарибланган халқнинг тафаккури ҳам ўтмас бўлиб қолади, айна тафаккурнинг мағзи-мағизигача заха етади, бугунги замон талаблари даражасида фаолият кўрсата олмайди, шунчаки ҳавойиланиб қолади. Худога шукр, кўп ишлар қилиняпти, лекин ундан-да кўп ишлар қилинмай қолиб кетяпти. Бу эса бизни тутиб турган заминни бўшаштириб қўяётир. Шулардан бири – тилга бепарволик оқибатида ада-

биётда орқага кетиш. Албатта, мустақиллик руҳиятимизга, кўнглимизга эркин кенгликлар берди, лекин моддий сиқинтилик анча ижодкорларни “бортинг у ёғига” чиқариб ташлади – қанча издошлар бўлгучи эди, улар ҳам бўлмади. Аммо... халқнинг фикрлайдиган қисми, афкор омма айна халқ олдидаги масъулиятини ҳар қандай шароитда ҳам унутмаслиги лозим. Ҳозирга келиб бу сиқинтилик даври ҳам ўтяпти шекилли, янги адабий авлод шаклланиб бошлади. Бу, табиий, яна тафаккурнинг жонланиши, тилимиз аслиятларига қайтиб, уни дунёнинг фаол тил муҳитига қўшилишига, бинобарин, ўзлигимизни кўрсата олишимизга олиб келади.

Луқмон БҮРИХОН,
ёзувчи

– Гапларингизда жон бор-ов... инсоният тарихи курашлар, урушлар тарихи, деган экан кимдир, шу чинга ўхшайди. Назаримда, тала-тўплар, қирғинлар қаъридан адабиётгина омон чиқиб келаяпти. Марҳум, қуюнчак адибимиз айтганидай, адабиёт ўлмайди, шекилли. Аммо бу ўлмайди, жони тошдан, деб унинг ҳоли забунига томошабин бўлиб ўтириш ҳам ярамайди. Айниқса, бугун. Аҳволни кўриб турибмиз. Глобаллашув. Маънавиятлар, фикр-ғоялар ўртасида зимдан, беаёв кураш кетяпти. Сиз билафонлик билан таъкидлагандай, оммавий маданият, деганлари юртимизга, онгимизга ёпирилиб кирапти. Бузуқ ғоялар, ахлоқсизлик, ғайриинсоний турмуш тарзи тарғиб қилиняпти. Қандай, қай йўсинда тарғиб этиляпти? Киндигингни кўрсатиб юр, қулоқ-бурнингга сирға тақиб ол, бутга сиғин, деб биров-бировни кўча-кўйда зўрлаётган, кўлидан тортқилаётгани йўқ-ку?! Бундай бузуқчиликлар адабиёт ва санъат орқали тарғиб қилиняпти! Шунинг учун улар ёшлар онгига тез сингаяпти, тез тарқаяпти. Тан олиш керак, бундай ёт ғояларни ташувчи асарларнинг аксарияти бадиийлик, санъаткорлик нуқтаи назардан олиб қаралганда, хийла юксак, ҳавас қилса арзийди, катта истеъдод, иқтидор билан яратилган, ҳойнаҳой, шунинг учун ҳам таъсири тез, юқумлилик даражаси баланд. Модомики, ғояга қарши ғоя билан курашиш керак экан, биз нима қиляпмиз? Мафкура майдонида олишишга қурби етадиган асарларимиз борми? Тегирмонга қарши жангга чиққан Дон Кихотга ўхшаб қолмаяпмизми? Афсуски, шундай. Ўзимизча миллий қадриятларни, анъаналарни тарғиб қилаётган асарларимиз насиҳатгўйликдан,

маиший икир-чикирлардан, бетўхтов кўз ёшлардан нарига ўтаётгани йўқ. Айниқса, кино асарларимиз! Бадиий баркамолликдан, ҳақиқий санъатдан жуда-жуда йироқ. Улар миллий, ахлоқий, қандайдир эзгу қарашларни гўё тарғиб қилган бўлади-ю, аслида, айнан ўша қадриятлардан ҳаммамизни бездиради.

Гап “оммавий маданият”га қарши кураш ҳақида бораркан, аввало, бу бало олдида оммавий бирлашишимиз зарурга ўхшайди. Бугун адабий муҳитда айирмачилик, гуруҳбозлик, маҳаллийчилик кайфияти йўқ, деб ким айта олади? Бу Шўро давридан бери давом этиб келаётган бир иллат. Бизни тегирмон қаршисидаги Дон Кихотга айлантриб қўяётган аслида шу иллат эмасми? Оммавий бирлашишимиз учун энг аввало оммавийликдан қочишимиз керак. Оммавий мақтовлар, жўровозлик, оммавий лоқайдлик – адабиёт ва санъатнинг биринчи душмани. У ичимизда, олдин шуларни бартараф этмай туриб ташқи ёвга қарши курашиш қийин.

Мустақиллик даври адабиёти, деган ибора пайдо бўлди, деб қандайдир ажаблангандай гапирибсиз. Бунинг ҳеч бир ҳайрон қоладиган жойи йўқ. Ўтган асрнинг тўқсон биринчи йилидан буёғи – Истиклол! Йигирма бир йилдан бери шоиру адибларимиз яхшими-ёмонми қалам тебратиб келишяпти. Бу вақт мобайнида кўплаб асарлар яратилди. Ана шу Мустақиллик даври адабиёти, деб аталади. Мамнуният билан қайд этиш керакки, бу даврда цензура деган балои азимдан қутулдик. Таҳдид-тазийқлар йўқ. Ҳали шу пайтгача эркин фикрлари, кескин қарашлари учун қувғинга учраган бирор бир ижодкорни учратмадик. Шоиру адибларимиз олдида фақат битта вазифа қўйилган: бадиий баркамол асарлар яратиш, халқимиз маънавиятини бойитиш. Модомики, ижодкорларимиз бу борада оқсаётган экан, бунинг учун кимларнидир айблаш, маломатга қўйиш инсофдан эмас. Ҳолбуки, муҳтарам Президентимиз, ҳукуватимиз аҳли қалам учун ҳамма шарт-шароитларни яратиб бериб қўйибди. “Ижод” жамғармаси, Дўрмон ижод уйи, нашриётлар – барча-барчаси шоиру ёзувчиларимиз хизматида. Мавжуд имкониятлардан оқилона фойдаланишимиз керак, холос. Юқорида тилга олиб ўтилган иллатларни бартараф этиб, ҳар хил майда-чуйда, икир-чикир гапсўзлардан баланд туриб ижод қилишимиз зарур. Ана шундагина ёзган асарларимиз ҳам юксак бўлади.

Назми Назми
Назми Назми Назми
Назми

Гулжамол АСҚАРОВА

Оғир күйи қалмоқда бўғзилидаги най

СОҒИНЧ

Жудаям соғиндим хушнуд онларни,
Бахтли лаҳзаларни жуда соғиндим.
Ғамгин ҳисларимдан толиқдим жуда,
Менга шодлик керак, бахт керак энди.

Борсам, бағрингизга босармикансиз,
Кўзим ёшларини артарми ҳислар?
Ёмон соғинтирди, ёмон зор этди,
Оташин туйғулар, ҳаётбахш ислар...

Туйғуларнинг ҳадди, ишқнинг сарҳади,
Манглайда ёзилган ёзиқ хатгача.
Тушунинг, мен Сизни яхши кўраман,
Термулиб тураман қиёматгача...

БИЗНИНГ СЕВГИ

Азизим, кўзларинг кўзимда ҳамон,
Сен оловга отиб ёндир хатимни.
Мен эса бағримга босиб кетарман,
Ер-кўкка сизмаган муҳаббатимни.

Таажжуб, қаердан бу бегоналик,
Наҳот шу ноласиз юрак юракдир.
Ҳар қандай севгига ҳаёт керак, лек,
Бизнинг севгимизга ўлим керакдир.

ТАСКИН

“Кўй, йиғлама, оғрийди бошинг”.
Шавкат Раҳмон.

Кўй, йиғлама, руҳимга кўшил,
Юракларинг урсин мен билан.
Бу дунёда неки бор мушкул,
Боглайверма қаро тун билан.

Кўп ёзғирма, бу тақдир, насиб,
Айблама, тонма, ранжимма.
Қаро тунлар яралган асли,
Оппоқ туйғуларнинг мавжидан.

Кел, келақол, Сен ахир нурсан,
Борлиқ сени айлар тўтиё.
Мен тоабод сенга интиқман,
Нурга мангу зордек бу дунё.

МЕҲР КЎРГАЗ

Саҳролардан келдим, чўллардан келдим,
Кўп узоқ, кўп қадим йўллардан келдим,
Ҳайдашди, дилингда диллардан келдим,
Менга меҳр кўргаз, меҳрибонлик қил.

Бунча ҳам бераҳм, золим одамлар,
Бунча ҳам залворли, оғир қадамлар,

Гулжамол АСҚАРОВА

1978 йилда Каттақўрғон туманида таваллуд топган. ЎзМУнинг журналистика факультетини тамомлаган. "Дил фасли", "Уйғотувчи алла", "Ошиқлар тумори", "Эркалик имтиёзи" сингари китоблари нашр этилган. Зулфия номидаги Давлат мукофоти совриндори. Ҳозирда Ўзбекистон Республикаси хотин-қизлар қўмитасида фаолият юритади.

...Унинг сўзларини тинглар эканман,
Кўксимни ёриблар чиқаркан дардим.
Ғурурим изларин ўпардим тинмай,
Тинмай юрагимдан узр сўрардим.
...Мен унинг шаънига кўп шеърлар ёздим,
Хотир дафтарига битдим дастхатлар.
Эҳтимол айрилиқ шундай бошланар,
Балки шундай тугар буюк ҳасратлар.
...Негадир...олисда...хаёлларимда...
Тарк этмоқда эди мени ишқ, жунун.
Лайли эшигининг остонасидан,
Бошини кўтариб оларди Мажнун...

ТАКБИР

Лайлат ул-қадрларда суралар ўқиб ётсам,
Қалбимда ишқ аталмиш занжирлар тўқиб ётсам,
Бу девона руҳимни қуш каби чўқиб ётсам,
Шунда сен келармисан, айт, шунда сен келармисан?

Кошки энди руҳимнинг чангларини юволсам,
Кошки эди кўксимнинг зангларини юволсам,
Дунёнинг қора, чиркин рангларини юволсам,
Менга бир кулармисан, эй, менга бир кулармисан?

Мен киролмаган уйнинг остонаси тиллодан,
“Нафс отлиғ қиз кўрдим, бўшамади яллодан”,
Кўзгуда неки кўрдим, барин кўрдим Оллодан,
Бир шафқат қилармисан, ай, бир шафқат қилармисан?

Далаларга таралсам, ҳув бебош ариқлардай,
Минг биттага кўпайсам хирмоний тариқлардай,
Сув ичида сувсасам беқарор балиқлардай,
Ҳолимни билармисан, ҳой, ҳолимни билармисан?

Бир сандиқ ясаб қўйдим Тоҳир билан Зухрога,
Қумларин санаб бердим саводи йўқ саҳрога,
Бирга-бирга оқай деб кўп ялиндим дарёга,
Манзилим бўлармисан, ҳеей, манзилим бўлармисан?

* * *

Согинсак қайтади қувончларимиз,
Чорласак қайтади ҳаттоки гамлар.
Биродар, ялину ёлвор, кетказма,
Ҳечам қайтмас экан кетган одамлар.

Қушлар қайтиб келар соғиниб юртни,
Тўлқинлар қайтади соҳилларига.
Ёмғирлар самони айланиб келиб,
Қайтгуси заминнинг бағирларига.

Шунинг-чун сен одам йўқотма, қалбим,
Ҳатто тиз чўкса ҳам сен деб оламлар.
Бу дунёга қайтиб келмаганидек,
Қалбингга ҳам қайтиб келмас одамлар.

ҲОЛАТ СУВРАТЛАРИ

Бугун ичдим... гам шаробини,
Қайғу шаробини ичдим мен.
Кўзларингни изтиробини
Ва ишқ азобини ичдим мен.

Мастман... бошим оғир тош каби,
Таскин бермас эски дастхатинг...
Тўрт томонда чехранг кўринар,
Ҳамма ёқда сенинг сувратинг.

Ёш боладек эркалаб аввал,
Сўнг бахт томон етаклаб бординг.
Манзилингни топиб ол дея,
Қўлларимни қўйиб юбординг.

Жовдирадим мен гўдак каби,
Англадимки, севги бу – ўқдир.
Мен СЕН томон бораман фақат,
Сендан бошқа манзилим йўқдир.

Адиб хонадонига

Адиб Адиб хонадонига
Адиб хонадонига

Ёқуб АХМАДЖОНОВ

ҚАҚНУСНИНГ ҚИСМАТИ ГУЛХАН ИЧРАДИР

Барча адабиёт муҳиблари сингари болагимдан китобларга ошно эдим. Ўқувчилик йилларимда Жюль Верн, Даниель Дефо, Жонатан Свифт каби адибларнинг асарларини севиб мутулаа қилганман. Шу билан бирга мумтоз адабиётга ҳам иштиёқманд эдим. Хусусан, ҳазрат Навоийни ўқигим, уққим келарди.

Бир воқеа ҳеч ёдимдан чиқмайди. Ўшанда Алишер Навоийнинг «Хазойин ул-маоний» китоблари нашр этилганди. Мажмуани харид қилаётганимда сотувчи аёл: «Бу китоб сизга оғирлик қилмайдими?» деб сўради. Мен дарров китобнинг салмоғига қарадим. Тўплам катта-катта ҳарфлар билан қалин муқовада чоп этилгани боис анчагина оғир эди. Мен сотувчи аёлга: «Йўқ, менга оғирлик қилмайди» дедим. Орадан йиллар ўтгач, сотувчи аёл китобнинг вазнини эмас, ундаги фикрлар залворини назарда тутганини англаб етдим. Ҳа, ҳазратнинг асарлари залворини елкаламақ ҳар кимга ҳам насиб этавермас экан.

Китобга бўлган ҳайрат ва ҳавас йиллар ўтиши билан мени ижодга етаклади. Бир пайтлар шоир Маъруф Жалил айтганидек, шеър ёзиш унча мушкул иш эмас экан-у, аммо шоир бўлиш оғир экан.

Наманган Давлат педагогика институти талабаси эдим. Илмгоҳ деворий газетасида «Аждодларим – сунъанч тоғларим» номли шеърим эълон қилинди. У Роберт Бёрнс ижоди таъсирида ёзилганди:

*Тоғларим, о, мағрур тоғларим,
Сизга нигоҳ тиккан чоғларим,
Ғанимларга саждани билмас,
Иродаси синмас, букилмас,
Вужудимда яшовчи омон,
Аждодларим руҳин кўраман...*

Шу шеър чиққач, эртасигаёқ негадир газетадан олиниб, ўрнига бошқа матн қўйилди. Кейинчалик маълум бўлишича, матбуотда анча-мунча кўриниб қолган юқори курс шоирлари деворий газетадаги шеърни олиб дека-

нимиз ҳузурига киришибди. Сабаби, газетадаги шеърлар давр мафқурасига тўғри келмас экан.

Кейинчалик профессор Одилжон Носировнинг (домламининг охиратлари обод бўлсин) тавсиялари билан шаҳар газетасида илк бор шеърим босилди. Буни қарангки, бу шеърлар ҳам кимларгадир ёқмайди. Домламининг шаҳар партия комитетига қақришди. Устозимиз йигирма қатор шеърга ўн варақ шарҳ ёзиб беришга мажбур бўлдилар. Дарвоқе, худди шунга ўхшаш воқеа 1983 йилда «Ёшлик» журналинда «Гамлетсиз трагедия» номли шеърим босилганида ҳам такрорланди.

Дарҳақиқат, одам ёшлигида эл севган инсонларга ҳавас қилади, уларга ўхшашга интилади, бу ҳаракат унинг умр кемасини эзгулик соҳилига йўналтиради. Тақдир менга Эркин Воҳидов, Ҳусниддин Шарипов, Омон Мухтор, Турсунбой Адашбоев, Муҳаммад Али, Дадахон Нурий сингари бағрикенг устозларнинг назарларига тушиш бахтини насиб этди. Республика матбуотидаги дастлабки чиқишим Эркин аканинг ёрдамлари туфайли юз берди. Шунинг учун ҳам ўтган асрнинг саксонинчи йилларида қатор мажмуаларим нуфузли нашриётларда чоп этилди. У пайтларда вилоятда яшайдиган муаллифнинг «Лирика», «Ҳозирги замон ўзбек шеърляти» серияларида китоб чоп қилиши анча мушкул эди. Бу хайрли ишлар ижодкор дўстларимизнинг хайрихоҳликлари боис амалга ошди. «Ҳозирги замон ўзбек шеърляти» сериясидаги китоб ёзувчи Асад Дилмурод ва шоир Хуршид Даврон томонидан нашрга тайёрланди. «Сардоба шотутлари» тўплами шоир Азим Суюннинг сайъ-ҳаракатлари натижасида нашриёт режасига киритилди. Бу китоб то босилиб чиққунга қадар шоир Муҳаммад Юсуф (укамизнинг жойлари жаннатда бўлсин!) назоратида бўлди.

Аммо ўрни келганида шуни ҳам айтишим керакки, ҳозиргача ўзим ният қилган даражадаги китобни ёзолмадим, бироқ:

*Елга учган бўлса умринг оҳ-у воҳдан бирор наф йўқ,
Вақт сарбони бошлаб кетган карвонни қайтариб бўлмас.*

Ёқуб АХМАДЖОНОВ

1947 йилда Наманган шаҳрида туғилган. «Кредо», «Ахсикентдан топилган беш ривоят», «Алданган қуш», «Тегиримон ёнидаги уй», «Лайли ва Мажнун»нинг XX аср варианты», «Болалик капалаклари», «Мусаввир», «Хаёл сайёрасидаги фожеа», «Сардоба шотутлари», «Бузилган мақбара деворидаги битиклар» сингари асарлар муаллифи. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси. Оилали. Икки ўғил ва етти набираси бор.

Адабиёт миллат томиридаги қонга ўхшайди, агар қон тоза бўлса вужуд соғлом бўлади. Жалолиддин Румий, Алишер Навоий сингари зотлар назарида адабиёт энг пок, энг гўзал санъат эди. Шоир одам «Ҳофиз ёки Бобораҳим Машраб ҳозир ҳаёт бўлганида менга ўхшаб ниманидир таъма қилиб шеър ёзармиди?» деб ўзига ўзи савол бермоғи даркор.

*Ер қаъридан битта шоир қилар хитоб:
“Умрим бўйи тинмай ёздим жилд-жилд китоб.*

*Аммо аччиқ қисматимдан ёнғум ўқтин,
Ижодкорлар оламида ўрним йўқдир.*

*Кетса ҳамки ўз умрининг баҳорида,
Байрон турар Гётелар қаторида.*

*Насимийлар Ҳақ йўлида қурбон бўлди,
Менинг дардим мукофот-у унвон бўлди.*

*Гулни кўриб, кўролмадим хазонларни,
Достон қилдим мен ўтқинчи ёлғонларни.*

*Адашибман, чучварани хом санабман,
На Ҳофизга, на Машрабга ўхшамабман.*

*Мен кабилар тиригида ўлар экан,
Ҳақгўй шоир эл ёдида бўлар экан”.*

Менинг назаримда, ижодкор аввало, комил инсон бўлмоғи даркор. Адабиёт дарахтининг илдизи адабдир, бежизга ёзувчилар «адиб» деб аталмайди. Биз хоқдан яралганмиз ва бир куни унга қайтамыз. Кабирлик фақат Яратганга ярашади. Таниқли адиб Габриэл Гарсиа Маркеснинг вафотидан аввал дунё аҳлига йўллаган мактубида шундай сўзлар бор: «Мен, киши ўзга кишининг оёққа туриб олиши учун ёрдам қўлини чўзаётган чоғидагина унга юқоридан қарашга ҳақли эканини англадим». Кибр ҳатто фаришталар мақомига етган шайтонни ҳам Иблисга айлантирган. Шундай экан, кибр одам боласини бемалол ўзлигидан маҳрум этиши мумкин.

Инсонга ярашадигани, ҳар бир ишга адолат билан ёндошмоқдир. Шу нуқтаи назардан айтсам, бугунги адабий майдонда ноҳолислик ҳолатлари кўпайиб бораётгандек. Мен ҳозирги танқидчиларни шартли равишда тўрт тоифага ажратаман. Биринчи тоифага савияси юксак, ҳалол, виждонли мунаққидлар киради. Иккинчи тоифадагилар маддоҳ мақоланавислардир. Улар ўзлари таъсир доира-

сига тушиб қолган бир-икки ижодкорнинг реклама агентига ўхшайдилар. Учинчи тоифага мансуб танқидчилар ҳиссиёти ноҳуш, оҳуни сўйиб, терисини ажратиб «Бунинг нимаси гўзал?» дейдиган сайёдни эслатади. Тўртинчи тоифадагилар эса Азиз Несиннинг машҳур ҳикояси қаҳрамонлари каби у ёки бу шоирнинг қаерда, қачон туғилгани ҳақида баҳслашиб умргузаронлик қиладилар. Ўтган асрнинг 70-80 йилларида шоир Бобораҳим Машрабнинг қаерда дунёга келгани хусусидаги баҳс-мунозаралар авж олганди. Ўшанда «Бобораҳим Машрабнинг туғилган жойи» номли ушбу шеър ёзилганди:

*Туғилган маконин англамоқ бўлиб,
Хаёлан Машрабни айладим тавоф.
Менинг саволимга аламли кулиб,
Юртдошим қайтарди хўп қизиқ жавоб:*

*«Бил, тирик чоғида хор бўлган зотлар,
Одатда, кўз юмгач бўлади азиз.
Ортдан нечалар йиғлашар додлаб,
Шонига топилар қирқ мингта ворис.*

*Мени ҳам қувдилар тошларни отиб,
Юртма-юрт судралдим, юрак-бағрим қон.
Фожиалар эвази ўлмас шуҳратим,
Не ажаб, талашса ушбу кун жаҳон?*

*Яхшиси сен бунга қилмагин парво,
Ўзимни тинч қўй-у, ўрган ижодим.
Кимки донг таратиб ўлса мабодо,
Ернинг ҳар бурчидан чиқар авлоди.*

Таассуфки, яқинда ўша баҳс яна бошланди.

Аждодларимизнинг меҳроблари доим бир томонда бўлган, вақт зайлига қараб, уни уёқдан буюққа олишавермаган. Баъзи бир адабиётшуносларни тушуниб бўлмайди. Авваллари Бобораҳим Машрабни диннинг ашаддий душманига, даҳрийга чиқариб қўйишган эди. Кейинроқ «Ишқ аҳлининг султони» деб ёзган ижодкорни зоҳид сифатида талқин эта бошлашди. Аслида у даҳрий ҳам, зоҳид ҳам эмас эди, у халқ дардида Қақнусдай ёнган бир шоир эди.

Охири пайтларда яна бир ташвишли ҳолат кузатилаётди: айрим мақоланавислар адабиётнинг замонлар оша яшаб келаётган дурдоналарига тош отмоқдалар. Бу ҳам мутаассибликнинг бир кўриниши. Бадий асарнинг зоҳирига эмас, ботинига кўпроқ эътибор бериш даркор. Қайсидир жиҳатидан бир-бирига ўхшаб кетадиган «Минг бир кеча» ва «Декамерон» китоблари ноёб асарлардир. Ўзини адабиётга даҳлдор санаган шахс Жованни Боккаччони Де Саддан фарқлай билиши лозим.

Итальян мутафаккири ўз китобини беҳаёликни тарғиб қилиш мақсадида ёзмаган, жамиятни ахлоқсизликдан ҳимоя этишга масъул айрим роҳибларнинг мунофиқликларини киноявий тарзда тасвирлаб берган.

Ва ниҳоят, мулоҳазаларим интиҳосида берилган имкониятдан фойдаланиб, бир гапни айтмоқчиман: мен бир мухлис сифатида «Ёшлик» журналинин доим муталаа қилиб келаман. Журнал илк сонидан бошлаб навқирон ижодкорларга бағрини кенг очди, уларга намуна сифатида жаҳон адабиёти дурдоналарини бериб борди. Журналда дастлабки асарлари босилган кўплаб ижодкорлар бугунги адабиётимизнинг забардаст намоёндаларига айландилар.

«Ёшлик»ни ҳеч қачон ёшлик шижоати тарк этмасин!

Япроққа айланар вужудим

СУРАТДАГИ ДАРАХТ ЯПРОҒИ

1

Ой тиниқ,
Сой тиниқ,
Титраб-титраб чўмилар юлдуз.

2

Сен тоғларни ёмон кўрма
Сендан улканлиги учун,
Юксаклиги учун журъатингдан.

3

Ўткан кунлар хотираси дилни ёқар,
Энди қачон ариқларда тўлиб оқар
Ялтиз бўйи келган сувлар?

4

Бу ерларга қадам қўйганим замон
Япроққа айланар вужудим –
Илк бор сени шунда учратган эдим.

5

Қаерларда юрар бепарво эри?
Тонггача мижжа қоқмайди сирень
Тунги капалаклар дастидан.

6

Учиб кетган болалигимни
Тушларимда томингда кўрдим,
Оқ тегирмон, оппоқ тегирмон.

7

Ҳассани неча марта йўқотиши мумкин,
Дарёдан қуруқ қайтиши мумкин неча бор,
Наҳот бир умр?!

8

Хонадаги Умидсизликни
Қувиб солди Аёл кулгуси.
Сон-саноқсиз яшил япроқлар.

9

Лойқа, кўлмак сувда асабий сузар
(Овозсиз фарёди оламни бузар)
Аждоди дарёда яшаган балиқ.

10

Сенга ҳам қойил қолиши керак
Ҳеч бўлмаса парвоз қилганинг учун,
Варракнинг думи.

11

Дунёга пок келдинг ва шундоқ кетдинг.
Иккинчи Сайхундек сен оқиб ўтдинг.
Қандоқ яшайман мен?!

12

Дала-даитда совқотган Шамол
Эшикларни қоқар тун бўйи.
Бечоранинг рангида ранг йўқ.

13

О, тошларим менинг, музларим менинг,
Ёғийлардан баттар ўзларим менинг.
Ким айтади бизни битта дарахт деб?!

* * *

Сойнинг сайроқ тўлқинлари жим,
Лоқайдгина мудрар қирғоқлар.

Бир тўп қарга қурмоқда базм,
Дарахтларда қора япроқлар.

Хазон бўлиб куйдирар кўзим
Мен ўкситган гамгин нигоҳлар.

ҚИР УСТИДАГИ АЁЛ

Роман*

Бу ёқда Робия кампир жавраб қолди:

– Садқайи бола сенга! Гулзор, ҳой, Гулзор! Тез, бобонгни чақир. Анави жувонмарг болаларни бир нарса қилиб қўйганга ўхшаяпти. Шўрим қуриб қолди-я, тез бўл!

Гулзордан олдин ҳовлиқиб бобо кириб келди:

– Нимага ваҳима қилаяпсан? Нима бўлди?

– Тез, Сардорнинг ишхонасига қўнғироқ қилинг. “Тез ёрдам”га борсин. Анави болаларни “Тез ёрдам”га олиб бораётган эмиш. Кўчадан менга бир машина тутиб келинг, биз ҳам борамиз. Бўлинг, бўлинг тез!..

Кампир бир пасда ҳаммани оёққа турғизди. Ҳар томондан йўлга чиқибган бўлса-да, касалхонага Нозималар чиққан “Тез ёрдам” машинасидан олдин етиб боришди. Кампир болаларни замбилда туширишаётганини кўриб, хушидан кетиб қолай деди: “Ҳа, яшшамагур!” Сардор онасининг елкасидан босиб, ўтирғизиб қўйди: “Она, томоша кўрсатишдан фойда йўқ”. Ўзи болаларнинг изидан кетди. Кўп ўтмай йўлақда югур-югур бошланди, қизчанинг аҳволи оғир эди: “Жигар қопчаси ёрилиб, жигари эзилиб кетган, тезда операцияга олиш керак”.

Санжарнинг ҳамма жойи кўкариб, қонталаш бўлиб кетган, саволларга зўрға, дудуқланиб-дудуқланиб жавоб берарди.

– Буларни ким бу аҳволга туширган? – уларни қабул қилган дўхтир Сардордан сўради. – Хулосалар тайёр бўлгач милисага хабар беришимиз керак.

Сардор Нозимага қаради, Нозима ерга қараб, бироз саросималанди, аммо тезда ўзини қўлга олиб, дудуқлана-дудуқлана дўхтирни муросага чақирган бўлди:

– Қўшни болалар билан уришишган, булар уларни урган, улар буларни! Улардан қочиб келаётиб, қизимиз бир тошнинг устига қаттиқ йиқилиб тушибди. Болаларнинг жанжали учун қўшни билан милисалашиб юрамизми?

– Бу ишни ёш бола қилмаган, янга!

– Ҳа, сал ёши каттароқ экан, барибир бола-да.

Қўшни, бирга ўйнашади.

– Ўғлингиз олдиндан дудуқмиди?

– Йў-ўғ-е, нега дудуқ бўлар экан?

Расмлар муаллифи Аслиддин Калонов.

– Болангиз ҳозир дудуқ. Уни ўша бола қаттиқ кўрқитган, шекилли. Бу асорат бир умрлик бўлиши ҳам мумкин. Шуни ҳисобга олинглар.

– Тушунарли, – Нозима яна ерга қаради.

Сардорнинг қўллари беихтиёр мушт бўлиб тугилди, тишлари ғичирлаб кетди, лекин индамади: “Қани, замон кўтарса эди!”

– Ҳаммасини қонуний йўл билан ҳал қилиш керак, – дўхтир Сардорнинг ранги ўзгариб кетганини кўриб маслаҳат берган бўлди. – Агар даъво қилмоқчи бўлсаларингиз, экспертиза хулосаларини берамиз.

*Бошланиши ўтган сонларда

– Ҳожати йўқ, – Сардор дўхтир ёзиб берган дорилар рўйхатини олиб, ташқарига чиқиб кетди.

Операция узоқ давом этди. Нозима билан Сардор операция хонасининг эшиги олдида, Робия кампир Санжар ётган палатада операциянинг тугашини кутишди. Бу ерда Нозима билан ҳеч ким гаплашмасам ҳам, Нозиманинг ҳеч бир ишда нафи тегмасам-да, у кета олмас, бошқалар каби “Операция яхши ўтди, жонлантириш бўлимига ўтказишди”, “Бемор кўзини очди”, “Санжарнинг иситмаси тушди” каби янгиликларни эшитиш учун шарпадек судралиб, гоҳ у эшикнинг ёнида, гоҳ бу эшикнинг ёнида сассиз-садосиз тураверарди. “Ҳа, у хато қилди. Жудаям катта хато қилди. Тақдирнинг ситамлари учун аламини ўзининг болаларидан олмаслиги керак эди. Аммо у билмай қолди. Ўзини идора қила олмади. Лекин у барибир болаларини яхши кўради. Уларнинг аҳволи ўнганганини ўз кўзи билан кўрмагунча, бу ердан кета олмайди”.

Энди унинг кампирда ҳам ҳеч қандай алами қолмаган эди. Чунки болаларини ишониб ташлаб кетса бўладиган ягона инсон – шу аёл эди. “Мен ўзимни ҳам, болаларимни ҳам эплайдиган бўлиб қайтиб келгунимча ўлмасин шу кампир. Ўша пайтда болаларим ўғай она зулмидан безиб, менинг гуноҳларимдан кечиб, эҳтимол соғиниб юришган бўлади. Ўша кунларгача ўлмай, қараб берса бўлгани!”.

Нозима эртаси ҳам, индини ҳам, ҳар кун келди. Ноила ўрнидан туриб, энгилроқ шўрвалар ича бошлагач, болаларини бир-бир бағрига босиб, юз-кўзларидан ўпди.

– Мени кечир, Санжар. Мен сени жуда ҳам яхши кўраман.

– Мени кечир, Ноилам. Мен сени жуда ҳам яхши кўраман. Билмасдан, аччиқ билан урдим. Жудаям афсусдаман. Энди момоларинг билан яшайсизлар. Момоларинг сизларни ҳеч кимга хафа қилдириб қўймайди.

– Мени кечиринг, хола. Энди мен сизларни бошқа безовта қилмайман.

У йиғлади. Санжар билан кампир ҳеч нарса демади. Фақат Ноила онасининг ёшли кўзларини жажжи қўлчалари билан артиб, унинг ҳам момосиникида яшашини илтимос қилди.

Шу билан Нозима касалхонага қайтиб келмади.

Қийин-қийин, Робия кампирга қийин бўлди. Касалхонада болаларга қараяпман, деб ётганда, хузур қилиб ётган экан. Кунига неча одам иссиқ овқат кўтариб келади. Ювилган-ювилмаган идиш-товоқларни, кир чалган кийимларни изига қайтариб юбораверади. Уйга келгач, ҳамма иш чолу кампирга қолиб кетди. Гулзор ҳам мустақил иш қилиб кўрмаган бўй қиз, бир иш буюрсанг, изидан юриш керак ёки тепасида туриш керак. Болалар касал ва инжиқ, унча-мунча овқатни емайди, Ноила учун алоҳида қозон қайнатиш керак, у фақат парҳез таом ейди. Хуллас, Робия кампир жуда чарчади. Ҳар доимда бир келиб, аҳвол сўраб кетадиган болалар “Онажон, сизга қийин бўпти-да”, дейишдан нарига ўтмасди. “Ҳа, қийин бўлаяпти. Сизлар бола бўлиб, осон қилиб бермасанглар”. “Қандай қилиб осон қиламиз биз? Ана, Сардорингиз уйлансин. Ё олти бола билан кўчиб келайликми?”, “Э-э...”

Уйлансин, деган гапни айтиш осон. Шунча гапсўзлардан кейин, ҳақоратлардан кейин яна бир бегона аёлга кўнгили қўйиш, “Жуфти ҳалолим бўлинг” деб айтиш осон эмас. Айниқса, покиза уйингда яшаб, ризқинг

пишадиган қозон-ўчоқнинг бошида турган аёлни хиёнат устида қўлга туширганингдан кейин...

Робия кампир ўйда қолди. Ўғлини-ку униси-буниси ўртага олиб, уйланишга кўндирар, аммо болалар нима бўлади? Кўнгли ярим дудуққинаси, ҳалиям ранглари сарғайиб юрган Ноиласи... Уларнинг ташвишлари, эркаликлари ўз онасига ёқмаган эди, ўғай онага ёқармикин? Нозима шу болаларга бир тарсаки туширса, момонинг юраги бандидан узилиб тушгандек титраб кетарди, ўғай она бу дардманд болаларга бир оғиз гапирса, ўғайлик қилса, кейин момо киргудек очиқ гўрни қайдан топади? Болалар-чи, болалар? Улар ҳалитдан оналарини соғинишяпти. Эртага оталарининг кўйнига ўзга бир аёл кирса-ю, уларни жеркиб гапирса, силтаб ташласа, борингки, бир хато иши учун тўғри танбеҳ берса, уришса, булар қандай аҳволга тушади? Ахир, оилада бусиз мумкин эмас, ўз болангни ҳам уришасан, жойи келса, урасан, аммо ўзингникининг ўмганига тепсанг ҳам ўтмайди, кишиникига кишмиш берсанг ҳам турмайди.

Сўнг... Икки ўртада ҳаммининг дили хира, Сардор дарғазаб, бобо хафа, момо ўксинган: “Наҳот шу икки гўдак ўз уйига сиғмаси?!” Келин минг андишали аёл бўлса ҳам ўзини оқлайди: “Ахир мен буларга нима қилаяпман?” Андишасизроқ бўлса, юзингизни йиртиб, бор ҳақиқатни айтади-қўяди: “Туққан оналари чет элда мазза қилиб юрсин, биз бу ерда болаларининг шалтоғини ювиб ўтирайлик. Эрта бир кун одам бўлганда “болам-бўтам”лаб келади-да, эга чиқади”.

Шундайлар деса, кейин момонинг тириклайин ўлгани шу.

Ўша куни ўзининг тагига бир курсини, тоғоранинг тагига бир курсини қўйиб, кир ювиб ўтирган эди. Момо азалдан кирни машинада ювишни ёмон кўрарди. “Ҳалолни ҳам, ҳаромни ҳам аралаштириб юборади”, дерди. У ўтириб юваверди, Гулзор чайиб-чайиб ёяверди. Момонинг қўллари оқ ем бўлиб кетди, ўзи жиққа терга тушди, лекин жовдираб очилган тор-тор кирларга қараб хузур қилди. Кейин ошхонага кириб, курсини қозоннинг ёнига қўйдирди.

– Энди овқат қиламиз. Қани, ёғ билан гўштни олиб кел. Бирга-бирга қиламиз, қилганинг менга фойда, ўрганганинг ўзингга.

Энди овқатнинг тагини тайёрлаб, сувини солган эди, Санжарнинг йиғлаётган овози эшитилди:

– Ие, Санжарми? Бор, қара, нима бўпти?

Усти-боши чангга беланган бола йиғлаб келиб, тупроқ ва кўз ёшидан доғ-дуғ бўлиб кетган юзларини момосининг тиззаларига босди.

– Ҳа, болам, ҳа? Сенга нима бўлди?

– А-асад!..

– Нима, Асад?! Нима қилди, Асад? Урдими?

– С-соқов д-деди, с-с-сенинг о-онангнинг ў-ўйнаши б-бор, ў-ўйнаши б-билан ч-чет э-элга к-кетган, д-деди...

– Ҳа, яшшамагур! Ҳали шошмай турсин, мен унинг тилини суғуриб оламан. Сен йиғлама. Ҳали сени ўзим Тошкентга, катта дўхтирларга олиб бориб, даволатиб келаман. Кўрмагандай бўлиб кетасан. У аҳмоқ, онангнинг ўйнашини қаерда кўрибди? Сенинг онанг чет элга ишлагани кетган, бунинг сира ҳам айби йўқ. Бизга чет элдан ишлагани келишади, бизникилар чет элга кетишади. Битта сенинг онанг эмас, қанчадан-қанча одамлар чет элда ишлаб юрибди. Бунинг сираям айб жойи йўқ. Ана, Гулноза билан Шоҳруҳнинг онаси ҳам неча

йилдан бери Грецияда юрибди. Нима қипти, шунга? Ҳали бориб, ўзим онаси билан гаплашиб келаман. Сен бориб, юз-кўзларингни юв. Ўзи сенга кўчада нима бор? Синглинга қараб, уйда телевизор кўриб ўтирсанг бўлади-ку.

– У-унингиз ў-ўйнамайди, ф-фақат ё-ётади.

– Синглиси зерикиб ётса, акаси унинг ёлғиз ўзини ташлаб кўчага чиқиб кетавериши керакми?

– Э-энди ҳ-ҳеч қ-қачон к-кўчага ч-чиқмайман, – деди Санжар юзини ювгани кетаётди.

Норасида гўдакнинг бу аламли қарори момонинг юрагини найза мисоли тешиб ўтгандек бўлди. Овқат бир қайнаб чиққач, рўмолини қайтадан ўраб юз-кўзини қоплаган реза-реза терларни артиб, ўша билагон зумраша Асадларнинг уйига жўнади. Момосининг қаерга кетаётганини сезган Санжар чопиб чиқиб, йўлини тўсди:

– М-момо, б-борманг.

– Нега?

– К-кераги йўқ. Э-энди м-мен у-улар б-билан ў-ўйнамайман.

– Э, болам, шошма. Шунинг онаси билан бир гаплашиб келайин. Боласига қандай тарбия бераётганини билиб қўйсин.

– Й-йўқ, м-момо, б-борманг, – Санжар кампирнинг тиззаларидан кучоқлаб олди.

– Мени йўлдан қайтарма. Бор, уйга кир. Ҳозир қайтиб келиб, овқат сузиб бераман.

Асадларнинг уйи кўчанинг нариги бошида эди. Соғ пайтлари кампирга бу уйлар бир қадам бўлиб кўрингич эди. Энди ўша уйга қўлтиқтаёқ билан етиб олгунча қўлтиқлари қавариб кетди. Асаднинг онаси ошқовоқдек сап-сариқ, семиз жувон супанинг четига ўтириб олиб, тиқиш қилаётган экан. Қўлтиқтаёқда келаётган бўлса ҳам момонинг ўзига яраша салобати бор эди. У момони кўриб, шошиб қолди. Ўзича бир нарсалардан хавотирланди.

– Келинг, хола. Ассалому алайкум, – югуриб бориб, момонинг елкасидан олиб кўришди. Супанинг ёнига бошлаб келиб, кўрпачага ўтирғизди. Қўлтиқтаёқларини олиб, авайлабгина бир четга қўйди. Зинғиллаб уйга кириб, дастурхон олиб чиқди.

– Ташвиш қилма, Жумагул бойбичча, – кампир унга дастурхонини ёздиргани қўймади. – Мен бир гапнинг изидан гап қувиб келдим. Биламан, иш қувган ғазнага, гап қувган балога йўлиқади. Лекин ҳозир менинг бошқа иложим йўқ.

– Нима гап, хола? – Жувоннинг ранги ўчиб кетди.

– Асаднинг неварамга сен соқовсан, онангнинг ўйнаши бор, сизларни ташлаб ўйнаши билан чет элга кетган, дебди. Бизнинг бировни соқови билан ҳам, мерови билан ҳам ишимиз йўқ. Қаёққа кетган, ким билан кетган, суриштириб ҳам юрмаймиз. Бир парча боланинг кўнгли ярим болага шундай гап қилиши яхшими? Бу боланг бундай гапларни қаердан топган ўзи? Ё ўзларинг ўргатиб қўйгансизларми?

– Ҳа-а, хола, шу гапга шунчами? – Жувон бирдан хотиржам тортиб, лабининг бир четида заҳарханда кулги пайдо бўлди. – Соқовни соқов, дейди, меровни меров, дейди. Бир нарсага таллашиб, жаҳлини чиқарган бўлса, айтса айтгандир. Кейин келинингизнинг кимлигини, қаёққа кетганини ҳамма билади. Ойни этак билан ёпа олмайсиз-ку. Уни боламга мен айтишим шарт

эмас. Шунинг учун шунча йўлдан қўлтиқтаёқ билан менинг бошимга келдингизми?

– Ҳа-а, шундайми, Жумагул бойбичча, – кампир жувоннинг кўзларига қаҳр билан тикилди. – Сенинг синглинг икки шиша “Кола” учун бир йигитга эргашиб кетиб, онанг изиллаб йиғлаб келганда, онанг билан бир ҳафталаб ҳамма фоҳишахоналарни ахтариб чиққаним ҳам эсимдан чиққани йўқ. Шу синглинг қаерда эканлигини на сен биласан, на онанг! Ҳуши тутганда уйга бир келиб кетармиш. Тубдан иштони йўқ, тиззаси йиртиққа куладиган замон экан-да. Синглинг ҳаммамизга иснод бўлди, деб бир оғиз гапирдимми сенга? Агар соқовни соқов дейиш шарт бўлса, иснодини исноди дейиш керак бўлса, сени нима деб айтай, синглингни-чи? Ҳов, бойбичча, кўзингни очиб юр, боламнинг кўнгли ярим. Боланг тилини тийиб юрмаса, бутини йириб ташлайман!

Момо ўтирган жойида бир узалиб қўлтиқтаёқларини олди-да, хайр-маъзурни ҳам насия қилиб, ҳовлидан чиқди-кетди. Уйига етгунча бўлари бўлди. Бир умр одамларга иш буюриб, ойлик бериб, вағ-вуғ қилиб юрган бўлса ҳам, бировнинг дилини оғритиш, биров билан жангарилик қилиб уришишни уддалай олмас эди. Тилини ясаб, чулчунглаб унга ақл ўргата бошлаган Жумагул бойбиччани қоқ манглайдан отиб қайтган бўлса-да, уйга келиб, мазаси қочиб қолди. Гулзорни ёнига олиб, ҳаммага бир чўмичдан овқат сузиб берди-да, ўзи хонасига кириб кетди: “Ҳа, Нозима-я! Сен фақат ўзингга қилмадинг, ҳаммамизнинг пешонамизга тамга қўйиб кетдинг. Энди болаларингга бу жойларнинг суви ҳаром бўлди. Уни сен булғаб кетдинг. Мен шўрлик қўлтиғим қавариб, қайси бир Жумагулнинг оғзига элак бўламан. Бу ақлга сира сиғмайди. Бунинг иложи йўқ”.

Кечки пайт овқатдан сўнг болалар телевизор кўргани киргач, одатдагидек чолу кампир супада ёлғиз қолиб кетди. У ёқ-бу ёқдан гурунғ бўлди, лекин кампир юрагига тошдек ботиб турган гапни айтмади, айтолмади, лекин айтиши керак, аммо қандай айтади? Охири бўлмади, бош ирғаб ўтириб-ўтириб, муҳим гапи бордек чолига юзланди:

– Бобоси, Сардорни бир айтиб келсангиз. Бирга-лашиб гаплашиб олмасак бўлмайди.

– Ҳа, нима гап?

– Айтиб келинг. Сизга бир, унга бир айтиб ўтиришга ҳеч кучим йўқ. Биргалашиб эшитингизлар.

– Хўп, хўп, кампир.

Сардор ёзув-чизув қилиб ётган эканми, пешонасидан кўзойнагини ҳам олмасдан уларнинг ёнига келиб ўтирди:

– Нима гап, эна?

Робия кампир гап бошлашдан олдин чуқур нафас олди.

– Энди гап бундай, кўчанинг бошидаги Жумагулнинг бир парча боласи Санжарни соқов дебди, сенинг онанг бузук, чет элда бузуклик қилиб юрибди, деб болаларнинг олдига йиғлатибди. Мен Жумагулнинг олдига бориб тит-пит қилиб келдим. Аммо бу кўчада Жумагул битта бўлса экан? Эртага яна бирови шундай дейди. Кейин нима қиламиз? Шунинг учун бу ердан олисроққа кетмасак, болаларга қийин бўлади. Сен дарё жиякдаги томорқани сот, адирнинг устидаги уйимиз бўш ётибди. Эшигининг олдига бир дунё ери бор. Кўчкин бобо экин экиб, ҳосил олиб, мазза қилиб юрибди. Ўша ерга кўчиб бориб, шу даромадни ўзимиз қилсак ҳам

бўлади. Томорқанинг пулига уйни таъмирлат. У уйда қайнона-қайнота, эру хотин олти бола билан турганмиз. Роса хоналари кўп. Худди шаҳардагидай шароит қил. Бир хонасини унитазли ҳожатхона, бир хонасини таҳоратхона, бир хонасини ошхона. Ҳаммасига қувурдан сув келиб турсин. Бирор нарса излаб, ташқарига чиқиб юрмай.

– Нималар деяпсиз? Биринчидан, сизга адирнинг устида нима бор? У ёққа сизни ким юборади? Иккинчидан, адирнинг устида сув нима қилади? У ёқда свет бўлмаса, газ бўлмаса?

– Э-э, болам-ей, сен ёш бўлсанг ҳам телевизор кўрмайсан, газета ўқимайсан, ҳаётдан орқада қолиб кетгансан. Бутун дунё куёш батареяларига ўтиб кетдику, юзлаб хонадон яшайдиган уйлар шундай батареялар билан иситилиб, ёритилар экан. Битта батарея кўясан, битта қудуқ қаздириб, насос кўйдирасан, олам гулистон. Тоғанниқиди йигирма етти метрдан сув чиқибди. Сувимиз шунча тез, дейди, ўн бешлик шланкадан бир ариқ сув келади, дейди. Ҳозир ернинг остига темир қувур ҳам шарт эмас, анави резинга ўхшаган қаттиқ шланка бўлса бўлди. Тўрт юз минг сўмга сув чиқариб берибди. Боринги, бизнинг шароит пича оғир дейлик, беш юз олсин, розиман. Тепага икки тонналик бир идиш кўйиб берсанг, отанг ҳар кечкурун бир тўлдириб беради, кеча-кундузи билан сув, свет! Газни балон газ қиламиз. Уйни шундай таъмирлатгинки, кўрган одам шу уй меники бўлсайди, десин. Янги эшик, янги деразалар кўй, шувоқларини янгила, эшигининг олдини цемент қил. Хуллас, болалар ҳам яхши кўриб қолсин шу уйни, дадам бизни шу ерга олиб келиб ташлади, демасин. Сени уйлантирамыз, келин билан шу уйда яшайверасан. Хафа бўлма, мен бу уйни сотолмайман, уни қанча орзу-ҳаваслар билан қурганмиз. У биздан кейинги авлодларга мерос бўлиб қолиши керак.

– Эна, менда қандай қасдингиз бор? Анави ифлоснинг шунча ерга солиб кетгани камми? Сизни кўлтиқтаёғингиз билан икки боламга кўшиб шу адирнинг тепасига олиб бориб кўйиб, кейин ўзим қандай бош кўтариб юраман?

– Сен ўғлим, катта одамсан. Қайси гапга парво қилиш керак, қайсисига парво қилмаслик кераклигини яхши биласан. Ўғлинг билан қизингнинг кўлидан иш келгунча жиянларинг қарашиб туради. Эҳ-ҳе, у ерда сув бўлса, қанча ер бор, қандай ишлар қилса бўлади. Боғ қиламиз, асалари қўямиз, беш-олтита кўй-эчки қиламиз. Кўйиб юборсанг, ўзлари қорнини тўйғазиб келаверади. Сигир керак эмас, эчки соғамиз, кунига тўрт коса сут бўлса бўлди. Товуқ қиламиз, уларни ҳам кўйиб юборсанг, ўзлари ризқини териб, еб юраверади, – момо ўзининг гапларидан ўзи жўшиб борарди.

– Шундай хазинани ташлаб, нега бу ёқлардан уй қурдингиз?

– У пайтлар замон бошқа эди, ҳамма шаҳарга интилар эди. Ернинг баҳосини ҳаммаям билавермас эди. Шундаям шу уйни сотгим келмади. Отанг "Кўчкинбой сўраяпти, сотайлик" деса ҳам, "йўқ", дедим, "дача қиламиз" дедим. Дача бўлади-да энди, ҳаммаларинг бизни кўриш баҳонасида бориб, дам оласизлар. Биз дачанинг қоровули бўламиз.

– Йўқ, эна! Мен бунга ҳеч қачон рози бўла олмайман. Майли, уйлан, десангиз, уйланаман. Кўчайлик, десангиз, бошқа бирон жойдан уй топаман, лекин сиз-

ни кимсасиз адирнинг устига олиб бориб қўя олмайман.

– Нега кимсасиз бўлар экан? Кўчкин бобонг-чи?

– Кўчкин бобо қаерда, орада бир чақирим жой бор.

– Кўйсанг-чи? Ўзларинг Кўчкинбойнинг уйдан чиқмас эдиларинг. Қоронғи тушгандан сўнг зўрға чақириб келар эдик.

– Барибир, йўқ! Йўқ!

Робия кампир чуқур хўрсинди:

– Ўғлим, яна бир андиша бор. Эртага бу уйга келин келса, у болаларингга ўғай она бўлади. Тўғри танбеҳ берса ҳам ўғайлик қилаяпти, деб бизга ёқмаслиги аниқ.

– Болаларимга қарамаса, менга ундай хотиннинг нима кераги бор.

– Ана! Шундай гапдан дилхираликлар чиқади-да. Кўй, болам, буларнинг кўнгли ярим, бир умр онасидан таёқ еб ўсди, яна бундай савдолар бошларига тушди. Энди булар гап кўтара олмайди. Буларга биров қовоғини уйса, мен ҳам чидай олмайман. Болажоним, шугиналарни бировнинг қовоғига қаратиб, мунғайтиргунча, ёки сени "Нега болаларимни ўғайлаяпсан?" деб, хотининг билан яхши-ёмон бўлиб, иккинчи рўзгорингга ҳам дилхиралик аралашганини кўргунимча, ўша адирнинг устида рўзгор қилиб ўтирганим яхши. Мана, отанг бор. Болаларинг дастёр бўлиб қолди. Бизни қийналмасин, десанг, биз айтган шароитларни қил. Бошқа гапни кўй.

Оллоқул бобо ёнбошлаганча она-боланинг мунозарасини жимгина тинглаб ётарди. Нима ҳам десин? Ўғлига бир нарса дейин деса, кампирининг режасидан буткул беҳабар. Кампирга қарши бир нарса дейин деса, бу момо айтганини қилмай кўймайди.

– Биз отанг билан эрта саҳардан ярим кечагача далада юрардик, момонг шўрлик, гўрлари тўла нур бўлсин, бир кўр кампир олти болани қоғозга ўроғлик қанддай қилиб, сақлаб ўтирарди. Онам билан йигирма йил яшаган бўлсам, қайнонам билан эллик йил яшадим. Онам мактаб бўлса, қайнонам дорилфунун бўлди мен учун. Нима дедингиз, бобоси? – эрининг индамай ётиши унга эриш туюлди.

– Маъқул.

– Нима маъқул? Сиз ҳам мундай менинг ёнимда туриб, ўғлингизга гапирсангиз-чи?

– Уйлангани маъқул-да. Тўрт йилда яна икки болали бўлади. Аста-секин яралари ҳам битади. Дашт деганинг ҳам маъқул. Халақит берадиган ҳеч ким бўлмайди, қариганда қўл ушлашиб юраверамиз. Нариги дунёда ҳам қўл ушлашиб-иб бирга-бирга кетамиз.

– Йў, йў, йўқ! – дарров чолнинг оғзига урди. – Ҳали у ёққа бориш ниятим йўқ. Олдин Санжар билан Ноилани мактабда ўқитамиз, кейин институтда ўқитамиз. Уларнинг иккаласи ҳам дўхтир бўлади, тўққиз йил ўқийди. Кейин бирини уйлантирамыз, бирини узатамиз. Бу ишларни бажариш учун йигирма йилдан ошиқроқ вақт керак. Кейин десангиз, майли, қўл ушлашиб бирга-бирга кетишим мумкин. Унгача кетолмайман, кетолмаймиз, чол! Мен болаларга қарайман, сиз менга қарайсиз. Маъқулми?

– Маъқул, маъқул, – соқолларини тутамлаб, миёғида кулди чол. – Лекин йигирма йил кўп вақт-да, кампир.

– Ҳечқиси йўқ. Саксоннинг нари-берисиди бўламиз. У кунни тўқсон яшар кампирни кўрдим, автобусдан тушаётган экан, "келин", деб биров қўл узатган эди, "йўқ" деди, қўлини ушлатмади, ўзи тушди. Мен

хам ҳали манави қўлтиқтаёқларни ташлайман, кейин Ноилани узатгунча қўл ушлатиш йўқ.

– Бўлдими, она? Ишларим кўп эди, – чолу кампирнинг беғубор ҳазиллари ҳам Сардорга ёқмади.

– Сен бўлди, десанг, бўлди. Тезда томорқага харидор топ-да, қирдаги уйга уста ташла. Бир газўчоқ билан қозон-товоқ олиб бориб берсанг, овқатларини ўзлари қилиб, еб, ишлашаверади. Биринчи, сув билан сувдоннинг тарадудини кўр, ҳар ишга сув керак. Кейин, у ёқ-бу ёғинга қара, турмушнинг паст-баландини кўрган, босиққина, инсофли-диёнатли пошикаста бўлса, дарров бу ишни ҳам битириб қўямиз.

Сардор индамай туриб кетди.

– Гапларинг менга-ку маъқул, лекин ўғлингга маъқул тушмади, – деди унинг орқасидан қараб қолган ота.

– Ўзини билса, унинг фойдасини кўзлаб шу оғирликни ўзимга олаяпман, чол. "Ўгай" деган сўзнинг ўзи одамнинг кўкрагидан итаради. Эртага бир кўнгилсизлик бўлса, Худо кўрсатмасин-у, яна боламнинг рўзғори бузилмасин, невараларим ўксимасин, деяпман. Бўлмаса, қўлтиқтаёқ билан адирнинг устида менга нима бор?

– Қўявер, кампир, ҳали биз у ерни жаннатга айлантирамиз. Ўзим бор, хавотирланма. Режаларинг менга ёқди.

Сардор ҳам нимани ўйлаган, нимани қўйган, бир кун эшитишди-ки, тоғасининг олдига бориб, қудуқ қазган усталарнинг манзилени суриштирибди, кимдандир икки тонналик сувдон олибди. Хуллас, онасига ҳеч нарса демаса ҳам, унинг айтганларини бажараётган эди. Афтидан, унга ҳали келмаган ўгай она зуғумидан кўра кўчадаги болаларнинг таъналари кўпроқ таъсир қилган эди. Ҳар кечқурун ишдан келиб, болалари билан гаплашиб, улар билан ҳар хил ўйинлар ўйнайдиган одат чиқарди.

Робия кампир томорқаларининг бир қассобга сотилганини ҳам орқаваротдан эшитди. Ўғли бу ишлар ҳақида нега онаси билан гаплашгиси келмаётганини тушунмади, суриштириб ҳам ўтирмади: "Ўзи билди. Менинг айтган ишим бажарилса, бўлди", деди. Кампирнинг азалдан одати шундай, болаларини ҳадеб тергайвермайди, бир гап айтади-ю, арқонни бўш қўйиб қўяди. Бир кун арқон тортилганда, айтган иши бажарилмаган бўлса, жазо қаттиқ бўлади.

Лекин келин топиш ҳақидаги топшириғи бажарилмаслигини яхши билар эди. Сардор йигит бўлиб, "Она, фалончи қизнинг қоши қора" деган одам эмас. Энди, шунча гап-сўзлардан кейин "Бир қиз бор эди..." деб келармиди? Кампир шуларни ўйлаб, бу ишни қизлар билан келинларга топширди: "Бировнинг есири бўлмасин, босар-тусарини билмаган ёш қиз бўлмасин. Ўзи маъқул бўлса ҳам, тортинчоқлигиданми, бахти чопмаганданми, тенги чиқмай, янга-ю келинларнинг эшигида сиқилиб юрган, ёши ўтинқираган қизлар бўлади. Бундай қизлар ўзининг ҳам, бировнинг ҳам қадрига етади. Шундай қизлар бўлса, айтинглар", деди.

Кўп қизлар айтилди. Дунёда ўтириб қолган қизлар ҳам кўп экан. Кўпи кампирнинг дидига тўғри келмагани учун Сардорга бориб ҳам етмади. "Намунча, унга сиз эмас, Сардор уйланади-ку, Сардор ҳам бир кўрсин", дейишса ҳам, ўзига ёқмаган номзодларнинг отини ҳам айтмасди.

Ниҳоят "номзод"ларнинг бирига тўхталишди. "Обком" тарқатилгунча кўп йиллар обкомда ишлаган Кен-

жа Ҳамидович деган кишининг катта хотинидаги қизи экан.

– Олдин бориб, ўзим онаси билан гаплашиб келай.

Қизнинг ёши йигирма еттида экан, институтни битирганига ҳам тўрт йил бўлибди. Онаси одамнинг кўзларига жовдирабгина қараб турадиган, мулойимгина аёл экан. Келганларни кўриб, анчадан бери кутган одамлари келгандай тавозе билан ичкарига таклиф қилди, қалин патгиламлар тўшалиб, қимматбаҳо мебеллар ялтираб турган биллур қандилли меҳмонхонага олиб кирди. Аёлни устидаги енглари узун одмигина кўкиш қўйлак ва бошидаги оқиш чит рўмол билан меҳмонхонадаги ҳашамат ўртасидаги номутаносиблик кампирни ҳайрон қолдирди: "Бирон яқини вафот этган бўлса керак". Уйда ҳеч ким йўқ шекилли, чойни ҳам ўзи олиб кирди.

Бир-икки ҳўплам чойдан сўнг, кампир мақсадга кўчди:

– Эгачим, биз қўлчиликка келганмиз. Бизнинг бир ўғлимиз бор, сизда қиз бор экан.

Аёл кўлини кўксига қўйди:

– Бош устига, опа.

– Лекин, бизнинг бир айбимиз бор, кўнглингизга келмасин, ўғлимиз уйланган, икки боласиям бор, турмуши бўлмай, ажралди.

Аёл бир нафас жим қолди:

– Энди-и, билмасам, опа, – деди анчадан сўнг. – Ёшлар бир-бирини кўришсин, гаплашишсин, бир-бирларига меҳри тушса, биз рози.

– Ҳа, раҳмат. Бир нарсани сўрасам, айбситманг, нега қизингизни шу ёшгача узатмадингиз?

Аёл лабининг бир чети билан ийманибгина кулди:

– Оғзимнинг солиғи йўқ, қизимнинг қилиғи йўқ, дейишади. Менинг қизим ҳам ўқишга юборсам, фақат ўқиш билан, ишга юборсам, фақат иш билан бўладиган қизлардан. Институтга кирган йиллари бир-икки совчилар ҳам келди, ўқишни битириб олсин, дедим. Кейин-кейин ҳеч ким келмай қўйди. Бу қизнинг эса парвосига келмайди. Ишига боради, келади, юраверади. Энди бу тенги уйланмаган йигитлар қолмади, ҳисоб. Хотин қўйган, хотини ўлган биров яримдан ора-сира одам келиб турибди. Шулар билан учрашай, кўрай ҳам демайди, тортинадими, ўзингиз яхшилаб суриштиринг, дейди.

– Отаси... ҳам келиб турадимми?

Аёл яна кулимсираб, ерга қаради:

– Аввал обдон суриштирган кўринасизлар. Мен у кишига ўғил туғиб бера олмадим. Бир ўрисга уйланган эдилар. Ўрис бир ўғил туғди. Икки уйнинг ўртасида юрардилар, бизни, қизларини ҳеч ташлаб қўйганлари йўқ. Мен ҳам "оббо, шундай қилдингиз" деб бир оғиз гапирган одам эмасман. Яқинда ўша ўғиллари ўн беш ёшга кириб, ўлиб қолди. Ўрис кундошимиз ҳам билан бутунлай ёлғиз қолди, шундан кейин отаси умуман келмай қўйди. Буёғи ишсиз қолган. Бир умр оёғи узангида юрган одам ўзини ҳар жойга уради, қани, дурустроқ бир иш топилса. Одамлар пухталиқ қилиб, қўш-қўш участка, дўконлар қилиб ташлаган. Ишдан кетса ҳам улар сармоясиз қолмайди. Бу кишим бўлса, коммунист пролетар бўлиши керак, деб фақат ишни ўйлаганлар. Яқинда қизим отасини кўргани борибди, у кишининг пича кайфи бор экан, қизини кўриб, роса йиғлабди. Бечора эрим, қўшхотинликда айблаб, партиядан ўчириб

юбормасин, деб, ўглига на исмини, на фамилиясини бермаган экан. Ўгли Сергей Иванович Батурин бўлиб яшаб, шундай ўтиб кетибди. Боланинг синфдошлари “сенинг отанг ўзбек-ку, нега Иванович Батуринсан” деб масхара қилишар экан. Иван Батурин онасининг отаси экан. Бола бечора кўчадан эзилиб келиб, уйда жанжал қилар экан: “Дада, сиз мени ёмон кўрасиз. Бўлмаса, менга фамилиянгизни берган бўлар эдингиз”, деб. Мана энди партия ҳам йўқ, ўғил ҳам йўқ. Фақат армонлар бор. Ўрис хотинни ёлғиз ташлаб келишга бечора эримнинг виждони йўл қўймайди, шекилли. Майли, қаерда бўлса, омон бўлсин.

– Нега бундай... кўк кийиб юрибсиз? Бирон яқинингиз?..

– Энди... отаси келиб қолса, кўнглига келмасин, деб одмироқ кийиниб юрибман-да. Нима бўлганда ҳам қизларимнинг укаси...

– Ҳа-а, маъқул, маъқул... – момонинг кўнгли тўлди. – Бўлмаса, болалар бир кўришишсин. Улар бир-бирининг кўнглини топса, бошларини қовуштириб қўямиз. Унгача бир-икки ой ўтади, хўжайинингизнинг яралари ҳам пича эскиради. Ҳа, эгачим, яна бир гап, биз катта тўй қила олмаймиз. Ўғлим ёши ўттиздан ошганда костюмининг чўнтагига оқ гул тақиб, базмининг тўрида ўтира олмайди. Сизлар ҳам аздор экансизлар. Оддийгина қилиб, никоҳдан ўтиб, беш-олти қариндош-уруғни чақириб...

– Қизим дабдабаларга қизиқмайди, тўрт юз-беш юз кишини едириб-ичириб, кейин қарзга боти-иб юришининг нима кераги бор экан-а, дейди доим. Бу энди иккинчи даражали масала, олдин бир кўришишсин... Биз ҳам қариндошлар билан маслаҳатлашиб олайлик.

Кампир уйга ғазна топгандай бўлиб қайтди.

– Агар маймунга ўхшаган бўлса ҳам, шу хотиннинг қизини олганим бўлсин.

Чол қулди:

– Эсли-хушли қиз бўлса, адирга кўчиб нима қиласан?

– Йў-ўқ, яқиндаги тишлашар, олисдаги кишнашар, чол. Тишлашгунча кишнашиб юрган маъқул. У ўғлимга зўр хотин бўла олишига имоним комил, лекин невараларимга қандай она бўлишини билмайман. Биласиз, кўзим етмаган нарсага таваккал қилмайман. Инсоф қилиб, она бўламан, деса, шу ерда туриб ҳам, оналик қилаверади. Ҳафтада бир тандир нон қилиб юборсин, бориб кирларимни ювиб берсин. Тансиқроқ овқат қилганда, бир товоқ кўтариб борсин. Меҳр бераман, деса, ким унинг йўлини қайтарарди?

– Яхши, лекин қийин ишни зимманга олаяпсан, кампир. Ўйлаб-ўйлаб, баъзан ўйимнинг охирига етолмайман. Бу болалар мактабга қандай қатнайди. Йўл олис бўлса...

– Сиз-чи, бобоси. Бир эшак оламиз, эшакка мингаштириб, олиб борасиз, олиб қайтасиз. Ҳали шошмай туринг, чол! Ҳали тўғри қилган экансан, сенга раҳмат, кампир, дейсиз.

– Ҳей, билмадим-да.

Қиз Сардорга ҳам маъқул тушди:

– Ўзларингиз биласизлар, сизларга маъқул келган бўлса, менга барибир. Лекин улар аздор экан-ку.

– Э-э, болам, эл йиғиб, “дангур-дунгур” қилиб ётиш ниятим йўқ. Бориб загсдан ўтиб келасизлар, тўрт қариндошни чақириб, никоҳ ўқитамиз, бўлди. Онам никоҳ тўйини ҳеч қандай сабаб билан ҳам кечиктир-

маслик керак, никоҳга шайтон аралашиб, бузаман, деб турар экан, шунинг учун тўй бошланаётганда қариқури биров-ярим омонатини топшириб қолса ҳам, майитнинг юзини ёпиб қўйиб, никоҳ тўйини ўтказавериш керак, дер эди.

– Унда ўзингиз биласиз.

– Сен адирдаги уйни тезроқ созла. Хонангдаги ётоқ мебелини бир хонага, менинг хонангдагини бир хонага жойлаштир. Отанг билан Санжарга бир ётоқхона, Ноила билан менга бир ётоқхона бўлади. Меҳмонхонага янги жиҳозлар ол. Барнога айтсанг, парда тикувчи қизларидан иккитасини беради, ўлчаб кетиб, парда тикиб беради. Ҳаммаси тайёр бўлгандан кейин бир ош қилиб, опа-акаларингни ўша ёққа чақирамиз-да, бизнинг кўчганимизни маълум қиламиз.

– Энажон, – Сардор онасининг елкасидан кучди.

– Ўзингизга жабр қилаяпсиз-да. Мениям ноқулай аҳволга солиб қўяяпсиз. Бир умр “тиқ-тиқ” тинмадингиз. Қариган чоғингизда сизга нима жабр шу ишни бўйингизга олиб? Кенжа Ҳамидовичнинг қизи ёмон қизга ўхшамайди. Яна шу ерда мен туриб, сиз туриб, шу болаларни турткилашга ташқаридан келган бировнинг ҳадди сиғармиди?

– Майли, болам. Одамнинг боши тегирмоннинг тоши. Бу бош сенинг бошингдан кўра кўпроқ савдоларни кўрди, кечирди. Бориб хабар олиб турасан. Бир қўл телефон олиб берасан, керак бўлсанг, зингиллатиб чақириб олавераман. Россияда бутун-бутун кишлоқларда фақат қариялар яшар экан. Уларнинг-ку, ҳолидан хабар оладиган одами йўқ, болалари нонини топиб ейдиган бўлгач, шаҳарларга кетиб қолишади. Қайтиб келишмайди. Худога шукр, менинг ёнимда отанг бор, “хув” десам, чопиб келадиган олти болам бор. Адир қочиб кетибдим, телефон билан такси чақириб, ўзимиз ҳам келиб кетаверамиз. Сен бўшашиб ўтиргунча, ишни тезлаштир. Ҳаммаси тайёр бўлгач, аввал мени олиб борасан. Ўзим бир кўраин.

– Госкомиссия!.. – қулди Сардор.

Аммо ҳақиқий “госкомиссия” кимлиги адирда ош ташкил қилинган куни маълум бўлди. Никоҳдан икки ҳафта ўтган эди. Уй, жиҳозлар, шароит, ҳаммага жуда маъқул бўлди.

– Ўҳ-ху, Сардор, сенга гап йўқ! Бунча пулни қаердан топдинг?

– Ажойиб фазенда бўпти. Боғни кенгайтириб, бир одам қўйсанг, бир умрлик даромад манбаи бўлади. Сарфлаган пулингни юз ҳисса қилиб чиқариб оласан.

– Ука, ота моли шерик, деганлар. Шу жойни менга бер. Қилган харажатларингни ўзим тўлайман.

Робия кампирнинг қарорини эшитишгач, ҳамма бир бўлиб Сардорни талай кетди:

– Ука, эркакмисан ўзи? Яримжон кампирга икки болангни бериб, шу адирга ҳайдадингми?

– Энам ўз уйига сиғмай қолган бўлса, ўзим обкетаман, сен болаларингни олиб қол.

– Ука, хотин топилади, она топилмайди.

Таъна-дашномлар киши билмас тобора чуқурлашиб борар, айбисиз айбдорлар – янги келин билан икки бола асосий нишонга айланиб борарди.

Кампир ўртага чиқмаса бўлмайдиган бўлди:

– Ҳув, болаларим, бу уйни созлатиш келин келишидан икки-уч ой олдин бошланган эди. Бу ерга келиш менинг иродам, менинг хоҳишим. Қариганимда бой бўлишни хоҳлаб қолдим. Қанча ер бўш ётибди. Бир ёр-

дамчи олиб, мол қиламиз, асалари қўямиз, боғни яна тўрт барабар кенгайтурса бўлади. Қишлоқ тўла бекорчи, чақириб, иш берсанг, улар хурсанд. Ишим битганидан мен хурсанд. Ер деганлари хазина-ку, ота-боболарингдан қолган хазинани ташлаб қўйиб, юрибсанлар, арзимас маошнинг изидан қувиб. Сизлар Сардорни уришгунча, Сардорга раҳмат айтишлар, – кейин кулиб-кулиб қўшимча қилди. – Яхшиси, Сардорга ҳавас қилишлар. Сардор кенжа бўлгани учун бу ердан олинадиган даромаднинг эллик фоизи Сардор бидан келиниши бўлади.

“Госкомиссия”нинг нафаси ичига тушиб кетди. Янги келин билан Гулзор ошдан бўшаган идишларни йиғиштира бошлади.

– Барибир, мен норозиман, – кимгадир нимадир алам қилди. – Катта бўлди, гуноҳкор бўлдики? Сардорнинг шаҳарда бир уй, адирда бир уй, шунча боғ-роғи билан. Унинг бор-йўғи иккита боласи бор. Келин ҳам ойликчи. Биз жўжабирдай жон бўлсак, бир ўқимаган қизни олиб бергансиз, шунинг камини тўлдирман, деб...

– Ҳалиям олинг, бир ўқиганини! Бошингизда ёнғоқ чақсин.

– Эна, ўзингиз бизни ҳамма масалада аррани тўғри тортишга ўргатгансиз. Нега энди ўзингиз аррани қийшиқ тортаяпсиз? Ота, сизам бир нарса десангиз-чи?

Ота эса одатдагидай ёнбош ташлаганча, кулиб ётарди.

– Биз ҳазрати олияларининг сўзини икки қила олмаймиз.

– Э-э, ота!..

Улар “вағ-вуғ” тўполон билан тарқалишганда, кун кеч бўлиб, куёш бепоён адирликлар узра ўзининг майингина нурларини сочар, ғир-ғир эсиб турган шабада аллақандай адир гулларининг хушбўй ҳидларини келтириб димоққа урар, олис-олислардан эввойи кушларнинг ёқимсиз қағиллаган овозлари эшитилиб турарди. Сардор билан янги келинни зўрға жўнатишди. Улар “Шу ерда қолайлик, эрталаб нонушталарингни қилиб бериб, кейин қайтамыз”, деб туриб олишди. Кампир “Мол-ҳол бор, боринглар, ўз уйларингга меҳр қўйинглар”, деб қўймади. Охири келин “Хўп, онажон, яхши дам олинглар”, деб, Сардор билан йўлга тушди. Келиннинг муомиасида, қарашларида эрига нисбатан бир интиқликни кўриб, кампирнинг кўнгли ўсди. Ўзининг келинлик давридан қолган, кекса тутнинг соясига қўйилган супада кўлтиқтаёқларига суянган қўйи узоқ ўтирди. Ўтирган жойида ёнбошидан жойнамозини олиб, шомни ҳам ўқиб олди. Болалар боболари билан ичкарида қандайдир янги фильмни кўриб ётишар эди. “Аллоҳга шукр”, кампирнинг кўнглига хотиржамлик ингандай бўлди, ўзича ҳаётидаги ҳамма ташвишларни енгиб, токчама-токча тахлаб чиққандек эди.

Кино тугагач, жой талашиб бошланди:

– М-момом билан мен ётаман.

– Мен ётаман, момом билан! Сен ўғил боласан, сен бобом билан ётишинг керак. Тўғрими, моможон!

– Й-йўқ, момом билан мен ётишим к-керак, мен ҳар доим момом билан ётаман, ана, момомнинг ўзи айтсин. С-сен Гулзор опам билан ёт!

– Момо, айтинг, ким билан ётасиз?

Момо уларга қараб, кулди:

– Икковларинг ҳам мен билан ётасизлар.

– Ур-ре!

– Ур-ре!

– Йўқ, момо, Санжар бобом билан ётсин. Икки бола сизни босқилаб ташлайди. Эркалатаверманг шуларингизни.

– Индама, каравотимиз катта, булар менга қараб ётади.

Момо ўртада, икки бола икки ёнга жойлашди:

– Момо, энди эртак!..

– Ҳозир кино кўриб чиқдиларинг, кино ҳам эртакку, яна эртак керакми?

– Керак, керак! Сизнинг эртакларингиз кинолардан ҳам зўр.

– Майли, майли, қайси эртакни айтай?

– Т-тошбўл билан Эркенжани!

– Йўқ, Зумрад билан Қимматни!

– Хўп, иккаласини ҳам айтамыз. Аввал “Зумрад билан Қиммат”ни айтамыз. Чунки биз сингилларни ҳурмат қиламиз, яхши кўрамыз. Ҳали катта бўлиб ойлик олган вақтларингизда ҳам хотинингизга бир нарса олсанг, синглимга ҳам олай шу нарсадан, деб туришинг керак. Тушундингми? Қадим ўтган замонда...

Ноила тез ухлаб қолади. Санжар иккинчи эртак тугаганда ҳам ухламайди, ухлаёлмайди.

– М-момо, ч-чарчамадингизми?

– Йўқ, нимади, болам.

– Я-яна битта эртак айтиб беринг. Фақат узунидан, ҳеч тугамайди-диганидан. Ш-шошманг, аввал орқамни бир қашлаб қўйинг.

Момо унинг юмшоққина тунги қўйлагини кўтариб, орқасини қашлади, суйиб-суйиб елкаларини, нозик биллақларини, оёқларини уқалаб қўйди. Бола момонинг пинжиги кириб, узоқ жим қолди.

– М-момо, – анчадан сўнг яна кампирга сўз қотди.

– Ҳа, ўғлим?

– М-момолар онага ўхшайди-я?

– Ҳа, болажон, момолар ҳам аслида она-да. Улар ҳам бола туққан, бола ўстирган.

Боланинг саволи кампирни ўйлантириб қўйди: “Онасини соғинибди, шекилли. Она, барибир она-да. Момонинг қатламасидан онанинг шапатиси ширин, деб бежиз айтишмаган-да. Сен онасига ўхшашинг мумкин, лекин ҳеч қачон онасининг ўрнини боса олмайсан”. Кампирнинг кўнгли ғалати бўлиб кетди: “Майли, ўлмасин”.

– Ҳа, болам, онагни соғиндингми?

Бола яна анча пайт жим қолди, у чамаси момосидан тортинаётган эди:

– У-уришмайсизми, – деди анчадан кейин секингина.

– Нега уришаман, болам? Одамнинг ўз онасини соғиниши сира гуноҳ эмас.

– М-мен онамни жуда соғиндим. Н-ноила ҳам соғинган. М-момо?

– Ҳа, болам?

– Ш-шу онамни чет элдан чақириб олсак, шу ерда биз билан яшаса бўлмайдимми?

– Болам, онанг бундай қишлоқ жойларни ёмон кўради. У ҳозир жуда чиройли катта шаҳарда яшаяпти. Ундай чиройли жойларни ташлаб, бизнинг чўлдаги уйимизга келмайди-да. Келса, қанийди...

– М-момо?

– Ҳа, болам?

– М-мен катта бўлсам, ким бўламан, дейинми?

– Ким бўласан?

– Ш-шаҳарлар қурадиган архитектор.

– Вой, болагинам-эй, архитектор шаҳар қуришини қаердан билиб ола қолдинг.

– М-мультфильмидан. К-катта бўлсам, шу адирнинг устидан катта шаҳар кураман.

– Йўк, болам, сен дўхтир бўл. Қара, ҳаммамиз касалмиз. Мен касал, бобонг касал, синглинг касал. Бизга ўзимизнинг дўхтир керак. Шаҳар кураман, деб, куннинг иссиғида курувчилар билан куйиб-ёниб юрасанми? Дўхтир бўлсанг, салқингина хоналарда оппоқ халатлар кийиб, одамларни даволаб юрасан, кейин сен даволаган одамлар менинг олдимга келиб, “Робия момо, бир ажойиб неварангиз бор-да, шундай болани тарбиялаганингиз учун раҳмат”, дейишади.

– М-майли, ундай бўлса, дўхтир бўламан.

– Яша.

– М-момо, аслида мен ҳам касалман-а? Ҳ-ҳали мактабга борсам, болалар устимдан кулишса керак. Ў-ўзимни даволаш учун ҳам дўхтир бўлишим керак.

Кампир неварасининг елкасига қоқди:

– Сенинг касалинг сал нарса. Ёзда даданг Тошкентга оббориб, катта дўхтирларга кўрсатиб келади. Мактабга боргунингча яхши бўлиб кетасан, Худо хоҳласа.

– Р-ростданми?

– Албатта. Энди ухла. Сен боланинг уйқунг учиб кетди, шекилли, саволинг кўпайди.

– Х-хўп, м-момо.

Аслида қадрдон уйга келиб, ўзининг ҳам уйқуси учиб кетган эди. Бу уйнинг ҳар бурчаги бир ҳикоя айтади, умрининг ёш, гўзал, соғлом дамларини ёдга солади. Сардор бу ерда катта иш қилган, ҳамма нарсани янгилаган, лекин аслида ҳаммаси ўша-ўша эди. Адирлар ўша, адирларга соя ташлаб турувчи тоғлар ўша, бир иссиқ меҳр билан дунёга қараб турган ҳовли-жой ўша. Фақат Робия бошқа эди! Икки кунлаб этик ечмай далада юриб ҳам чарчамайдиган Робия ўша далаларда бир умрга қолиб кетди.

Қайнонаси донгдор сут соғувчи эди. Бир куни раис келиб, “Опа, келинингиз бир биргадни олсин. Райком хотин-қизлардан биргад қўй, деб ётибди. Уларнинг айтганини қилмасан, қўймайди. Лекин ҳар кимни ҳам составга киргизиб бўлмайди. Уйлаб-ўйлаб, шу келинга келиб тўхталдим, сиз бир синашта одамсиз. Онасиям инсоф-диёнатли аёл эди. Ўғлингизни табелчи қилиб қўяман. Қаерга борса, бирга боришади, бирга юришади. Увол-савоби ўзимнинг бўйнимда”, деди.

Қайнонаси раҳматлик ҳам “Бунинг олти болали рўзгорини қандай эплайман”, демади. “Хўп, раис бобо, сиз нима десангиз шу. Лекин билиб қўйинг, биз мол талашмаймиз, ор талашамиз”, деди. Раис ҳам “хўп” деди. Шу-шу эри билан далага чиқиб кетди. Кўп ўтмай кампирнинг кўзлари ожиз бўлиб қолди. Шунда ҳам олти болани боғчасиз, энагасиз ўзи катта қилди. “Мен уларга, улар менга қарайди”, дер эди шўрлик доим. Энди ўша қисмат Робия кампирнинг ҳаётида такрорланаяпти. Ўша уй, ўшандай яримжон кампир, болалар... Кампир болаларга қарайди, болалар кампирга қарайди. Уйлаб қараса, болалари билан невараларининг тақдирида қандайдир ўхшаш жиҳатлар бор экан. У биргад бўлди, кундузлари далада, кечалари гоҳ хирмонда, гоҳ сувнинг бошида ўтди, у уйдан чиқиб кетаётганда ҳам, уйга қайтиб келганда ҳам болалари ухлаб ётишган бўлар эди. Унинг ўрнига қайнонаси болаларига меҳр берди, улғайтирди. Эҳтимол, унинг болалари ҳам ўша кўзи ожиз кампирнинг қўйнида ётиб, “Момо, момолар ҳам онага ўхшайди-я”, деб уни соғинишгандир.

Унинг болаларига аталган меҳрини пахта далалари еб кўйди. Невараларига аталган меҳрни нима еди? Нозима нега адашди? Нега у ҳаммиша ҳамма нарсадан норози бўлиб юрарди? Атрофидагиларга ёвга қарагандек қарарди, бир оғиз гапдан тўмтайиб оларди. Ҳатто ўз боласидан араз уриб, дастурхонни силкиб, туриб кетган пайтлари кўп бўлган. Нега шундай эди у? Робия кампир газеталарда “Қилмиш-қидирмиш” деб қўйиладиган сарлавҳаларни кўп кўрган. Мана, яна битта “Қилмиш-қидирмиш”. Қилди-қилди, ўзига қилди. Йўк, бегуноҳ болаларига ҳам қилди.

Эрталабки нонуштадан кейин тутнинг тагида ёнбошлаб ётган чолининг олдига бир тугунча олиб келди. Чол савол назари билан бир тугунчага, бир кампирга қаради. Кампир жойлашиб ўтириб олгач, тугунчани ечиб, ундан ялтиллаб турган қалин, қадимий билагузук чиқарди-да, чолининг олдига қўйди:

– Танияпсизми? – кампирнинг овози титраб кетди.

Чол билагузукни авайлабгина қўлига олди-да, худди биринчи марта кўраётгандай синчиклаб қаради. Кўзларини юмиб, бош ирғади: “Ҳа”.

– Онангизга совға қилган эдим. Умрининг сўнгги кунларигача тақиб юрдилар. Жон бераётганларида кўзлари кўрмаса ҳам “Робия” дедилар-да, қўлларидан ечиб, қўлимга тақиб қўйдилар. Мен буни ҳеч кимга беролмай, ўзим ҳам тақолмай юрган эдим. Бир кун Ноилам катта бўлса, шунга бераман, дедим охири. Бугун унинг жойи чиқди. Буни олиб, Улдон тиллочига борасиз, вақтида ўзидан олган эдим, бу молнинг қимматини у яхши билади. Асп, тоза, қадимий мол. Пулига йигирма қути асалари оласиз, асбоб-ускуналарини ҳам бирдан олинг. Қолганини Сардорга беринг, Санжарни Тошкентнинг дўхтирларига олиб бориб келсин.

– Э-э, кампир, Санжарга нима қилибди? Яхши-ку, кайфияти яхши бўлса, тили ҳам аста-секин тўғриланиб кетади.

– Йўк, бобоси, бола эрта-индин мактабга чиқади. Ошналарининг олдида дудуқланишидан қисиниб юрмасин. Беринг, бориб келишсин. Баҳона-да шаҳар айлаиб келади.

Оллоқулбой билагузукни кафтига қўйиб, узоқ томоша қилди.

– У энамнинг қўлларида жуда чиройли турар эди, – деди кейин секингина.

– Бошқа иложимиз йўқ, бобоси. Худо хоҳласа, эртага асалнинг пулидан ўнта билагузук оласиз.

– Э-э, сенам гапирасан-да.

– Гапирсам-гапирмасам, сизни билмадим-у, менинг қайнотам асаларичи ўтган. Бу ишнинг ҳадисини олганман, ҳисобини ҳам биламан.

– Ҳа, бўпти, гапирмадик.

– Асаларини ҳар кимдан олманг, Жалолоддинбойдан сўранг, уларда бўлмаса, Қамбархон эшоннинг ҳам асаларилари яхши бўлади.

– Бригадир момо, буюришни яхши кўрасиз-а, – масхара қилди бобо.

Кампир ҳам кулди:

– Буюрсам, бегонага буюраяпманми? Ўзимнинг табелчимга буюраяпман. Бировларга нега малол келади?

– Ҳа, табелчи бўлмай, биз ўлайлик. Табел қилмай қўйганимизга минг йил бўлди, ниқтовингиздан қутулмаймиз.

– Шукр қилинг, чол. Шу кампир ёнингизда бор экан, жавраб, зериктирмай ўтиради. Йўқ бўлсам, нима қилар эдингиз, қулоқ-бурнингиз кесилгандай бўлиб ўтирармидингиз?

– Шукр, шукр, кампир.

Сардор ҳам кўнглига тугиб юрган эканми, қўлига пул тегиши билан, Санжарни олиб, Тошкентга жўнаб кетди.

Улар кетиши билан Ноиланинг тоби қочиб қолди. Ўзи парҳездаги нимжонгина бола эди, бутунлай ҳеч нарса емай қўйди. “Ичим, ичим”лаб, бош кўтармай ётгани ётган. Бобоси машина чақириб, дўхтирга ҳам оббориб келди. Бир дунё дори-дармон олиб келиб, муолажани бошлаб юборишди ҳамки, қани, бола бери қараса, оғзига бир ушоқ олса...

Кампир адоий тамом бўлди. Кеча-кундузи билан бошида киприк қоқмай ўтирар эди.

– Момо, ўтирганингиз билан аҳволи яхшиланиб қолмайди. Ёнига ўтиб ётинг, қараб ётасиз, – ўзича унга меҳрибонлик қиларди Гулзор.

– Э-э, йўқ, ўтирганим яхши. Ётсам, мен тўқол ухлаб қоламанми?

Ўша оқшом бола алаҳсирай бошлади. Кампирнинг юраги ёрилди:

– Ё, қодир эгам, шу норасиданинг ўрнига менинг жонимни ол. Бу гўдак дунёга келиб, ҳали нимани кўриб улгурди. Ҳатто она меҳрига ҳам тўйгани йўқ. Мен ошимни ошадим, ёшимни яшадим. Мен сендан розиман, Аллоҳим, шу норасиданинг ўрнига менинг жонимни ол. Ўтинаман, Аллоҳим. – Кампир қиблага қараб, йиғлаб илтижо қилди, кейин худди жон беришга чоғлангандек жойига ўтиб, чўзилиб ётиб олди. Ётган жойида ҳам йиғлаб-йиғлаб ухлаб қолди. Ярим тунда қорнингнинг пастки қисмидаги қаттиқ оғриқнинг азобидан уйғониб кетди. Ёнбошидаги тунчироқни ёқиб, қўлтиқтаёқларини олди-да, бир амаллаб, қўшни хонадаги ҳожатхонага кирди. Оғриқ кучайгандан кучайиб борар, бутун аъзойи баданидан муздек тер қўйилар ва негадир қайт қилгиси келар эди. У бир амаллаб кафти билан пешонасидаги терни сидириб ташлади. “Ҳа, Аллоҳ илтижоларимни эшитибди. Бу жонтери бўлса керак. Ҳа, вақти соатим етибди, шекилли. Нима бўлса ҳам покиза тўшагимда жон берай”. Секин ўрнидан туриб, қўлтиқтаёқларига осилиб олди. Калимаи шаҳодатни қайтара-қайтара, таҳоратхонага кирди: “Бетаҳорат кетмайин”. Хонасига кираётиб, қўлтиқтаёғи билан чолининг эшигини икки марта уриб қўйди: “Беҳабар қолиб кетмасин”. Кейин кириб оҳистагина жойига чўзилди-да, кўзларини юмди. Оғриқ ҳамон бутун вужудини ларзага соларди.

Бир лаҳзада бобо ҳовлиқиб кириб келди.

– Ҳа, кампир?

Кампир бўғзига тикилган оғриқни ютиб юбориб, бир нарса дегунча, Ноила момосини чақириб қолди:

– Ҳа, қизим? – бобо унинг бошига югуриб борди.

– Сув...

Бобо дарҳол унинг бошида турган маъданли сувдан қуйиб, оғзига тутди, бир қўли билан бошини кўтариб турди:

– Мана, ич, қизим.

Қизча сувни яхшигина ичди.

Бир пасдан кейин яна момосини чақирди:

– Момо...

– Ҳа, қизим?

– Қорним очиб кетди, каша ейман.

Робия кампир ётган жойида қарахт бўлиб қолди. Оғриқлар умуман сезилмай, аъзойи баданини қоплаган реза-реза тер музлаб қолди. Фақат ни-магадир ҳамон кўнгли айнир эди. У бир амаллаб ўрнидан турди:

– Сут бормиди, бобоси?

Бобо кампирининг аҳволи яхши эмаслигини кўриб, уни қайтариб жойига ётқизди:

– Ҳамма нарса бор, момоси. Беш минутда пишириб келаман. Сен боланинг ёнида ётиб тур. Ёлғиз қолмасин.

Бобо бир пасда пиёла билан қошиқча кўтариб қайтиб келди:

– Қани, энажоним, бошингни сал кўтарайлик, – қизнинг ёстиғини бироз кўтариб қўйди. – Энди оғзимизни очамиз. Қани-и, ҳе, яша, яна бир қошиқ, яшанг, яна...

Бир пасдан кейин қошиқнинг бўш пиёлага “тақ-тақ” урилгани эшитилди.

– Энди, оғизларни артамин. Сув ичмайсанми, энажон? Озгина... Бўлди. Энди ётиб дам оламин. Мала-дес.

Бобо қизни жойига ётқизиб қўйгач, кампирининг бошига ўтди:

– Ҳа, кампир, сенга нима бўлди?

– Ҳеч нарса. Менгаям бир пиёла сув беринг.

– Хўп бўлади, мана, кампир.

Кампир сувни ютоқиб ичди.

– Бўлдимми?

– Кетманг, шу кеча ёнимизда қолинг.

Бобо диван-каравотнинг адоғига тўшалган кўрпага чўзилди.

Кампир яна терга туша бошлади, аммо энди унинг ўлгиси келмай қолган эди, гарчи бу бироз кулгили бўлса ҳам, яна йиғлаб Аллоҳга илтижо қила бошлади: “Ё, Қодир Аллоҳ, мен ўлсам, бу гўдаклар кимга қолади? Илтимос, жонимни олма, шу икки гўдакни во-яга етказиб, ўз нонини ўзи топиб ейдиган кунларгача ёнларида соғ-саломат юрай. Марҳаматингни дариг тутма, Аллоҳим!..” Ва!.. қорнингнинг пастиди оғриқ аста-секин тарқаб, кўнгил айниши ҳам тўхтади, ўзи ухлаб қолди.

Кампир кўп йиллар ўша кеча рўй берган воқеаларни бировга айтишдан уялиб, аммо бу воқеаларнинг рост-ёлғонлигига ўзи ҳам ишониб-ишонмай юрди. Ўша кечанинг ягона ҳақиқати шуки, Худо Ноиласини қайтиб берди. Шу кечадан бошлаб, Ноила бир пиёла-ярим пиёладан таом еб, аста-секин овқатга кириб, оёққа туриб кетди.

Нозима қизи Грецияда юрган қўшнисиникига сингисини кўп марта юборди. Қўшни бир борганда у деди, иккинчи борганда бу деди, хуллас, қизининг телефони-ни бермади. Охирида “Олти ойлардан сўнг ўзи келади, шунда ўзига учрашасизлар”, деди. Ҳам эрдан, ҳам болалардан, ҳам ўйнаш берган омонат бошпанадан мосуво бўлган Нозиманинг бор умиди шу жавобдан эди, назарида у орзу қилган жаннатнинг эшиги айнан Грецияда эди. Греция ҳам бўлмади. Олти ой шу тахлит, шарпадек судралиб юриш осонми? Шундай дунёларга сизмай юрган кунларнинг бирида сингисини гап топиб келди: “Сайёра деган дугонамининг опаси Дубайга ишлагани кетаётган экан”.

Улар шу куніёқ Сайёраларникига боришди. Сайёранинг опаси – бир боласи билан эридан ажрашган дўндикқина жувон уларни жуда шодон кутиб олди: “Ўзи роса сиқилиб юрган эдим. Раъно опани менга Худонинг ўзи рўпара қилди. На виза учун, на йўлкира учун пул йўқ эди. Қийналиб юрган экансан, ҳозирча ўзим тўлаб турай, боргандан кейин ишлаб қутуласан, деб, ҳаммасини ўзи тўлаб юборди”. Унга қараб Нозиманинг ҳам кайфияти кўтарилди: “Сингилжоним, шу аёл билан мени ҳам учраштиринг. Мен ҳам сизга ўхшаб бошпанасиз қолганман, бир-икки сўм ишлаб келмоқчи эдим”. Жувон уни дарҳол Раъно опаси билан боғлаб берди, шу ернинг ўзида улар учрашадиган жойларини белгилаб олишди. Худди эртақлардагидек, ниҳоят бахт эшиқлари бир-бир очилаётган эди.

Раъно опа бурни бигиздай, бўйлари узун, қотма татар аёл экан. Нозимага бошдан оёқ разм солди. Сўнг:

– Қўлингиздан нима ишлар келади? – деб сўради.

– Ўзим ўқитувчиман, мактабда она тилидан дарс бераман. Бойларнинг хонадониди энагалик қилишим мумкин. Компьютерни яхши биламан, компьютер марказларида ишлашим мумкин.

– Ўҳ-ху, иштаҳангиз яхши-ку, – кулди аёл. – У ёққа боргандан кейин иш танламайдилар, иш сизни танлайди. Қайси ишга тўғри келсангиз, ўша ишни беришади. Ўқитувчилик, энагаликни эса орзу ҳам қилманг, у ёқдагилар болаларини аллақерлардан келган аллакимларга топшириб қўйишмайди.

– Йў-ўқ, майли, опа! – дарҳол гапини тўғирлади Нозима. – Мен иш танламайман. Қандай иш бўлса ҳам қилавераман. Менга пул керак. Яхши ҳақ беришса, бўлди.

– Ана, бу гапинг маъқул. – Раъно опанинг чиройи очилиб, бирдан сенсирашга ўтди. – Ишлаганда кулдай бўл, яшаганда беқдай бўл. Хўш, ҳозир қанча пулинг бор? Визага, билетга, ишга жойлаштиришгани учун...

– Бор озроқ, етмаса, тилла тақинчоқларимни сотаман...

– Майли, виза билан билетнинг пулини қилиб бер. Қолганини ўша ёқда олган маошингдан узиласан. Виза бир ойларда ҳал бўлади, паспортингни менга келтириб бер. Ўзинг ишларингдан бўшаб, тайёр бўлиб тур.

Мактабдагилар ҳанг-манг бўлиб қолишди: “Ўқитувчи одамга Дубайда бало борми?”, “Шу аёлга хайронман, бинойидай рўзгорини ташлаб, онасиникига кетиб қолган эди. Энди чет элга кетармиш. Тавба. Қаноат йўқ-да баъзи аёлларда... Эссиз”.

Мастура тиш-тирноғи билан қарши чиқди: “Дугон, Раъно тузук хотин эмас, сен унга ишонма. Хор-зор бўлиб, ўша ёқларда ўлиб кетасан”.

Нозима унга қулоқ тутадиган кайфиятда эмас эди: “Э-э, қўйсанг-чи, бир четга чиқиб олсам, бўлди. Улар тавсия қилган иш ёқмаса, ўзим иш ахтараман. Арабистон ёқмаса, Америкага кетаман. Мени биласан-ку, ҳеч қачон ўзимни хор қилдириб қўймайман”.

“Дугон, бу ердаги гаплар у ёқларга тўғри келмайди. Арабистондан Америкага боришнинг ўзи бўладими? Ҳеч бўлмаса, билетга пулинг бўлиши керакми?”

“Пулни топаман. Ишлайман. Мен учун қандай иш бўлишининг фарқи йўқ. Пол ювишими, юк кўтаришими, қилавераман. Онам, “Эҳ, ёш бўлмадим-да, мен ҳам борар эдим, ҳам пул ишлайсан, ҳам дунё кўрасан”, деб ҳавас қилиб ўтирибди. Агар ишларим яхши бўлса,

бошқа мамлакатларга ҳам бориб, томоша қилиб қайтаман. Ундан кўра, болаларингни онанга топшир-да, ўзинг ҳам мен билан юр!”

Улар уч қиз экан. Дубайда қоп-қора чодрага ўранган ўрта ёшлардаги бир аёл кутиб олди. Чиройли машинада шаҳар кўчалари бўйлаб кетишар экан, Нозима ўзини осмоннинг еттинчи қаватида юргандай, оёқлари остига оппоқ парку булутлардан поёндозлар тўшалгандек, қулоқлари тагида юлдузларнинг шивир-шивири эшитилаётгандай бўларди. Улар узоқ юришди, айланиб-айланиб, аллақандай тор кўчага кириб боришди. Кўп қаватли бўлса ҳам уйларнинг сувоқлари кўчиб ётганига қараганда, бу жойлар шаҳарнинг камбағалроқ қатлами яшайдиган бир чеккаси бўлса керак. Машина тўхтаган уйдан чиққан бадқовоқ киши араб тилида нималардир деб гўлдираганча уларни уйнинг иккинчи қаватида жойлашган бир хонага бошлаб кирди. Хонада тўртта каравот ва битта шкафдан бошқа ҳеч қандай жиҳоз йўқ эди, хона жуда иссиқ ва димлигидан Нозиманинг кўнгли озиб кетди. Чодрали аёл уларнинг паспортларини олиб, анча пайт йўқ бўлиб кетди. Эскириб кетганидан асл ранги қандай бўлганлигини ҳам биллиб бўлмайдиган дераза пардага қараб, негадир Нозиманинг кайфияти тушди. Секин бориб каравотларнинг бирига ўтирди, беихтиёр Ноиласи, охири марта хайрлашаётганда кичкинагина бармоқлари билан кўз ёшларини артгани ёдига тушди. Сафар ҳаяжони билан юриб, болаларининг олдига бир киришга ҳафсала қилмаганига афсусланди. Ноиласи жуда меҳрибон ва мулойим эди...

Бир вақт чодрали аёл кириб, тартиб-интизомни тушунтирди:

– Овқатларингни олиб келиб беришади, ҳожатга қўшни хонага чиқасизлар. Деразаларни очиб, ташқарига қараш, рухсатсиз ташқарига чиқиш мумкин эмас. Ҳозир ётиб, дам олинглар.

– Бир ювиниб олсайдик... – хонанинг димлигидан улар жиққа терга тушиб кетишган эди. Қизлардан бири бироз эркин нафас олиб, ҳаловат топмоқчи бўлди, шекилли.

– Ўзимиз олиб борамиз, – деди аёл совуққина қилиб.

– Ишимиз қачон ҳал бўлади? – Нозима ҳамманинг кўнглидаги саволни айтди.

Бу диққинафас хонада ҳеч бирининг ортиқча бир дақиқа қолишга ҳам ҳуши йўқ эди.

Чодрали аёл унга ўқрайиб қаради:

– Сабр яхши нарса, – деди чиқиб кетаётиб. – Бунча бетоқат бўлма.

Ўша куни икки марта ювиндига ўхшаш бир-бир коса овқат олиб киришганини айтмаса, уларни ҳеч ким йўқламади. Овқат ейиш учун ҳам на дастурхон, на патнис, на стол бор эди. Бир коса овқат билан икки бўлак нонни қўлларига тутқазиб кетишди.

– Худди қамоқхонага ўхшайди-я, – деди қизлардан бири ўлганининг кунидан илжайиб.

– Сабр яхши нарса, – чодрали аёлнинг гапини такрорлади Нозима. – Қараб турайлик-чи, таклиф қилган ишлари ёқса, “хўп-хўп”, ёқмаса, ўзимиз иш излайверамиз. Фақат паспортимизни қайтариб беришса, бўлгани.

– Бегона жойда иш топиш осонми? – қизлар аллақачон умидсизликка тушиб бўлишган эди.

– Топилади, ғам еманглар, – қизлар орасида ёши каттароғи ҳам, дадилроғи ҳам Нозима эди.

Давоми 24 бетда

Ҳазил Ҳазил
Ҳазил Ҳазил Ҳазил
Ҳазил

КЕНЖАБИЙ

*Дил кўриши парвози
юксакдир гоят*

СЎЗЛАСАМ

Лаб очолмам бирор сўзга,
 девона дерлар сўзласам,
Гап-сўзлари ҳақдан йироқ,
 афсона дерлар сўзласам.

Бири кўзу, бириси қош,
 бириси кўнгилга тудош,
Добон яқин олмай ўзни,
 бегона дерлар сўзласам.

Етти иқлим бош эгармиш
 сўзларимнинг сеҳрига, ҳей,
Лек ўздан ўзга англамас,
 мастона дерлар сўзласам.

Бир қора қошли изидан
 ўтди деб умри нолавор,
Ҳамонки узмай умидин,
 парвона дерлар сўзласам.

Далолат қилмоқ истасам
 гап-сўзларим ҳақлигини,
Лаби-лабига тегмас ҳеч,
 сўзона дерлар сўзласам.

Юрт-элатлар бир қадамдир,
 йўталсанг етгай овозинг,

Замонадан ортда қолгон
 шарқона дерлар сўзласам.

АЗИЗИМ

Давраларда бўлар-бўлмас
 сўзлайверма, азизим,
Сал гамга-да тушиб чўкка,
 бўзлайверма, азизим.

Дунёсининг ишлари ҳам
 бир қолпидир билсанг гар,
Ҳар соҳада ҳақиқатни
 излайверма, азизим.

Сенингсиз ҳам бу дунёнинг
 қалби тўла жароҳат,
Кўксидаги яраларни
 тузлайверма, азизим.

Имконингдан ташқари бир
 имкон бўлмас ҳаётда,
Ҳеч ушалмас орзуларни
 кўзлайверма, азизим.

Дину иймон бобида гар
 собитдурсан азалдан,
Ҳақнинг юзин сўлгин кўриб
 музлайверма, азизим.

КЕНЖАБИЙ

(Кенжабий ҚЎЗИЕВ) 1959 йилда Хоразм вилоятининг Гурлан туманида туғилган. Тоғ-металлургия соҳасининг муҳандиси, Тошкент техника университетини битирган. “Қалб дунёси”, “Соғинчларим”, “Сабрим либоси” каби китоблари чоп этилган.

Қироату тиловатлар
ўз йўлига, Кенжабий,
Қалбинг кирин тозаламай
тизлайверма, азизим.

* * *

Менинг айтарим шу ҳар қора кўзга:
Майлига кирайлик тўқсонга, юзга.
Лек ҳаёт аталмиш карвонсаройда,
Шунчаки яшамоқ ўлимдир бизга.

* * *

Дил қушим парвози юсакдир гоят,
Осмоннинг юзига ёзмишидир оят.
Барчасин заминда бошламоқ учун,
Биргина шиора, имо кифоят.

* * *

Ердами, кўкдами ва ёхуд ойда,
Истасин Каъбада – муқаддас жойда.
Бўлмас экан тил ва дилнинг бирлиги,
Ҳар қандай гоядан чиқмас бир фойда.

* * *

Жаҳон саҳнасига таиласанг назар,
Кўплар ўз ролини ўйнар муносиб.
Нўноқроқ ўйнаса мендеклар агар,
Номин девона деб қўярлар осиб.

* * *

Кимни қизиқтирар ўйлаётганинг,
Тафаккур уммонин бўйлаётганинг.
Эсдан чиқармасанг бўлгани, шоир,
Кимнинг сурнайига ўйнаётганинг.

* * *

Кўкни қулатгудек айтар сўзида,
Кимларнинг пойида не жаҳоний тахт.
Лек кўкка бўй чўзган майса юзида,
Битта шабнам бўлмоқ ўзи катта бахт.

* * *

Кўнгиллар мулкидан олиб мен таскин,
Худони қалбимда кашф этдим қайта.
Турмушим нечоғли бўлмасин мискин,
Ўтиб бормоқдаман шукрлар айта.

* * *

Кеча гўдак эдик, бугунда йигит,
Эрта айланармиз мўйсафид чолга.
Лекин йўлимизда учраган ҳар ит,
Кўп ҳоллар тишлаши келмас хаёлга.

* * *

Кичик бир қувончдан осмонда бошинг,
Қувончинг аралаш тўкилар ёшинг.
Каттароқ очмасанг кўзларинг агар,
Оёқ ости қолар бир кунни лошинг.

* * *

Нечун ҳайрондасан ибодатимга,
Юракдан қилинган қироатимга.
Мен сиру амалинг билмайман, бироқ
Талпиниб яшайман хаёлотимга.

* * *

Номимни эл ичра қилиб овоза,
Ғийбат аҳли юрар ақлдан оза.
Оғзида қанчалик чайналса отим,
Сувда чайилгандек бўлади тоза.

* * *

Рухимда мавҳум бир маъюслик ҳоким,
Қанча ҳайдамайин кетмайди сира.
Қалбим дарчасидан боқиб аллаким,
Ёшлик йилларимдан тинглар хотира.

* * *

Тилингнинг учида айланар бир сўз,
Занжирбанд қилинган бир шер мисоли.
Тишдан ҳатлаб ўтса басдир, ўша кез
Неча бир жонларнинг топар заволи.

* * *

Умринг баҳорини совуриб кўкка,
Орзу-умидларинг чиқарма йўққа.
Умримиз камондан отилган бир ўқ,
Кимнинг қўли етгай отилган ўққа?

* * *

Умид гунчалари сўлмаган ҳали,
Сабр, паймоналар тўлмаган ҳали.
Кун ботмасдан қилаверма хархаша,
Қиёмат кунининг келмаган гали.

“Иш берувчилар” томонидан биринчи изланган одам ҳам Нозима бўлди. Нонуштадан сўнг чодрали аёл уни биринчи қаватга олиб тушди. Бу қават шинам ва ёруғ эди. Улар кирган хона ҳам кенг, хона сатҳига қалин, юмшоқ гилам тўшалган, деразаларига оч рангли нафис пардалар илинган эди. Хона тўридаги катта креслода ўтирган ёши ўтинқираган чиройли аёл унга бошдан оёқ разм солди, ёшини, оилавий аҳволини суриштирди ва кейин чодрали аёлга қараб “Бўлади” дегандек бош ирғаб қўйди. Лекин уни янги иш жойига олиб кетиш учун тушга яқин ёшгина йигитча келди. У қизлар билан хайрлашиб кетаётиб, чодрали аёлдан паспортини сўради: “Опа, ҳужжатларимни ҳам бирданга олиб кетай. Ҳарқалай, бегона мамлакат. Эртага биров сўраб қолса, мен сизни қаердан излаб топаман, на исмингизни, на манзилингизни билмайман”. Чодрали аёлнинг ингичка қошлари остидаги кўзлари ғазабга тўлиб кетди: “Сен қиз жуда кўп гапирар экансан. Сен аввал бор, ишла, бир-икки риал пул топ. Сени бу ёққа юборганлар бор, сен учун иш излаб топганлар бор. Аввал шуларнинг ҳаққини берасан, кейин паспортингни оласан. Мен ҳаммиша шу ерданман, ҳеч қаерга йўқ бўлиб кетмайман”.

Бу жавоб Нозимага ёқмади, аммо на илож. Инжиқлик қилиб тураверса, тайёр ишдан ҳам ажралиб қолиши мумкин. Нима бўлганда ҳам энди тақдири шуларнинг қўлида. Уни шинамгина меҳмонхонага олиб боришди. Бутунлай бошқа тилда гаплашиб юрган одамларни кўриб, нафаси ичига тушиб кетди: “Энди нима қилади? На арабчани, на инглизчани билади?” Уни фойенинг безакли девори тўсиб турган бурчақдаги хонага олиб киришди, у ерда худди ўзига ўхшаш ўзбек қизларни кўриб, суюниб кетди: “Вой, Худога шукр-ей. Энди она тилимда бир оғиз гапира олмай ўлиб кетаманми, деб ўйлагандим. Лекин мен на инглиз тилидан, на араб тилидан бир оғиз сўз билмайман, мижозларга қандай хизмат қиламан?”.

Унинг ҳаяжони қизларга ёқмади. Елкасидаги тортанқис либоси киндикларини ҳам ёпа олмаган, ранглари биров синиққан, аммо ўзи жуда ёқимтой қиз “Бу ерда ишлаш учун тил билиш умуман шарт эмас”, деб пичинг қилди. Нозима бу пичингни тушунмади: “Нега?” Қиз “уф!” тортди, сўнг “Ишласангиз, кўраверасиз!”, деди-да, каравотига узала тушиб ётиб олди. Қолган икки қизнинг ҳам у билан гаплашиш нияти йўқ эди, бири ойна ёнида ўтириб, пардоз-андоз қилар, иккинчиси дераза тоқчасига тирсакларини қўйганча, кўчага тикилиб, хаёл суриб ўтирарди. Нозиманинг кўнгли ёмон бир нарсани сезгандай бўлди. Агар уни бир ошхонага олиб кириб, бир уюм идиш-товоқларнинг бошига қўйиб, “Сен шу ерда идиш-товоқ ювасан”, деса, ёки меҳмонхонанинг бир қаватига чиқариб, қўлига швабра билан поллаттани тутқазиб, “Шу қават озодагарчилиги учун сен жавобгарсан”, деса, бошқа гап эди. Ҳамхоналари ҳам ғалати эди, уни назарига илишмадимми? Бир бегона юртда шундай муносабат қилиш инсофданми? Ундан кўра олдинроқ келган ҳамшаҳарларга ўхшаб, ундай қил, мундай бўл, деб, унга тўғри йўл кўрсатишмайдими?

Кечқурун унга 7-хонага қаҳва олиб боришни тайинлашди. Ошхонада унга кичкинагина финжонга солинган қаҳвани бежирим патнисга қўйиб беришди. Эшик оғаси иккинчи қаватга кузатиб қўйди. У патнис кўтариб, 7-хонанинг катта қора эшиги рўпарасига кел-

ганда оёқлари бутунлай ўзига бўйсунмай қўйган эди. Айниқса, меҳмонхона ходимлари кийгизган тор ва этаклари калта уст-бош, янги пойафзалда ўзини жуда ноқулай ҳис этаётган эди. Унинг аҳволини тушунганиданми, йўлак бошида турган эшик оғаси югуриб келиб эшикни очиб берди. Нозима бор журъатини тўплаб, ичкарига кирди. Нимқоронгу йўлақдан кейинги хона кенг ва ёруғ, катта диванда ўтирган қоп-қора семиз киши у кириши билан нигоҳини телевизордан олиб, унга қаради ва қараб туриб, негадир жилмайди, ўзининг тилида чулдираб, нимадир деди. Нозима гарчи унинг тилига тушунмаган бўлса-да, зиммасига юклатилган вазифани рисоладагидек бажариш ниятида меҳмонга енгилгина таъзим қилиб, унинг олдидаги бежиримгина столга патнисни қўйди. Сўнг яна бир бор таъзим қилиб, ортига бурилиб кетаётган эди, меҳмон ўз тилида бир нарсалар деди.

Нозима унинг гапларига тушунмаса ҳам изига қайтиб, унга савол назари билан қаради, у тил билмаса, ҳатто “хўш, хизмат?” ҳам дея олмаса, сўзсиз оғзига термулишдан бошқа нима чораси бор? Меҳмон ҳам унинг аҳволини тушунди шекилли, энди унга гапирмай қўя қолди. Бир кулиб, гўштдор қўлларини “кел” дегандек ҳавода айлантириб, ёнидан жой кўрсатди: “Ўтир”. Нозима нима қилишини билмай қолди. Бурилиб, кетиб қолай, деса, унга “меҳмонни хафа қилиш мумкин эмас”, деб тайинлашган. Ўтирай деса, “хафа қилинмаслиги керак” бўлган киши шу қадар ёқимсиз эдики... У бармоқларининг қалтираётганини сездирмаслик учун қўлларини қовуштириб олганча меҳмоннинг қаршисига келиб тўхтади. Унинг кенг, гўштдор юзи, қават-қават бўлиб, осилиб ётган бақбақалари, тугмалари очиқ қўйлақлари олдида гумбаздек дўппайиб турган қорни ва кўзларидаги одамни ерга урар даражадаги бепишанд чорловни кўриб, баданлари жунжикиб кетди. Меҳмон эса ўрнидан туриб, лапанглаб унинг ёнига келди-да, нозик белларидан ушлаб, ичкарига бошлади...

* * *

Унга ярим тундан кейин жавоб тегди. У муздек сувнинг тагига кириб, бир соат ювинди, боши узра тўкилаётган муздек сувга чўмилдими, кўзларидан тирқираб оқаётган қайноқ номус ёшларигами, бу фақат яратганга аён. Охири эртадан кечгача дераза олдида хаёл суриб ўтирадиган қиз ювиниш хонасига келиб, эшикни ура бошлади: “Чиқ, ҳай, чиқсанг-чи!”.

Нозима у ердан кўзлари қип-қизил бўлиб чиқди. Ҳалиги қиз яна унинг “янги” ярасига туз сепди: “Бу сувлар билан биз энди ўзимизни поклай олмаймиз. Биз фақат ўзимизни эмас, етти пуштимизни ерга солдик”, деди. Нозима энди тўшакка кириб, бошига кўрпасини буркаб олди-да, тонг отгунча йиғлади. Тонг маҳал кўзи илинди. Тушига Ноиласи кирибди, у дўндиққина қўлчалари билан кўзларини артаётган эмиш.

Эртаси куни “Энабоши” – қоп-қора чодрага ўранган баланд бўйли кекса аёл уларнинг хоналарига келиб, унинг елкаларини силаб, ўз тилида бир нарсалар деб қизларга гапларини таржима қилиб беришини сўради. Маълум бўлишига, кеча Нозима хизмат қилган киши Дубайнинг энг бадавлат бизнесменларидан бири бўлиб, унча-мунча жойларга боравермас экан, Нозиманинг шарофати билан кеча жуда хурсанд бўлиб кетибди ва бу оқшом яна меҳмон бўлишини айтибди.

– Лекин у ўзини жуда яхши тутди, – деди энабоши у ҳақда. – Баъзи қизлар ўзини ҳар томонга уриб, ўзига ҳам, бошқаларга ҳам муаммо келтириб чиқаради. Бу эса ўзини шу қадар осойишта, мулойим тутдики, гўё бир умр фоҳишалик билан шуғулланган устаси фаранг аёллардек.

Бу гапни эшитиб, Нозима ҳанг-манг бўлиб қолди.

– Сен нима деб ўйлагандинг? – деди хаёлпараст ҳамхонаси унинг ҳайрат ва уят ҳиссидан каттакатта очилган кўзларига қараб. – Бир хонанинг бурчагида бўлаётган ишларни ўзимдан бошқа ҳеч ким билмайди, деб ўйлаганмидинг. Ҳар бир хонага, ҳатто йўлақларга ҳам кузатув камералари ўрнатилган. Сен нима қилаяпсан, нимани ўйлаяпсан, ҳаммасини кузатиб ўтиришади.

– Ифлослар!

Кечқурун уни ювинтириб, сочларини ҳам ўзлари турмаклаб қўйишди. Кечагидан ҳам чиройли либослар кийдиришди, кейин қўлларига икки финжон қаҳва қўйилган патнис билан остонагача кузатиб қўйишди: “Сен унинг кўнглини ол, керак бўлса, хушомад қил. Шундай аврагинки, у бизнинг меҳмонхонамиздан чиқа олмай қолсин”. Энабошининг гапларини таржима қилиб бераётган “хаёлпараст” ҳамхона кўшимча қилди: “Агар мен сенинг ўрнингда бўлганимда шундай аврар эдимки, у мени мана шу ифлосларнинг қўлидан қутқариб олиб кетишга мажбур бўлар эди”.

Нозима эса жиққа терга тушиб, ҳарсиллаб ётадиган “бир қоп гўшт”га хушомад қилиб, авраш эмас, башарасини ҳам ҳеч қачон кўрмасам, ҳансирашларини ҳеч қачон эшитмасам, дер эди.

Аммо, на илож!..

Лекин бу сафар қайтиб келгач, йиғламади.

Эртаси куни эрталабдан “қаҳва” буюришди. Ўттиз ёшларга кирган, бўйлари балеанд, келишган йигит эди. Аввалги Нозима бўлса, уни учратиб қолса, “ўх, бунча чиройли йигит экан”, деб кўнгли бир султ кетиши аниқ эди. Аммо бир бегона юртда, ҳар қанча барно йигит бўлмасин, бир оғиз сўзига тушунмаса... Шундай бўлса ҳам енгилгина таъзим билан патнисни йигитнинг олди-га қўйди. Йигит қаҳвани қўлига олиб, бир-бир ҳўплаб ичар экан, жонсиз бир жисми томоша қилаётгандек уни кузатар эди. Финжонни бўшатгач, лабларини артган қўлсочикни столнинг устига отиб юборди-да, сакраб ўрнидан турди. Ҳамон қаршисида итоаткор мулозимлардек қўл қовуштириб турган Нозимани биллагидан ушлаб, ётоқ бўлмасига деярли судраб киргизиб кетди...

Нозиманинг иложсизлик туфайли кўрсатаётган итоаткорлиги сабаблари ёки меҳмонхона мижозларига ёқиб қолдими, баъзи кунлари энабоши уни ўн марта лаб қаҳва олиб киришга мажбур қиларди.

– Чарчадим, тинка-мадорим куриб қолди, – астойдил илтижо қилар эди у энабошига, сўнг таржимонлик қилаётган ҳамхонасига ялинар эди, – айтинг, ҳақиқатан ҳам иложим йўқ.

– Бу ерда чарчаш мумкин эмас! – энабошининг қаҳри келар эди. – Сенинг эркалинг, инжиқлигинг туфайли меҳмонхона мижозларини йўқотишига шунчаки қараб тура олмайман.

Бир куни у ҳақиқатан ҳам ўрнидан тура олмади, жуда толиққан, бутун аъзои бадани қақшаб оғриб, кўзини очишга ҳам ҳоли йўқ эди. Энабоши тепасига келиб, бақирди, чинқирди, силкилаб, уриб ҳам ташлади.

У барибир турмади, тура олмади. Сўнг уни картошка-пиёзлар сақланадиган зах, қоронғу ошхона омборига киргизиб ташлади. У тўшаксиз муздек бетон устида ётиб, чор-атрофида нималардир югуриб юрганини, қитир-қитир қилиб, бир нарсаларни кемириб еяётганини эшитиб ётар эди. “Сичқон бўлса керак”, ўзига ўйлади у. “Ўрнимдан туриб, ҳеч бўлмаса, бирон нарсага суяниб ўтирсайдим. Ётаверсам, қулоқларимнинг ичига кириб кетиши ҳам ҳеч гап эмас”. У бир амаллаб ўрнидан турди. Сал нарида қандайдир қоғоз қутилар тахланиб турарди. У ўтирган жойида силжиб-силжиб, оламжаҳон йўл босгандек терга тушиб, ўша қутиларнинг ёнига етди, сўнг бир хўрсиниб, қутиларга орқасини берди-да, оёқларини узатганча, кўзларини юмди: “Сал бўлса-да, бежавотир-да”. Бир вақт юмшоққина бир нарса оёқларининг устидан югуриб ўтгандай бўлди. Кўзлари ярқ этиб очилиб кетди. У жон-жаҳди билан оёқларини тортиб олди ва ваҳима билан атрофини кузата бошлади. Кўп ўтмай шундайгина беш-олти қадам нарида нўхатдек кўзларини лўқ қилганча уни кузатиб ўтирган қоп-қора каламушни кўрди, аллақерлардан яна чий-чийлаган овозлар келди, демак, у ёлғиз эмас. Нозима болалиқдан каламушдан жуда кўрқар эди, у қалт-қалт қалтираганча тиззаларини кучоқлаб олди. Каламуш эса қилт этмай, уни кузатишда давом этарди. Кўп ўтмай унинг ёнига яна бир каламуш келди, ўзаро чий-чийлашиб, алланималар ҳақида гаплашишди, сўнг биргалашиб, омборнинг қоронғу бурчақларига ўтиб кетишди.

Ҳа, энабоши, унга жуда оқилона жазо белгилаган эди. “Ўйлаб кўр, хоналарга қаҳва олиб кириш осонми, каламушлар билан ётиш осонми? Агар мижозларга хизмат қилишдан бош тортсанг, каламушларга ем бўласан!”.

Каламушлар одам гўштини ермикин-а, ўйлади Нозима. Албатта, ейди. Шу ўтирган жойида ўлиб қолса, уни ҳам...

Бир кўнгли ўрнидан туриб, омбор эшигини қоқиб, уни чиқариб олишларини илтимос қилмоқчи бўлди, яна фикридан қайтди. Сабаби, биринчидан, эшиккача боришга мадори йўқ, иккинчидан “қаҳва ташиб” юргунча шу ерда ўлиб қўя қолгани маъқул. Ўлганидан сўнг каламуш ейдими, бошқа нарса ейдими, нима фарқи бор? Ўзича шундай қарорга келиб, беҳол кўзларини юмди-ю, лекин устихонларини каламушлар кемираётгандай, яна сесканиб кўзларини очди. У жуда мажолсиз эди, яна кўзлари ўз-ўзидан юмилиб кетаверди. Шу тахлит то ҳушидан кетиб қолгунча ўтираверди, оёқлари устидан неча бор каламушлар сакраб ўтганини билиб ўтирар, лекин оёқларини йиғиб олишга унда на мадор, на хоҳиш бор эди...

Эртаси куни уни яна хонасига олиб чиқишди. Ювинтириб, олдига бир-бирдан ширин овқатлар қўйишди:

– Тузук-тузук еб, ўзинга келиб ол. Ҳали сенинг қиладиган ишларинг кўп.

Унинг кўзларидан тирқираб ёш чиқиб кетди. Энабоши қошларини чимирганча унга қараб турди-да, қизларга юзланиб, ўз тилида алланималар деди. Қизлардан бири ўрнидан туриб бир пиёлани тўлдириб, шароб қуйиб узатди:

– Ма, ич. Тезроқ яхши бўласан.

У индамай пиёлани олди-да, секин-секин ҳўплаб ичди. Шароб жуда хушбўй ва ёқимли эди, музлаб ёт-

ган аъзои бадани бироз қизишгандай бўлди. Қизлар мажбурлаб, уч-тўрт қошиқ шўрва ичиришди, бир-икки тишлам нон едиришди, кейин яна шароб тутқазишди. Кейин ўз-ўзидан иштаҳаси очилди ва қорни жуда очганлигини ҳис қилди. Ўзи қалтираётган қўлларини таомга узатиб овқат ея бошлади, қизлар эса шароб куйиб туришди. Кўп ўтмай жуда чарчаганлигини ҳис қилди, кўзлари ўз-ўзидан юмилиб кетаверди. Кимдир тиззасидаги патнисни олди, кимдир секингина тўшагига ётқизиб қўйди. У кўзларини очиб, ўрнидан туролмас, аммо бутун вужудини ҳузурбахш ҳаловат эгаллаган эди.

– Бунинг жуда нархи ошиб кетди,-деди қизлардан бири.

– Мухтор Камол уни ёқтириб қолибди. Қайта-қайта сўраб ётган эмиш, – деди иккинчиси. – Агар мен унинг ўрнида бўлганимда ўша одамнинг кўнглини олиб, унга тегиб олардим-да, бу ердан кутулар эдим.

– Мухтор Камол фоҳишани олармиди? Нималарни орзу қилмайсан-а?

– Кўнгил буюрса, олаверади. Ҳеч бўлмаса, чўри қилиб олар!

– Қийин...

Нозима уларнинг гапларини эшитиб ётар, аммо нимадир деб суҳбатга қўшилмоққа на ҳоли, на рағбати йўқ эди: “Ҳа, шундай қилади! Кунига ўн кишига оёқ ости бўлгандан кўра ёқимсиз буқаламун бўлса ҳам битта одамнинг кўнглини топиб, шу ердан тезроқ кутулиб кетгани маъқул. Бунинг учун тезроқ куч йиғиши керак. Камроқ одам келса экан”.

Эртаси куни кечкурун Мухтор Камол келди. У қаҳваларни столга қўйди-да, секин меҳмоннинг ёнига ўтириб, кўкрагига бошини қўйди, кейин ўзини идора қила олмай қолди, кўзларидан дувиллаб ёшлар куйилиб кетди. Мухтор Камол унинг бошини рапиддек кафтлари орасига олиб, юзига ҳайрон боқди, ўз тилида алланималар деди. Қанийди, Нозима ҳеч бўлмаса “Мени бу ерлардан олиб кетинг”, деган сўзларни араб тилида айта олса эди! Айта олмайди. Юзларини арабининг гўштор кўксига яшириб йиғлар экан, ўзига ўзининг раҳми келиб кетди. Бу эса алмини яна кўпроқ оширди, кўз ёшларини тўхтата олмай қолди. Араб унинг сочларини, елкаларини силаб ўзининг тилида алланималарни ғўлдираб, уни юпатган киши бўлди. Бир муддат шундай ўтиришгач, уни ичкарига бошлади...

Эртаси куни энабоши кириб, унинг олдига яшил жилдли паспорт ташлади. Нозиманинг юраги бўғзига тикилгудек бўлиб, паспортга ёпишиб, уни варақлай бошлади: бу унинг паспорти эди. Ҳамхона қизлар энабошининг гапларини таржима қилиб беришди:

– Сени Мухтор Камол сотиб олибди. Унинг уйида оқсочлик қиласан, лекин зинҳор оила аъзоларига бу ердаги муносабатларинг ҳақида чурқ этиб, оғиз очмайсан.

Нозима севинганидан ўрнидан сакраб туриб, паспортини боши узра баланд кўтарганча, ирғишлаб сакрай бошлади.

Энабоши бир нарсалар деб ғудранди. Қизлар яна унга тайинлашди:

– Тушундирингми, бир оғиз ҳам! Оила аъзолари олдида соҳибдан илжои борича узоқроқ турасан. Соҳиб керак пайти ўзи сенга айтади ва учрашиш учун шароит яратади.

“Нима бўлсаям, майли! Шу ердан чиқиб кетса, бўлди”.

– Мен ахир уларнинг тилида бир сўз ҳам деёлмайман-ку, қандай ҳам гапиришим мумкин. Мен гунг ва карман! Эшитдинларми, гунг ва кар!

“Хаёлпараст” ҳамхонанинг унга ҳаваси келди. Қолган қизлар ҳасад қилибми, уни масхаралашди: “Бу ҳали уйингга қайтдинг, дегани эмас. Мухтор Камол “шу шўрлик уйини соғингандир”, деб, сенга шунча пул тўлагани йўқ. Унинг уйида оқсочлик қилиб, ҳақиқатан ҳам оқ соч кампирга айланиб, қариб-чириб, ўлиб кетишинг мумкин. Бизда “Худо йўлига, савоб” деб беш сўм-ун сўмдан кечиб юборишлари мумкин, аммо бу ернинг бизнесменлари бир тийинни бехуда, мақсадсиз ишлатишмайди”.

Аммо уларнинг гапи Нозиманинг кайфиятига заррача таъсир қилмади.

– Бу ердан кетяпман. Энг муҳими шу.

– Кўп севиनावерма, қордан қутилиб, дўлга тутилиб қолма яна, – бу гапни “хаёлпараст” ҳамхона айтди. – Ўзингни ҳамиша энг ёмон, энг оғир қисматга тайёр қилишни ўрган. Балки унинг хотини икки оёқли аждарҳодир, ниманидир сезиб қолиб, кунингни бир тутам қилар. Унинг уйидаги шароитни ҳали сен билмайсан-ку. Шунинг учун яхши хабарни ҳам, ёмон хабарни ҳам босиқлик билан қабул қилишни ўрган. Бир қирдай, бир сирдай бўл, дейишади-ку. Шундай бўл.

Хуллас, униси “у” деди, буниси “бу” деди, унинг кўнглидаги ҳовурни босишди. “Ичи қоралар! Ўзлари қолиб кетишаётгани учун аламзада бўлишяпти!”

Мухтор Камолнинг хотини эрига нисбатан жуда ёш, нозиккина қорача аёл эди. Уни очиққина қарши олди, қора костюм-шим кийган гавдали кишига ўз тилида алланималар деб буйруқ берди. У Нозиманинг сумкасини олиб, ўзини ҳовлига олиб чиқиб кетди. Ҳовли ниҳоятда саришта, тартиб билан экилган дарахтлар, гуллар ҳовлининг кўркига кўрк қўшиб турарди. Ҳалиги киши уни ҳовлининг бир четида арғувон дарахтлари орасида зўрға кўриниб турган бир қаватли бинога бошлаб борди ва ҳовлига қараган эшикларнинг бирини очиб, ичкарига киритди: биттагина каравот билан бир шкаф, стол ва иккита стул қўйилган чоққина хона эди.

– Бу сизнинг хонангиз, – деди уни бошлаб келган киши кўлидаги сумкани шкафнинг ёнига қўяр экан.

Нозима хазинага дуч келган одамдай севиниб кетди, чопиб бориб ёнида турган бегона бировни тавоф қилгиси келди:

– Сиз... ўзбекмисиз?

– Ҳа. Бир замонлар ота-онамиз шу ерга келиб қолишган.

– Худога шукр-эй. Менинг тилимни биладиган бир одам бўлса ҳам бор экан-эй.

– Сиз араб тилини ўрганишга ҳаракат қилинг, шунда ҳаммага осон бўлади. Менинг исмим Ҳасан. Сиз жойлашиб олинг, кейин сизни бажарадиган ишларингиз билан таништираман.

– Хўп-хўп.

– Шкафда хизматкорлар учун махсус униформалар бор, ўзингизга тўғри келганини кийиб олинг.

Унга хоналарни тозалаш, ошхона юмушларига кўмаклашиш вазифаси юклатилди. Ҳасаннинг айтишига қараганда беш юз доллар маош ҳам белгиланибди. Бу жуда қувончли хабар эди. “Йиғилиб тураверсин, уйга кетаётганда олиб кетаман”. Барибир бировнинг қош-

қовоғига қараб, оқсочлик қилиб юриш жуда ҳам ёқимли иш эмас эди. Мухтор Камол-ку, уйларига келганидан буён умуман Нозима билан гаплашмас, ҳатто у томонга кўз қирини ҳам ташламас эди. Бу бир томондан яхши, аммо эрта бир кун бошқа иш топиб бу хонадондан кетиш учун унинг Нозимага нисбатан хайрихоҳлиги жуда муҳим эди: “Бирон корхонада ишласайдим...” Бу истақ Ҳасанга ёқмади: “Сиз бу билан соҳибга нисбатан беҳурматлик қилган бўласиз. Турар жойингиз, ош-овқатингиз, маошингиз тайин бўлса, яна сизга нима керак?”

Унга эркинлик керак эди. Худди илгаригидек, ишга ариза ёзиб кирса, нимадир ёқмай қолса, яна ариза ёзиб, бўшаб кетаверса... Бу ерда эса ҳаммасини сен учун кимдир ҳал қилади!

Якшанба куни бутун оила аъзолари қаёққадир кетди. Ҳамма, ҳатто оиланинг ўз одамлари бўлиб қолган хизматкорлар ҳам яйраб қолишди. Кечки пайт қаердандир ҳовлиқиб Ҳасан етиб келди: “Сизни бир қариндошингиз йўқлапти. Тез кийиниб чиқинг”. Нозиманинг юраги увишиб кетди: унинг қаердалигини фақат уни шу ерларга олиб келган аёллар билишади, уни улардан бошқа ким ҳам йўқлаши мумкин? Улар нега йўқлашлари мумкин? Пул талаб қилишса керак...

– Йўқ, мен ҳеч қаерга бормайман, – оёғини тираб туриб олди Нозима.

– Борасиз, бу соҳибнинг буйруғи.

Нозима соҳиб ҳақида эшитиб, бироз хотиржам тортди, аммо барибир юраги ғаш эди. Ҳасан уни шаҳарнинг кўркам кўчаларидан бирида жойлашган кўп қаватли чиройли уйга олиб борди. Биринчи қаватдаги, мрамар зинаполярлари оппоқ тутқичлар билан безатилган хонадонга киргизди-ю, ўзи ташқарига чиқиб кетди. Катта биллур қандил осуда нур сочиб турган хонада ҳеч ким йўқ эди. Нозима остонада нима қилишни билмай, серрайиб туриб қолди. Бироз ўтиб, ичкаридан илжайганча Мухтор Камол чиқиб келганда, у қувонишини ҳам, хафа бўлишини ҳам билмай қолди. Мухтор Камол келиб, унинг белидан кучиб, ўзига тортди:

– Соғиндим, – деди қулоқларига шивирлаб араб тилида.

Араб тилини секин-аста ўрганаётган Нозима унинг кўксини оҳиста силаб, бир кулиб, бошини унинг елкасига қўйди ва шу дақиқада мана шу буқаламундек одамга ўрганиб қолганини ҳис қилди.

– Агар меҳмонхонадан кетаман, деб йиғламаганинда, биз ҳар куни кўришиб турган бўлар эдик. Энди бироз қийин бўлиб қолди. Лекин барибир яхши. Ҳамиша уйимдасан, сендан кўнглим хотиржам.

Нозима унинг гапларини тахминан шундай деб тушунди. Бу гап унга ёқмаган бўлса ҳам иложсиз илжайиб, соҳибининг осилиб турган гўштдор юзларидан секингина ўпиб қўйди. Аммо инсоф билан айтганда, Нозима бу одамдан ҳар қанча миннатдор бўлса, арзийди. Унинг Нозимага бўлган муносабатини ҳам сира айблаб бўлмайди. Кўнгил иши-да, бу. Кўнгил қўйди ва кўнгил қўйган аёлини мардларча қанча маблағ сарфлаб, жаҳаннам оловидан олиб чиқди! Шундай ҳолатда унинг беўхшов қадди-қоматига қараб, кўкрагидан итариб, лаб буриши сира инсоф-диёнатга тўғри келмас эди. Қолаверса, Нозима меҳмонхонадагидек яна бир “йиғлаб”, бирон корхонага ишга ўтиб олиш ниятида эди. Бунинг учун эса унинг кўнглини кўпроқ авайлаш керак.

Ҳаммаси яхши кетаётган эди. Ҳар якшанба куни Ҳасан уни “қариндоши”нинг уйига олиб борар, Нозима у ердан хушбахт кунлар остонаси ниҳоятда яқин қолганини ҳис этиб, қувончга тўлиб қайтар эди. Бир куни унга хоним чақираётганини айтишди. Хоним кираверишдаги катта хонада ёлғиз ўтирар эди, уни кўриб ўрнидан турди. Унинг жуда дарғазаб эканлиги чимирилган қошларидан, қаттиқ қимтилган лабларидан кўриниб турарди. Нозима сал берироқда тўхтаб, енгилгина таъзим билан салом берди:

– Хизмат, хоним?

Хоним бир муддат унга тикилиб турди-да, сўнг ёнига келди ва шарақ эткизиб, юзига тарсаки тортиб юборди. Ўзи кичкинагина бўлса ҳам, кўли жуда қаттиқ эди, Нозиманинг кўзларидан ўт чиқиб кетгандай бўлди.

– Сен ҳали уйимда туриб, нонимни еб, юзимга оёқ қўйиб юрибсанми?! – сўнг лаблари пир-пир учиб, – Ҳасан!-деб қичқирди.

Ҳасан ошхонада экан, ранги бир аҳволда югуриб чиқди:

– Лаббай, бекам!

– Манави ифлосни қайси фоҳишахонадан олиб келган бўлсанг, ўша ёққа олиб бориб ташла. Қайтиб бу ерда қорасини кўрмайин!

Нозима хонимнинг Дубайдаги энг йирик тадбиркорлардан бирининг қизи эканлигини, отасининг қудрати туфайли Мухтор Камол ҳам ҳамиша хотинидан ҳайиқиб туришини хизматкорлардан эшитган эди. “Тамом!” Унинг бошидан бир челақ қайноқ сув қуйиб юборишгандек бўлди. Оёқлари орасидан нимадир шув этиб, тўкилиб кетди, у кўрққанидан пешоб қилиб юборган эди. Хонимга ким нима деган бўлса ҳам, бир оғиз гапи билан Нозиманинг Дубайдаги бор саргузаштларига сўнги нуқтани қўйган эди.

Ҳасан нима қилишини билмай, серрайиб турган Нозимани елкасидан туртиб, ҳовлига олиб чиқди-да, унга:

– Тезроқ уст-бошингни алмаштириб, паспортингни олиб чиқ, уйингга жўнатиб юбораман, – деб ўзи машиналар турадиган бўлма томон югуриб кетди.

Нозима кийим-бошини алмаштириб, кичкинагина сумкага яна икки сидра кийим солди ва ёстигининг ички жилдига солиб, яшириб қўйган паспортини олиб, ҳовлига чиқди. Ҳасан аллақачон машинасини ўт олдириб, дарвоза олдида турарди.

Аммо Ҳасан уни қандайдир хилват кўчада жойлашган бир уйга олиб келди.

– Биринчи қаватдаги учинчи эшикка кирасан.

Нозиманинг ранги оқариб кетди:

– Уйингга жўнатиб юбораман, деган эдингиз-ку.

– Кейин... Ҳозир айтганимни қил. Сени соҳиб кута-япти. Сен билан хайрлашмоқчи.

Уйига олиб борадиган йўлда кўндаланг турган соҳибнинг муҳаббати ҳам унга малол келди: “Уф-ф! Шартмиди шу?!” У шошиб ўзини учинчи эшикка урди. Оппоқ креслода ястаниб ўтирган Мухтор Камол унинг истиқболи томон юрди. У ҳар қанча олийҳиммат, меҳрибон бўлса ҳам Нозима, қайтиб унинг қучоғига киришни истамас эди. Икки қадам берида тўхтаб, салом берди. Мухтор Камол секин юриб, унинг ёнига келди. Бир кўли билан елкасидан тутиб, иккинчи қўлининг бармоқлари билан оҳистагина юзларини силади:

– Сен жуда гўзал ва одобли аёлсан. Мен сени чин юракдан севиб қолгандим. Агар ихтиёрим ўзимда бўлганда сендан сира ҳам воз кечмаган бўлар эдим.

Нозима ерга қаради.

– Сен ўзингни эҳтиёт қил. Пул учун ўзингни хор қилма.

Улар бир зумда Дубай аэропортига етиб келишди. Ҳасан унинг паспортини олиб, ичкарига кириб кетди. Нозима машина ойнасидан аэропортни томоша қилиб ўтирар экан, роппа-роса бир йил аввал шу аэропортга кўнишганда қанчалар қувонганини эслади. Қанийди, инсон умрини кино тасмасидек ортга қайтариш, кераксиз жойларини ўчириб ташлаш мумкин бўлса эди. Нозима ўша аэропортга келган кунидан шу бугунгача бўлган кунларни бутунлай ҳаётдан ўчириб ташлаган бўлар эди.

Ҳасан аэропортга қандай югуриб кирган бўлса, шундай югуриб чиқди. Унинг қўлидаги паспортнинг ичида узун қоғозчипта бор эди. Нозиманинг кўзларида ёш ҳалқаланди: “Ниҳоят!”

– Тошкентга чипта ололмадим, аммо Москвага олдим. Шу ердан эсон-омон чиқиб олсанг, бўлгани. Сени учуриб юборганимизни хоним билиб қолмаслиги керак. Қўлингга пул бераман, Москва аэропортининг ўзидан Тошкентга чипта сотиб оласан. Тезроқ бўл, рўйхатдан ўтказишни бошлашди.

Нозима Ҳасаннинг қўлидаги паспорти билан самолёт чиптасини олиб, Москвага кетувчи йўловчилар чиқарилаётган бўлма томон югуриб бораркан, Ҳасандан узр сўради: “Мен учун соҳибдан гап эшитадиган бўлдингиз-да. Энди унга нима дейсиз?” Ҳасан унга қараб қўл силтади: “Хавотирланма. Мен соҳибнинг буйруғини бажаряпман”.

Самолёт ердан кўтарилиб, қорамтир булутлар устига чиқиб олгандан кейингина энди дасти узун хонимнинг қўли унга ҳеч қачон етмаслигига ва ниҳоят кўзига суртиб юрган тиллаларини сотиб, не-не орзулар билан етиб келган бешафқат шаҳардан бир умрга қутулганлигига ишонч ҳосил қилди: “Худога шукр”.

Демодедово аэропорти ниҳоятда гавжум эди. Ҳамманинг қўлида катта-катта жомадонлар, ҳамма қаяққадир шошган. Тошкентга билет олиш учун аэропортни бир айланиб чиқди, ниҳоят билет сотадиган бўлмаларни топган жойида кўнглида янги бир истак пайдо бўлди: “Қуп-қуруқ қўл билан сўппайиб уйга қандай кириб бораман? Ҳеч бўлмаса, шу ерда ишлаб, бир-икки сўм топай, кейин уйга борсам, сал тузук бўлади”. Бир амаллаб Мастуранинг телефонини эслади. Алоқа хизмати кўрсатиш бўлимига кириб, ав-

вал онасига, сўнг Мастурага телефон қилди: “Юрибман Москвада ялло қилиб. Ҳа, бир тадбиркор дугонам шу ердан дўкон очган экан, сенам юр, деганди. Хафа бўлмасин, деб бирга келдим. Озроқ ишлай-чи, бораман-да. Ҳай, менга қара, сенинг эринг ҳам Москвада эди-я, телефонини берсангчи, дам олиш кунлари учрашиб, бир сизларни ғийбат қилиб, хумордан чиқармидик...” Телефон рақамларини олгач, ўтириб ҳар қанча ўйламасин, “почча”нинг исмини эслай олмади. Кўз ёшларга ишонмайдиган бу катта шаҳарда ўша исми номаълум “почча”дан бўлак илинжи йўқ эди, иложсиз кўнғироқ қилди, ўйлаб кўрса, гаплашиш учун исмини айтиш умуман шарт эмас экан? Масалан, шундай дейди: “Ассалому алайкум, мен Мастуранинг дугонаси Нозимаман, биз бирга ишлар эдик. Уйларингизга ҳам борар эдим-ку. Бир танишим берган манзил бўйича Москвага келган эдим, унинг телефони жавоб бермаяпти. Қаяққа боришни билмай, сизга кўнғироқ қилаяпман. Ёнингизда бирон иш йўқми?”

Шундай деди, аммо “почча” бироз хижолат бўлди: “Наҳотки, аёл бошингиз билан бегона шаҳарга ёлғиз ўзингиз келган бўлсангиз? Ҳар қандай бетайин одамнинг гапига ишониб ҳам йўлга чиқаверадими киши? Лекин минг афсус, мен сизга ёрдам бера олмайман. Ёнимда ҳеч қандай иш йўқ. Ҳозир ўзим ишдаман, биз турган жой аэропортдан жуда узоқ, бориб сизни олиб кела олмайман. Узр, опа!”, “Ўзингни пишириб е”. У бўшашиб, ўриндиқларнинг бирига ўтириб қолди. “Яхшиши, уйга кетаман. Биноидек ишлаб юрган эдим. Маошим ҳам ёмон эмас эди. Нима жин уриб, бу саргардончиликларни бўйнимга олдим? Қандай уйим, қандай эрим бор эди. Эрталаб туриб, супур-сидир, пешиндан сўнг пишир-куйдир қилишдан бўлак ташвишим йўқ эди. Ўша кунлардан ҳам норози бўлиб юрган эканман-а”. Энди у кунлар бир эртақ, шундай эртақки, воқеаларида ҳеч қандай фожиа бўлмаса ҳам эшитиб ёки айтиб бўлганингиздан кейин мунгайиб қоласиз.

– Синглим...

У шошиб овоз келган томонга қаради: бир ўриндик нарида ёши элликлардан ошган тўлагина қорача киши ўтирарди.

– Яхшимисиз? Иш излаб юрибсизми, дейман.

Нозима ерга қараб, бош ирғади.

– Мени ҳам боплаб туширишди. Ўтган йили ўғлим кредитга “Ласетти” олган эди. Қутилмаганда хотиним оёғини синдириб уйда ётиб қолди. Ўғлим янги машинада кира қила бошлади. Машинага ичимиз ачийди, аммо шу билан ҳам қанийди кредитни ёпа олсак? Бир куни бир йигит билан танишиб қолдим. “Беғамбой, Москвада ишлайман, боринг, ойига минг доллар берадиган иш топиб бераман”, деб ваъда қилди. Ўйлаб-ўйлаб, оғайнилардан қарз олиб, йўлқира қилдим, янги топган ошнага тандир кабоб, писта-бодом, қатлампатир олдим. У мени кутиб олиб, бир дачага олиб борди, икки кун олиб борган нарсаларим билан маишат қилиб ётдик. Учунчи куни “бир айланиб келай, кейин сизни ишга олиб бораман”, деб кетганча йўқ бўлди. Телефон қилсам, жавоб бермайди, эртаси кунёқ дачадан қувилдим. Неча кундан бери иш излаб сарсонман. Бу ерда ёш йигитларнинг бозори чаққон экан, бизга ўхшаган ўрта яшарлар ҳеч кимга керак эмас. Шу ерда ишлаётган бир қайним бор, унинг олдига борсам, қарзга йўлқиранишни бериб туришим мумкин, аммо иш топиб бера олмайман, деди. Хотинга қайтиб

бораверсам-чи, деб телефон қилсам, ўзи қарз билан кетган эдингиз, ишлаб юборган пулимдан узаман, деб, яна қарз билан қайтмоқчимисиз, келсангиз, пешонангизни уриб ёраман, деб ўтирибди. Кеча Қозон вокзалига бордим, иш излаб оч-наҳор, сарсон-саргардон бўлиб юрган одамга тўлиб кетган. Шу ерда бир ўрис йигит иш таклиф қилди, беш юз доллар ойлик, деди, менга бирдан ўн киши керак, деяпти. Одамларнинг кўпи у билан кетишга қўрқди. Саккиз киши йиғилдик, ўрис “кам” деб кетиб қолди. Эртага яна келар экан. Агар хоҳласангиз, биз билан юринг. Сарсон бўлиб юргунча бир-икки сўм ишлаб оламиз.

Нозима ўйланиб қолди. Ўша чуғурчуқ бозордек ғала-ғовур уйини, онасини, болаларини жуда соғинган эди, аммо уларнинг олдига қандай қуруқ қўл билан боради. Қўлидаги пул йўлқирасидан ортмаса...

– Бўпти, бораман.

Шу оқшом аэропортда тунадилар.

Улар вокзалга борганда талабгорлар ўн киши бўлиб, ҳалиги ўриснинг ихчамгина автобусига чиқшаётган экан. Булар ҳам ялин-ёлвор қилиб, кўшилиб олишди.

Борадиган жойлари жуда чеккада шекилли, анча йўл юришди. Ишлари тайин бўлганидан хурсанд йўловчиларга йўлнинг узоклиги ҳам сезилмади, вағир-вуғур гурунг авжига минди. Фақат Нозимагина гурунгга қўшилмас, негадир кўнгли ғаш, адоғи кўринмаётган йўлнинг тезроқ тугаб, тезроқ қандай иш қилишларини кўришни истар эди. “Яхши иш бўлса, бирон йил чидаб, бироз сармоя тўплаб кетар эдим”.

Автобус бепоён сайхонлик ўртасида тўхтаганда, ҳамма “оббо, машина бузилиб қолди”, деб ўйлади, аммо ўрис йигит кабинадан сакраб тушиб, эшикни очди: “Выходите!”

Атрофда уюм-уюм ахлатлардан бўлак ҳеч нарса йўқ эди. Йигит уларга тушунтирди: “Шу ердан темир-терсак йиғасизлар. Рангли металл алоҳида, алюмин алоҳида, оддий металл алоҳида йиғилади. Ҳар кимнинг йиққан маҳсулотига қараб, маош берилади”.

Йигит описларда қорайиб турган вагончаларни кўрсатди: “Ана шу вагонларда яшайсизлар, эркаклар учун алоҳида, аёллар учун алоҳида вагон қўйилган”.

Талабгорлардан бири ўртага чиқиб: “Мен бу ерда ишламайман”, деган эди, ўрис қўйнидан ялтиллаб турган тўппонча чиқарди: “Сени бу ерга ҳеч ким мажбурлаб олиб келгани йўқ. Ўзинг хоҳлаб келдингми, энди мен хоҳлаганда кетасан”. Шу билан бурнини жийириб турган бошқаларнинг ҳам уни ўчди.

– Давайте, на работу! Время идёт!

Уларни юкларини қўйиб келиш учун вагонга юбормади: “Вечером!”

Ҳамманинг ўзига яраша юки бор эди: кимда сумка, кимда жомадон. Улар юкларини бир жойга йиғиб қўйиб, ўзлари ахлат уюмларини оралаб кетишди. Ахлатлар тўкилган жой кенг сайхонлик бўлса ҳам уюмлардан таралаётган бадбўй ҳид димоқни ёрар даражада ўткир эди. Нозима болалигидан ҳидга бўлмас эди. Пахта ҳашарига эскироқ автобусда боришса ҳам боши оғриб, кўнгли айниб қоларди. Биров-ярим олдидан арзон-гаров атир сепиб ўтса, бурнини жийирарди. Энди...

– Нариги томондаги уюмлар қуруққа ўхшайди, – негадир нафаси қисиб, йўтала бошлаган Нозимага раҳми келган Беғамбойнинг унга яхшилик қилгиси келди. – Қуруқ ахлат унга сассиқ бўлмайди, юринг, шу томонни айланамиз.

Нозима йўтала-йўтала қўлидаги қопларни судраб, унга эргашди. Энди қуруқ уюмларни титиб бошлашган эди, иш бошининг ҳайқириги эшитилди.

– Там нечего время терять. Вернитесь! Там уже проверено!

“Ҳа-а!.. Демак, уларгача ҳам бу ерда одамлар ишлаган, яшаган...”

Ўзлари чала тушда етиб келишган эди, қуёш бир пасда тиккага келди. Вақт бўлгани учунми, кайфият тушиб кетганиданми, ҳамманинг қорни очиб кетган эди. Ўзини демократ санайдиган бирови ишбошига қараб, “Начальник, обед! Когда обедаем?” деб ҳаққини талаб қилган бўлди. Машинанинг соясига кичкинагина йиғма курси қўйиб, ҳайдовчи билан сигарет тутатиб ўтирган ишбоши унга қараб: “Обед? Хорошо, пообедайте тогда”, дебди бепарвогина. “Где обедать?” деди демократ. Ишбоши қўлларини ёзиб, ахлат уюмларига ишора қилди: “Вон сколько обед. Найдите себе еду и кушайте на здоровье. В вашем расporожение пол часа”. “Это же мусор! Вы над нами издеваетесь!..” исён қилди демократ. Ишбоши тўппончасини чиқарди: “Кто ты такой? Ты тоже мусор! Проклятый черножопый!”

Шу билан демократия ўйини бутунлай тугади. Шу кунни ҳеч ким тушлик қилмади. То қош қорайгунча ахлат уюмлари орасида ким ўқчиб, ким йўталиб изгиди, аммо кечки овқат ҳақида ҳам ҳеч ким оғиз очмади. Вагонларнинг ёнида икки бочкада сув бор экан: “Можете, слегка умыться. Но, воду надо сэкономить. Пить тоже будете эту воду”.

Сув жуда кам эди. Ҳамма қанча чарчаган бўлса, шунга чанқарган эди.

– Қўлларни аввал тупроқ билан ишқалаб, тозалаб олайлик. Кейин сув билан салгина ювиб қўйсак ҳам бўлаверади, – таклиф қилди ёши улуғлардан бири.

Шундай қилишди.

Чанқоқлар қондирилгач, улар яшаш жойларига киришди, вагоннинг гирди айлантирилиб, кичкинагина сим каравотлар қўйилган, уларнинг устига латтаси йиртилиб, кир увада пахталари тўзғиб ётган кўрпалар тўшалган эди. Ишбоши қутилмаган заруратлар учун бўш челақ қўйиб, уларнинг устидан қулфлаб кетди.

– “Ноҳақ қамалдим”, деганларини кўп эшитганман. Аммо мен, ўртоқлар, ҳақ қамалдим, – деди иш бошлаганларидан бери чурқ этиб оғиз очмаган хушрўйгина жувон.

Ҳамма унга ҳайрон бўлиб қаради.

– Биноийдай ишим бор эди, ҳамширалар кўпайиб кетиб, навбатчиликларим камайиб кетди, дедим. Лекин уйда бўлсам ҳам маҳалладошларим бир дақиқа тинч қўйишмасди. “Болам касал”, “Онам касал, бир укол қилиб беринг”. Ҳеч ким қуруқ қўймас эди: ҳам раҳмат айтар эди, ҳам “қўл ҳақи” деб қўярда қўймай, чўнтагимга пул тиқишарди. Мен бўлса, ҳеч тўймадим, кўпроқ, яна кўпроқ бўлишини истадим. Момогинам Худонинг зорини қилди: “Ҳой, болам. Бизда илгари аёл кишининг нон излаб, кўчага чиқиши ор саналган, ким кўчага чиқса, фалончининг қизи, фалончининг аёли, деб эркакларига таъна қилинган. Илло, кўчага чиқиб ойликчи бўлиб юришмаган. Ох, биз ҳам қўлимизда ўз пулимиз бўлсайди, эркаклар қатори шу уйдан бир узилиб чиқиб, ишлаб келсак экан, деб орзу қилар эдик. Мана, ўқидинг, касбинг бор, ишлаб юрибсан, эрингдан ҳам кўпроқ пул топасан. Эринг бечора “Хо-

тинбой” деб оғзинга қараб туради. Сенга нима етмайпти ўзи? Шундай чиройли жувон бегона элларга бориб, чўрилик қилиб юришдан ор қилмайсанми? Улар сени кўриб, ҳамма ўзбек шундай беор, бечора экан деб, ҳаммамизнинг устимиздан кулмайдимми?” деди. “Кўзимга суртиб ўстирган неварамнинг аллакимларнинг эшигида хор-зор бўлиб, бечора бўлиб ишлаб юришдан ор қиламан”, деди. “Ор қилсангиз, уйимни қайта қуриб беринг, машина олиб беринг”, дедим. Энди ўйлаб қарасам, мен ношукрлик билан ўзимни хор қилиб, ўзимга, касбимга, мени яхши кўрадиган беморларимга, қишлоқдошларимга, момомга, болаларимга хиёнат қилган эканман. Илгари оғир жиноятлар учун ўрисларнинг юртига сургун қилишган. Мана, мен ҳам ўзимни сургундаман, деб ҳисоблаяпман ва ўзимга ўзим сен бундан ҳам оғирроқ жазога муносибсан, деяпман.

– Сиз сираям ҳамширага ўхшамайсиз, – деди торшими ва киндиклари кўриниб турадиган енгсиз, ёқасиз кўйлаги билан ҳамманинг ғашига теккан қиз.

– Нега? – ҳайрон бўлди ҳамшира.

– Сиз кўпроқ ўқитувчига ўхшайсиз. Бир муаллимимиз бўлар эди: “Менга хиёнат қилсанг ҳам ўзинга, ўзлигинга, ўзбек деган номга хиёнат қилгучи бўлма”, деб миямизни қотирар эди. Мактабни тугатиб, шундан қутулдим, деб юрсам, Худо бу ёқда сизни рўпара қилди. Э-э, Худойим-эй, оч қоринга бундай баландпарвоз гаплар нимага керак?

– Ростдан ҳам, онам илон чаққан ухлайди, оч одам ухлаёлмайди, дер эди. Очлик ёмон нарса экан.

– Ҳамма ёғимга ахлатларнинг бадбўй хидлари ўрнашиб қолгандек...

– Уф-ф!

Сим каравотларнинг ғичир-ғичири анча вақтгача эшитилиб ётди. Қизлар ухлаёлмаётган эди, аммо барибир чарчоқ очликдан ҳам, хўрликдан ҳам устун келдим, бирин-кетин “оҳ”, “уф”лар тўхтаб, сокин пишиллаш ва яккам-дуккам хурраклар эшитила бошлади. Нозима қорни очиққанини умуман ҳис этмас, нимагадир кўнгли айнир, қайт қилгиси келарди: “Ҳа, ҳамшира қиз тўғри айтди. У ҳам хиёнаткор. Ўзига, болаларига хиёнат қилди”. Шу ерларда шундай юргунча болаларининг ёнида қайнонасининг тувагини тўкиб юргани яхши эмасиди? Кўпинча эрталаб ва кечқурун қайнонасининг тувагини кўтариб чиқаётган қайнонасига дуч келиб қоларди, лекин ҳеч қачон “Беринг, бобо, эркак бошингиз билан тувак кўтариб юрасизми?” деб, унинг қўлидан тувакни олмаган. “Шунча ишини қилганим камми, энди тувагини ҳам кўтариб юришим керакми?” дер эди ичида. Энди!.. “Кунинг қурсин, Нозима!”

Нозима болалиқдан икки қўлини жуфтлаштириб, чаккасига қўйиб, ёнбош ётишни яхши кўрар эди. Бугун эса қўлларига ўрнаб кетган қўланса хид нафасини сиқар, ҳамма қатори чалқанча ётса, ухлаёлмас эди.

Эрталаб ҳамма тушқун кайфиятда иш жойларига тарқалди. Нонушта ҳақида на савол, на талаб, на таклиф бўлди, аммо ким бир қути печенье, ким бир елим халта қотган нон, ким очилмаган балиқ консерваси топиб, ўзларича “уволни билмаган ўрисларни” ёмонлаб-ёмонлаб, нонушта қилиб олишди. Бора-бора ахлат машинаси келгач, шошиб, талашиб емак топиб, бир-бирларига мақтаниб ейишга одатланишди. Бу жойларнинг ёзи жуда қисқа бўлар экан, куз бошланиши билан

қишнинг захри сезилиб қолди. Енгил-елпи кийимда келган “меҳмон”лар энди ахлатлар ичидан ўзларига иссиқроқ уст-бош излай бошлашди. Нозима ҳам ўзига бинойидек жемпер, пальто, иссиқ иштон ва этикча излаб топди. Албатта, бу ерда уларни ювишнинг иложи йўқ эди. Топилганига шукр қилиб, яхшилаб қоқиб-қоқиб кийиб олди.

Бир кун Беғамбой ёнига келди: “Уйдагилар тушимга кириб, ҳеч ухлаёлмаяпман. Эркаклар ўзаро маслаҳат қилдик, Владикнинг галини олиб, ҳайдовчиси шаҳарга кетган кун ўлдираемиз-да, қочамиз”.

Нозима кўрқиб кетди: “Майли, қочайлик. Лекин кимнидир ўлдириб, эмас. Олти эркак наҳот бир эркакни ушлаб, оёқ-қўлини боғлаб ташлаёлмайсизлар? У бўшаб олгунча, биз кетиб бўламиз”.

“Йўқ, йигитларнинг кўзи қонга тўлган, ўлдираемиз, деяпти”.

“Кўйинг, ака. Ундай қилманглар, жиноят қилмасдангина шу ерлардан кетиб олайлик. Эркакларга ўзингиз тушунтиринг”.

Унинг гапи Беғамбойга маъқул тушди.

Эркакларни ҳам шунга кўндирибди.

Ахлат уюмлари орасида қочиш режаси ишлаб чиқилди, куни белгиланди.

Қочиладиган кун чошгоҳ пайти “демократ” ахлат титиб юриб, “вой-вой”лаганча йиқилиб қолди. Ишлаётганларнинг ҳаммаси ҳар ёқдан “ёрдам”га югуриб борди. “Демократ” эса кўзини очай демас, ғужанак бўлиб олганча, бор овози билан дод солар эди. Кимдир “ҳовлиқиб” ишбошининг ёнига югурди: “Ему очень плохо. Скорый надо вызвать!”. Курсисида ўтириб, уларнинг ҳаракатини кузатаётган ишбошининг жаҳли чиқди: “Какой скорый тебе? В такой дал скорый не вызовиш. Он не болен, а просто ему лен. Сейчас я сам его вылечу!”

У ахлат уюмларини оралаб ўтиб, “демократ”нинг бошига борди. Ялтиллаб турган этигининг тумшуғи билан елкасига туртди: “Эй!” “Демократ” унга эътибор ҳам қилмай, додлайверди. Ишбоши унинг ёқасидан тортиб, ўзига қаратмоқчи бўлдими, энгашиб, ёқасига қўл узатган эди, ҳар доим Нозимага ўғриқараш қилиб юрадиган полвон келбат йигит бўйнига бир мушт туширди. Ишбоши шилқ этиб, ерга қулади. Кимдир чаққонлик билан унинг чўнтагидаги тўппончасини олиб қўйди, кимдир сумкасидан арқон чиқариб, оёқ-қўлини боғлаб ташлади. “Демократ” ўрнидан сапчиб туриб, боғланиб ётган ишбошини аямай тепа бошлади. Унга бошқалар ҳам кўшилди. Ҳамшира эса чириллаб кўзлари қонга тўлган эркакларнинг атрофини айланиб ётарди: “Ҳой, бўлди! Ўлдириб қўйиб, қамалиб кетасизлар. Бу ерда сизларни ҳеч ким кечирмайди. Бўлди. Бирон мусор машина келиб қолгунча тезроқ қочайлик. Бўлинглар, тез!”

Машина келиш хавфи ҳаммани ҳушёр тортирди. Шусиз ҳам юз-боши қонга беланган ишбошини ташлаб, йўлга чиқишди: “Ҳар ким ўзича юрсин. Ҳаммамиз бирга юрсак, шубҳаланишади”.

Ҳар ким ҳар хил йўлни танлади: ким йўлнинг ўнг томонидан, ким чап томонидан, ким дала йўлидан, ким ўрмон оралаб...

– Мен катта йўлдан кетаман, дала йўл, ўрмон менга тўғри келмайди, – деди қизлардан бири, – ҳайвонлардан кўрқаман.

– Менга катта йўл керак эмас, мен одамлардан кўрқаман, – деди Нозима.

– Мен ҳам сиз билан кетайин, мен ёлғиз юришга кўрқаман, – илтимос қилди ҳамшира.

Улар ахлат уюмлари оралаб, ортга қайтишди. Анча йўл босишгач, кўп қаватли уйлар кўрина бошлади. Икки “ҳамкасб” суюниб кетди. Шаҳар тортган барча азобларига хотима бўлиб кўринди, лекин улар жуда ҳолдан тойган, очиққан эдилар. Олисдан черковнинг тилла суви юритилган куббаларини кўриб, яна севишишди. Ахир у ердан Худо йўлига нимадир ундириш мумкин-да. Айланма кўчалар билан черковга етиб боргунча иккаласининг ҳам тинка-мадори қуриди. Қатор-қатор ёғоч ўриндиқларга тўла ҳашаматли черков кимсасиз ҳувиллаб ётарди. Улар ичкарига кириб, нима қилишларини билмай, катта саҳннинг ўртасида ҳайрон туриб қолишди. Анчадан сўнг қайсидир бурчақдан қопқора либос кийган салобатли бир киши чиқиб келди. Ҳамшира Нозимани туртди: “Сиз гапиринг, русчани мендан кўра яхши биласиз”.

Нозима ҳам билганича тушунтирди: “Иш ахтариб топа олмадик. Энди уйга кетмоқчимиз. Очмиз, пулимиз йўқ. Бизга ёрдам беринг”.

Рухоний уларга бир зум тикилиб турди-да, сўнг чўқинди: “Сизга Аллоҳ ёрдам берсин, болаларим менинг. Икки кўча нарида сизларнинг мачитларингиз бор, ўша ерга бориб, чин кўнгилдан сўрасангиз, балки мушкулларингиз осон бўлар”.

Иккаласи оёқларининг терисини шилиб ташлаган пойафзалларини ечиб олиб, кўрсатилган томонга югуриб кетишди. Кираверишда ҳожатхона ва таҳоратхона бор экан. Улар сумкаларидан енгилроқ пойафзал олиб кийишди ва обдон таҳорат қилиб, мачитнинг ичига киришди. Ичкарида, хонанинг гирдини айлантириб кўйилган ўриндиқларда етти-саккиз чоғли киши ўтирар, тўрда ўтирган ўрта ёшлардаги соқолли киши Қуръон тиловат қилар эди. Қизлар бир четга ўтиб, тиловат тугашини кутишди, сўнг юзларига фотиҳа тортиб, хона устунларидан бирининг панасига ўтиб, икки рақатдан намоз ўқишди. Улар ибодатни тугатишганда мачитни тўлдириб ўтирган зиёратчилар ташқарига чиқиб кетишган, имом тасбеҳ ўгириб ёлғиз ўтирар эди. Уларнинг саломига ҳам овозсиз бош ирғаб қўя қолди. Негадир шу одам Нозиманинг кўзларига авлиёларга ўхшаб кўриниб кетди, у беихтиёр имомнинг қаршисида тиз чўкиб, йиғлаб юборди:

– Бизга ёрдам беринг, биз хато қилдик, адашдик. Энди уйга қайтишга пулимиз йўқ.

Имом кутилмаганда бошини кўтарди, бармоқлари тасбеҳ айлантиришдан тўхтади:

– Уйга кетмоқчимисиз?

– Ҳа... – йиғлашда давом этди Нозима.

– Югуринг, ҳовлидаги одамларни қайтариб келинг, – деди у шеригининг кутилмаган ҳолатидан анқайиб турган ҳамширага. – Боринг, боринг, уларнинг машинасида жой бўлиши керак.

Улар бухороликлар экан, гарчи чарчаб, ҳолдан тойган увада қизларга ёқтирмай назар ташлаган бўлишса-да, имомнинг илтимосини ерда қолдиришмади.

– Худо йўлига-деди, инилар. Булар сизларнинг сингилларингиз, – деди имом дуо бергандан кейин ҳам.

– Ох, Бухоро! Ахир Бухоро – бу Ўзбекистон-ку, Ўзбекистон эса қадрдон уй!-ҳаяжон билан шивирлади Нозима. – Ҳа, уй! Уй! Аллоҳга шукр.

Ҳақиқатан ҳам уларга Худо қарашган эди. Шериклари жуда саховатли, тақводор кишилар экан. Бутун йўл давомида уларни овқатлантириб, ҳол-аҳвол сўраб келишди. Бухорога келишгач, ўртадан пул чиқариб, уйларига олиб борадиган машинага солиб юборишди.

У уйга келиб, бир ҳафта ётди, турмади, туролмади. Бир ҳафтадан сўнг саҳармардондан туриб, чиройли кийимларини кийди, бироз пардоз ҳам қилди, аммо ойнадаги акси ўзига ёқмади, ранглари жуда сўлғин, кўзлари мунгли кўринди.

Ранг кўр, ҳол сўр. Ирис хола шунча кундан буён қизидан бир оғиз ҳам гап сўрамади. Унинг кийиниб, пардоз-андоз қилаётганини кўриб, бироз кўнгли ёришди.

– Ҳа, болам?

Нозима ерга қаради, нимагадир хижолат тортди.

– Болаларни кўргани бормоқчи эдим, – деди анчадан сўнг, унинг овози титраб турарди. – Она, бешолти сўм пул беринг, болаларимга бирон нарса олай, – у пастки лабларини тишлаб олди, лекин кўзларидан дувиллаб ёш тўкилди.

Ирис хола қизининг елкаларидан кучди:

– Йиғлама, болам.

– Она, мени уларнинг уволи урди!..

– Ундай дема, болам. Ҳар қандай ота-она ҳам боласига тўғри бўл, деб уришади, уради.

– Йўқ, она...

Ирис хола қизининг олдига бир тахлам пул қўйди:

– Улар кампир билан адирдаги уйларида яшашаётган экан.

– Яхши.

У ғалати аҳволда эди. Мияси гўё музлаб қолгандай қарахт, на юрган йўлида, на кўраётган нарсаларида маъно йўқ эди. Марказдаги ўйинчоқ дўконига кирди, қизига кўнғироқчали чиройли сумкача олди, ўғлига нима олишни билмай, узоқ иккиланди. Унинг нималарга қизиқишини билмасди. Бунинг устига энди мактабга бораётган бўлса, унга ўйинчоқ керак ҳам эмасдир. Ўйлаб-ўйлаб, магнитли тахтачага ёпиштириб, ҳар хил шакллар яшаш мумкин бўлган мозаика олди: “Отаси шундай нарсаларга қизиқар эди”. Олган нарсаларига қараб туриб, болаларини жуда ҳам соғиниб кетганини ҳис қилди, уларни тезроқ кўргиси келди. Нозима келин бўлиб тушган йиллари уйдагилар билан адирдаги уйга гоҳ олма тергани, гоҳ хурмо тергани, гоҳ шунчаки ёзилиб, дам олгани бир неча марта борган эди. Адашмай топиб боришига кўзи етиб турган бўлса-да, ич-ичидан нимадир узилиб, оёқ-қўлидан жони чиқиб бораётгандек, тобора бемадор бўлиб борарди. Қайнонаси-ку, нима десаям, гапириб-гапириб, “келиб яхши қипсан, болаларинг соғинган эди”, дейди. Бу кампирнинг нари ёғлиги ҳам, бери ёғлиги ҳам бор. У кечиримли. Лекин қайнотаси ҳеч нарса демайди. Ана шу “ҳеч нарса демайдиган” қайнотага юзма-юз бўлиш ҳаммасидан қийин.

Такси ҳайдовчи роса гапдон одам экан.

– Ҳа-а, Робия момонинг кўргонигами? Синглим, анча ичкарилиқ экан, пича қўшиб берасиз, Бўладими? – Бўлади.

– Яшанг! – ҳайдовчи шалоғи чиқиб кетган эски “Москвич”ининг эшигини “шарақ” эткизиб ёпди. – Бу кўргоннинг йўли жуда нотекис, шунинг учун мендан бошқа ҳеч ким бормайди. Лекин мен, ишонсангиз, жон деб, мазза қилиб бораман. Чунки бу кўргонга ҳаммиша мард одамлар боради. Оллокул бобога-ку, гап йўқ. Кампир ҳоким билан гаплашиб, йигирма беш гектар ер олибди, десангиз. Ҳамма ҳайрон, бу адирда лағми буғдой билан исириқдан бошқа ҳеч нарса битмайди, ахир. Булар шу йигирма беш гектарни ағдартиб, минг туп писта, минг туп бодом, яна қанча узум эқди. Бобо

бу ховлисида кўчат етиштирар экан, ҳаммасини ўзим ташидим. “Бобо, бу писталар ҳосилга кириши учун камида ўн беш йил вақт керак, унгача ким бор, ким йўқ”, десам, “Ўғлим, савоби-чи, савоби?” дейди. Сув чиқмаган жойларга челақлаб қуйиб чиқди. “Бир томир олдирса бўлди, кейин қор, ёмғирнинг суви билан яшнаб ётаверади”, дерди. Бобоси тушмагур уддалади. Қойил! Момоям жуда ўткир кампир. Сал бўлса, телефон қилиб, “Сафарбой, бизга тўрт йигит керак, бобонгиз чарчаб қолди” дейди. Кўчада нима кўп, бекорчи йигит кўп, зинғиллатиб тўрттасини олиб бораман. Бечоралар миннатдор бўлиб қолишади. Шу кўчатларнинг орасига буғдой экишди, зиғир экишди. Ҳам даромад, ҳам буромад дегандай. Ишонсангиз, кўчатлар бехато олган, ям-яшил бўлиб яшнаб ётибди. Қойил қолдим, десангиз. Сиз ўзи Робия момонинг кими бўласиз?

– Жияни... – ерга қаради Нозима.

– Болаларига гап йўқ. Бири кетса, бири келаверади. Ҳаммаси таниш бўлиб қолган. Стоянкага келишлари билан мени излашади, “Сафар ака борми?” деб, худди Сафар акадан бўлак такси йўқдай. Ёнимдагиларнинг ичи куйиб қолади, десангиз. Бир хил пайтлари таксидан кечиб, шу адирларга кўчиб келгим келади. Кенгликларга қарасангиз, кўнглингиз кенгайиб кетгандай бўлади. Аммо бу жойларда яшаш, нон топиш учун бошингда Робия кампирдай бир бошчи керак. Кўп эмас, икки йилларда ҳар йили бир машинанинг пулини топишса керак. Писталар ҳосилга кирса-ку, пулнинг тагида қолишади. Лекин бизнинг хотинга бундай ташвишлар ёқмайди, у кишига шаҳар керак, бозор, дўкон ёнида бўлса...

Адир устидаги уй, минг кўйли Муродалининг кўрғонидек ям-яшил чорбоғ ўртасида виқор билан қад кериб турарди. Сафарбой Нозиманинг “ҳай-ҳай”лашига қарамай машинасини ховли ичкарасигача ҳайдаб борди. Нозима супада ўтирган қайнотаси билан қайнонасининг олдида жуда хижолат бўлди: “Оббо-о!”

Машина тўхтагач, Сафарбой Нозимага ҳам қарамасдан мезбонларнинг ёнига ўтди: “Момо-о, мана сизга ёрдамчи олиб келдим”. Улар бир Сафарбойга, бир Нозимага қараб, ҳангу манг, сўзсиз қотиб қолишди. Ҳар иккаласи бу учрашув қачондир юз беришини билсалар-да, аммо шунчалар тез, шу ҳолатда, шу кун бўлишини, уни Сафарбой ўзининг шалдироқ аравасида олиб келишини сира кутмаган эди. Яна... Нозима шу қадар маъюс, шу қадар мунгли эдики, ундан нафратланиш, “сенга энди бола керак бўлиб қолдими?” деб қувиб солишнинг ҳеч иложи йўқ эди. Биринчи бўлиб кампир ўрнидан турди. Қўлтиқтаёқларини қўлтиғига тираб, машина олдида мунгайибгина турган Нозимага кучоғини очди:

– Қелавер, болам. Сафарбой, кўрпачага ўтинг.

– Йў, йўқ, мен борай. Ҳали стаянкада қанча одам Робия момонинг кўрғонига бораман, деб мени излаб юргандир.

– Ассалому алайкум.

Нозима супанинг ёнига келиб салом берди. Минг хижолат билан қайнонасининг елкасидан олди, димоғига урилган таниш қалампир мунчоқ ҳидидан боши айланиб кетди, томоғига нимадир тиқилди. Қайнонаси бегона билан кўришаётгандек номигагина бағрига олган бўлди, секингина елкаларига қоқиб қўйди, сўнг кўрпачага таклиф қилди:

– Кўрпачага ўт.

Оллокул бобо индамади.

Бу орада эски машинанинг “пат-пат”лашини эшитган болалар ичкаридан югуриб чиқишди:

– Вой, она-ам! Она-ажон-он! – Ноила оёғига ҳам киймасдан Нозиманинг кучоғига отилди.

Нозима қизининг жажжигина вужудини бағрига олар экан, кўзларидан тирқираб ёш чиқиб кетди:

– Болажоним, болажонгинам!-шашқатор ёшлар орасидан остонада эшикка суяниб турган Санжарни кўрди. Қизини ерга қўймасдан унга қараб юрди. Остонага етганда, Ноилани кўтарган ҳолда, ўғлининг ёнига чўнқаниб ўтирмоқчи бўлди, аммо негадир мункиб кетди ва йиқилиб кетмаслик учун тиззалаб олди:

– Болам, болажоним!

Санжарнинг ҳам кўзлари тўла ёш эди. У лабларини тишлаб, юзини бурди. Нозима эмраниб, уни ҳам бағрига олди, кучоғи тўлиб кетди:

– Болажоним! Болажонларим! Мен сизларсиз ўлиб қоламан!

Санжар унинг бўйнидан қаттиқ кучоқлаб олди-да, хўнграб йиғлаб юборди:

– О-она-а! Она-ажо-он!

Кейин вақт жуда тез ўтди. Нозима болаларининг измидан чиқа олмай қолди:

– Она, юринг, менинг хонамни кўринг.

– Она, менинг аквариумим бор, балиқларимни кўринг.

– Она, энди кетмайсизми? Биз билан шу ерда яшанг. Сизсиз жудаям зерикаяпмиз. Кетмайсиз-а?...

Нозима уй эгаларидан қанчалар хижолат тортаётган бўлмасин, болаларининг ёнида бўлгани учунми, қайнонасининг кечиримлигига ишонгани туфайлими, онасининг уйидан топа олмаган хотиржамлик ва ҳаловатни шу ерда топгандай эди. Худди орадан ҳеч нарса ўтмагандай, қайнонасининг эски бир кўйлагини кийиб олиб, белини маҳкам боғлади-да, уйларни йиғиштирди, ховлини тозалади, кир ювди. Музлаткичдаги лаҳм гўшт билан думбани кўриб, икки зувалагина манти қилиб ташлади: “Қарибоп, юмшоққина”. Мантини кўриб, болалар қийқириб юборишди: “Ур-ре, манти!” Ноила эса онасига торт буюртма қилди: “Энди торт пишириб беринг”.

Кун кеч бўлиб қолган эди. Унга илтижо билан тикилиб турган қизчасига қараб, кўнгли бузилиб кетди. “Начора. Бировнинг уйи, у кетиши керак”.

– Болам, бошқа сафар торт қилиб бераман. Энди мен кетишим керак.

– Нега кетасиз? Кетманг. Момо, онамга айтинг, кетмасин.

Робия кампир бир неварасига, бир Нозимага қаради.

– Зарур ишинг бўлмаса, қол. Буларга бир торт қилиб бер. Тухум бор, қаймоқ бор.

– Онамга кўнғироқ қилиб қўйишим керак-да. Хавотир олишади.

Робия кампир чўнтагидан ялтиллаб турган қўл телефонинг чиқариб, унга узатди.

“Бу кампир бало!”

Торт пишгандан сўнг Нозима, Ноила билан Гулзорнинг ёнида ётадиган бўлди. Санжар эса одатдагидек момосининг ёнида қолди.

Робия кампир шу кун бирон ишга қўл урмаган бўлса ҳам жуда чарчади. Ҳеч ким индамаса, кўзларини юмса-ю, ухлаб қолса! Айниқса Санжарга эртақ айтишга сира ҳоли йўқ эди. Санжар ҳам чарчаган, қанийди шу бугун эртақ сўрамаса эди.

– М-момо!
– Ҳа, болам? – эртақ айтмаслик учун баҳона излаб, овоз берди у.
– М-момо, бир нарса сўрасам, хафа бўлмайсизми?
– Сўра, болам.
– Ростдан ҳам хафа бўлмайсизми?
– Сендан ҳеч қачон хафа бўлмайман болам, сўрайвер.
– Момо... Мен ҳам онамнинг олдига бориб ётсам майлими?

Момо жуда ғалати бўлиб кетди. Бўғзига нимадир тикилди. Беихтиёр неварасини қаттиқ бағрига босди. У қизғанаётган эди, аммо шу лаҳзада ўзидан уялиб кетди: “Ҳой, кимни кимдан қизғанаяпсан? Болани ўз онасидан қизғанаяпсанми?”

– Майли, болам. Бор, бора қол.
Санжар момосининг юзидан ўпди:
– Фақат бир кечага. Эртага яна сиз билан ётаман. Сиз қўрқмайсизми? Сизнинг олдингизга Гулзор опамни юборайми?

– Майли, болам. Юбора қол.
Санжар хонадан учиб чиқиб кетди: “Онаси-да!..”

Нозима жуда эрта уйғонди. Икки ёнида ётган болаларини юраклари орзиқиб ўпди, елкаларини силади, сўнг аста сирғалиб пастга тушди. Жим-жит ҳовлида муздек мусаффо ҳаво қалқиб турар эди. Уйнинг ортига ўтиб, Сафарбой мақтаган пистазор-у, бодомзорларга қаради. Туя ўрқачидек паст-баланд адирликлар устида дафтар чизғидек бир текис қилиб экилган кўчатларни қоплаган барглар эрта-индин бу жойлар гуркираган боғ бўлишидан дарак бериб турарди. Оҳистагина ерга чўккалади. Димоғига намхуш тупроқ ҳиди аралаш аллақандай ёввойи гулларнинг ёқимли ҳиди урилди. Қаердадир тўрғай сайради, от кишнади. Ҳамиша от кишнашини эшитганда беадоғ кенгликлар кўз ўнгида намоён бўлади, юраги кенгайиб кетгандек, вужудида бир бетакрор ҳаловат ҳис этади. Ҳозир ҳам шундай бўлди. Адирлар ортидаги осмон билан туташиб турган тоғларга, қаршисида ястаниб ётган қир-адирларга, оёқлари остида гимираб юрган чумолиларга худди сўнги бор кўраётгандек юраклари орзиқиб тикилди. Анча ўтиб, ҳовлидан қайнотасининг томоқ қиргани эшитилди. Ўрнидан туриб, ҳовлига ўтди. Қайнотаси кўйлар ётадиган кўранинг эшигини очаётган экан, бориб салом берди, кўйлар пастга эниб кетгунча, полизга оралаб кетмасин, деб, экинзор томонни тўсиб турди. Шундаям бобо ҳеч нарса демади, на саломига алик олди, на бирон сўз айтди. Унинг хўрлиги келди. Индамай ошхонанинг ортида ётган супургини олиб ҳовлини супурди. Чой қўйди. Кечкурун қайнонаси кўрсатган сигирни соғиб, сутини пиширди. Болаларининг туришига деб, юмшоққина сутли шавла осиб қўйди, сўнг қайнонасининг ёнига кирди. Робия кампир аллақачон туриб, ичкарида таҳоратини олиб, намозини ҳам ўқиб бўлган, телевизорини секингина қўйганча, қандайдир кинони томоша қилиб ўтирган эди. Нозима киргач, Гулзорни турғизди.

– Кел, ўтир, – деди Нозимага совуққина қилиб.
Нозима бироз ўнғайсизланиб, Гулзорнинг жойини тўғирлаган бўлди-да, каравотининг бир четига ўтирди:
– Чой қилдим. Қаерга дастурхон қилай, деяётган эдим...
– Болалар туришсин-чи... Сен... қанча вақтга келдинг?

Нозима ерга қаради:

– Мен... энди кетмайман.
– Нега?
– Болаларимни соғиндим, – бошқа ҳеч қандай жавоб кампирнинг кўнглини юмшата олмас эди, шу лаҳзада кампирнинг кўзига яхши кўрингиси келиб кетди.
– Шундайми?
– Хола, мен жуда кўп хатолар қилдим, ишонинг, бирини билиб, бирини билмай қилдим. Қайсар, аҳмоқ феълим билан сизнинг ҳам дилингизга кўп озор бердим, болаларимни ҳам қийнаб қўйдим. Мана, ўзим ҳам боши берк кўчага кириб қолдим. На уйим бор, на ишим бор. Сизга болаларимни беринг ҳам дея олмайман, уйсиз, пулсиз уларни қаерга олиб бораман? Уларни шунча азобга қўйганим ҳам етар. Сиз менга кўп яхшилиқлар қилдингиз, болаларимга оналик қилаяпсиз. Фақат менинг болаларим учун иссиқ уйингиздан кечиб, шу адирларда яшаб юрибсиз. Мен ўзимни уйлаб, чет элларга кетдим, сиз менинг болаларим учун яримта жонингизга жабр қилдингиз. Сизнинг олдингизда уятлиман, қарздорман. Бир умр эшигингизда чўрилиқ қилсам ҳам қарзимни уза олмасам керак. Ҳаммаси учун раҳмат.

Бу Робия кампир учун бутунлай кутилмаган тазарру эди. Кампир аввалига Нозимага ҳайрон-ҳайрон қаради. Қаршисида ўтириб, тавба қилаётган жувон ўша ўзи билган Нозима эканлигига сира ишонгиси келмас эди. Аммо эшитаётганлари шу қадар маҳзун ва самимий эди-ки, беихтиёр кўзларига ёш келди. Нозима гапини тугатгандан кейин ҳам анча жим қолди. Ниҳоят қайнонасининг узрини қабул қилмагандек жим ўтиришидан ўнғайсизланиб, ўрнидан тураётган Нозимага қараб, хаёлларини йиғиб олди:

– Нозима, жойингга ўтир, – кампир намланган мижжаларини артди. – Менга қара, бўлари бўлди. Агар хўп десанг, шу ерда қол. Невараларим учун ҳеч ким сенинг ўрнингни боса олмайди. Бор-йўғимизни шу адирларга сочдик, Ҳажга аталган пулларимиз ҳам шу ерга кетди. Ярим жон ҳолимда Ҳажда нима қиламан, дедим. Шу пул невараларимнинг келажагига ярасин, дедим. Бу жойларни биз хазинага айлантирдик. Мактабингни ҳам қўй, шу ердаги ишни бошқар. Бўлмаганда икки йилда машина минасан, топган ризқинг ўзинг, бола-чақангдан ортиб, биров-ярим бева-бечораларга мурувват кўрсатишга ҳам етади.

Энди Нозима ҳангу манг бўлиб қолди. Бир зум кампирга ҳайрат билан тикилиб турди-да, сўнг ўрнидан сапчиб туриб, кампирни кучоқлаб олди:

– Ростданми? Ростданми, онажон?! Шу ерда қолсам бўладими?
– Албатта, бу уй, бу боғлар Санжар билан Ноиланики, демак, у сеники ҳам!
– Йўғ-е?! Лекин бобом рози бўлармикин? Ўғлингиз ҳам...
– Ҳаммасини ўзимга қўйиб бер.

* * *

Ўша куни ҳам эрталабдан оёқ-қўли қақшаб оғриди. Бомдодга ҳам тура олмади. Кун ёйилгач, бир амаллаб туриб, ҳовлига чиқди. Ҳассага суяниб, кекса тутнинг соясига қўйилган супага бориб ўтирди. Асалари кўтиларининг атрофида тимирскиланиб юрган бобо ҳам кампирининг ёнига келди. Дастурхоннинг бир четига бостириб қўйилган чойнакнинг устини очди:

– Нозима юмшоққина сутли шавла қилган экан. Ўзи бозорга кетди. Ярим косагина сузиб келайми?
– Э-э, йўқ, негадир ҳеч нарса егим келмаяпти.
– Кампир, сен мени қўрқитма. Онам ҳам кетишидан олдин ҳеч нарса емай қўйган эди, – ҳазил қилди бобо.

Кампир кулди:

– Си-из, қўрқманг, бобоси. Менинг ҳали-бери кетиш ниятим йўқ. Сизни, шундай уй-жойларни кимга ташлаб кетаман? Йўқ, кетмайман.

– Ҳа, бўлмаса, чатоқ экан, – ўзича ўйга ботди бобо.

– Нима, бирон режангиз борми? Мени жўнатиб, бирон ёшроғини олиб келмоқчисиз, шекилли-а?

Бобо кулди:

– Йўғасам, чўзилиб ётавермай, мундоғ қимирлада.

Сойликдан келадиган йўлда оқ машина кўринди.

– Ие, бизнига меҳмон келаётир-ку, – ўрнидан кўзгалди бобо, – Асалга одам келаётган бўлса керак.

– Ким билади, асалгами, ўзингизгами? Кампирим оғир ётибди, деган бўлсангиз, омонатини топшириб бўлгандир, деб...

Машинадан икки барваста йигит тушди.

Сўрашувдан сўнг, бобо меҳмонларнинг юзига савол назари билан қаради:

– Келинглр, нима ташвишлар билан юрибсиз?

– Биз бундан беш йил аввал сизларни бироз ташвишга қўйганмиз, – деди ёши каттароғи. – Биз бир туҳмат билан қамоққа тушиб қолганимизда, бир ҳожи биродаримизга анча кун уйингиздан жой бергансиз, обрўйингизни таҳликага қўйиб, керакли одамлар билан учраштиргансиз. Ҳожи акамиз сизлар ҳақингизда кўп яхши гаплар айтган эдилар. Иложини топсангиз, яхшиликларини қайтаринг, деган эдилар.

Чолу кампирнинг кўзлари ҳайратдан катта-катта бўлиб кетди.

– Сиз... Сизлар отувга ҳукм қилинган эдиларингиз-ку? – деди кампир чолига навбат бермай.

– Ҳа, шундай бўлган эди. Биз аппеляцияга бердик. Ҳожи биродаримизнинг саъйи ҳаракатлари билан “дори”нинг ҳақиқий эгаси топилди. Кейин бизни озод қилишди.

– Йўғ-е!

– Ростданми? Кўп ажойиб иш бўлибди-да.

– Ҳа, Аллоҳга шукр. Шунга сизларни излаб келган эдик. Бирон хизмат айтинглр, кўнгилларингизни олайлик.

– Э-э, йўғе, бизнинг ҳеч қандай ишимиз йўқ, ҳамма нарсамиз етарли, – деди бобо меҳмонга чой қуйиб узатар экан. – Шу балолардан эсон-омон қутулибсизлар, биз шунга хурсандмиз.

– Момонинг пича тоби йўқ, дейишди. Агар “хўп” десангиз, Душанбеда ажойиб шифохоналар бор, олиб кетиб, даволатиб келамиз.

– Йўғ-е, мен момонгизсиз бир кун ҳам яшай олмамайман, – кулди бобо.

– Истасангиз, сизни ҳам бирга олиб кетамиз. Бизда баҳаво жойлар кўп, айланиб, дам олиб қайтасиз.

– Йўқ, йўқ. Сизлар баҳузур, биздан ҳеч хижолат бўлманглр. Биз жуда катта хизмат ҳам қилганимиз йўқ. Меҳмонингиз бир парча жойда ётиб турди, ярим коса овқатимизга шерик бўлди. Кеча-кундуз намоз ўқирди, Аллоҳдан сизларнинг дуои жонларингизни сўраб... Бирон яхшилик қилмоқчи бўлсангиз, ўша биродарингизга қилинг.

Келувчилар бир нафас жим қолди.

– Қанийди иложи бўлса!-чуқур “уф” тортди ёшроғи ерга қараб. – У киши ўтиб кетдилар.

– Нега?

– Ўзлари бироз бетоброқ эдилар. Яна бизнинг ташвишимизда кўп азият чекдилар. Бизнинг авф қилинганимизни эшитдилар, аммо озодликка чиққанимизни кўра олмадилар.

– Афсус... Аллоҳ раҳматига олган бўлсин.

– Ўзлари шоир одам эдилар, уч-тўрт китоблариям чиққан. Адолатсизликка чидай олмас эдилар. Ҳамма нарсани юракларига олар эдилар.

– У кишини бизнига жўнатган Абдурахмонбой деган акамиз “Биз билан ишлайди”, деган эди-ку.

– Тўғри, институтда ишлаган эдилар, лекин ўзлари шоир эдилар. Бизлар асли қўқонликмиз, боболаримиз Кўқонда катта шоир ўтганлар. “Қулоқ-қулоқ” даврида оталаримиз Тожикистон томонларга ўтиб кетишган. Шундан бизлар ҳам тожикистонлик бўлиб кетганмиз.

– Ҳа-а, тақдир-да, иним.

Меҳмонлар кетаётиб, супанинг четига бир тахлам пул қўйишди: “Қуруқ қўл билан келган эдик. Неварларнинг каму кўстига ишлатарсизлар”.

Бобо пулни кўярда-қўймай қўлларига тутқазди: “Ундай деманг, невараларнинг ота-онаси бор, шундай ҳовли-жойи, боғ-роғи бор. Буни олиб қўйинг”.

Меҳмонлар қаттиқ ўтинди: “Йўқ, деманг, бобо. Оғир кунимизда бизга яхшилик қилган одамларни биз ҳам бир изладик, иззатига етдик, деб кўнглимизни тинчителишимиз учун шуни олинг”.

“Майли, бўлмаса”.

* * *

Санжар Тошкентга кетган йили бобо қаттиқ оғриб қолди. Айниқса, тирамоҳнинг охирига бориб, ётган жойида ҳазил-ҳузул қилиб ётган бўлса ҳам, кўзлари сўниб бораётгани кўришиб турарди. Бир куни тўнғич қизи келиб, роса жанжал қилди:

– Эна, бўлди-да энди. Адирнинг устида сўппайиб ўтираверасизларми? Невараларимни ўгайлатмайман, деб шу ерларга келган эдингиз. Невараларингиз ҳам эгалик бўлди. Ҳаммамизнинг юзимизга оёқ қўйган бир аёлга шундай уй-жой, боғ-чорбоғингизни топширдиз. Йўқ жойдан бойбиччага айландилар у хоним. Тағларида машина, қўлларида жарақ-жарақ пул. Майли, болалар учун биз рози. Аллоҳ ҳам кечиримли бандаларини суяр экан. Аммо шунча ўғил-қизингиз бўла туриб, келиннинг бўсағасига ёпишиб ётавермай, пастга тушинг, адирга қатнайвериб, чарчаб кетдик.

Кампирнинг ҳам аввалги шашти йўқ, аммо:

– Ҳай, болам-а, калта ўйлайсан-да доим, – дейди нурсиз кўзларини олисларга тикиб. – Санжарим Тошкентга кетди, катта дўхтир бўлиши учун тўққиз йил ўқизи керак экан. Ҳали замон изидан Ноила кетади. Икки болани манави писта-бодомларнинг даромади бўлмаса, Тошкентда ўқитиш осонми? Икки боласи кетса, муштдай пошикастани адирга ёлғиз ташлаб, қандай кетаман? У аканг билан яшамаётган бўлса ҳам одамлар “Робия кампирнинг келини” дейди уни, болам.

– Э-э, эна, билганини қилсин. Қайтам сизлар бўлмасангиз, эрга тегиб кетарди.

– Болам, мен аввал бошдан унинг йўлини очиб қўйганман. Невараларимга ола қарамайдиган биров ярим бўлса, турмушга чиқавер, деганман.

– Ҳа, бу шўрнинг ҳам оғзи куйди-да ўзининг енгил-

таклигидан. Анави Ҳамдам ер ютгур ҳам неча йўлини тўсиб чиқибди. Бу рози бўлмабди. Унинг ҳам отаси ишдан кетиб, бир нотариус опаси бор экан, икки юз эллик миллион камомад қилиб қўйибди. Бор-йўғини сотиб, шу камомадни тўлашиб, қип-яланғоч бўлиб қолишибди.

– Қилма топарсан, дейишган-ку.

– Энди бутун оила Россияга, онасининг юртига кўчиб кетганмиш.

– Ўша ёқларда йўқ бўлиб кетсин, илойим.

– Йўқ бўлса, йўқ бўлсин. Нозима ҳам ёш бола эмас. Энди сиз тахта-ўқлоғингизни йиғиштирингда, пастга тушинг.

Ўша куни кечки пайт бобо оғирлашиб қолди.

Момо Ноилани хонасида қолдириб, бобонинг ёнига ўтди:

– Одамни кўрқитманг, бобоси. Санжарнинг ўқишга киришини кутиб юрганмидингиз?

– Яна қандай ишинг қолди, кампир? Болаларнинг ҳаммасини уйли-жойли қилдик, невараларнинг ҳам олди уйли бўлди. Бир хавотиринг Санжар бўлса, ана, ўқишга кирди. Энди қўл ушлашиб...

– Йў-йўқ, бобоси! Ҳали у тўққиз йил ўқиши керак. Изидан Ноила боради. Ўйлаб-ўйлаб, шу уйни сотиб, Тошкентдан бир уй олиб берсакми шуларга, деяпман. Улар ўқиб, катта дўхтир бўлса, бу адирда нима иш қилади? Катта дўхтирлар катта жойларда ишлаши керак. Тошкентдан уй олсак, то бирини уйлантириб, иккинчисини узатгунча, биз ҳам ўша ерда туриб турамыз. Дом, иссиқ-совуқ сув, ҳамма шароити бор. Мана шундай ётсангиз ҳам майли, фақат илтимос, ўлмай туринг.

– Мен билан кетмаслик учун ёлғондакам илтимосми бу? Зўр артистсан-да, момоси.

– Йўқ, бобоси, чин юракдан айтаяпман. Шуларни катта қилгунча озмунча қийналдингизми? Энди ўзлари чойимизни дамлаб, овқатимизни қиладиган бўлишди. Биз фақат ёнларида далда бўлиб турсак бўлди.

– Йўқ, момоси, менинг сафарим қариди. Сен ҳали кўз тегмасин, бардамсан. Инқиллаб-синқиллаб юрганларинг бир баҳона экан. Ёки хотин кишининг жони қирқта дейишгани ростми? Майли, мен билан кетмаганинг ҳам маъқул. Болалар сенга жуда ўрганиб қолишган. Ўзингни эҳтиёт қил. Мендан рози бўл, – бобо оғир ютинди, ўзи кулиб турган бўлса ҳам мижжаларида ёш айланди.

Момо унинг қўлларидан ушлади:

– Ундай деманг, бобоси. Ҳузур-ҳаловат кўриб, энди ўзимиз учун яшайдиган даврга етиб келдик-ку. Мени ташлаб кетманг.

– Мен сен билан бир умр ҳузур-ҳаловатда яшадим. Мен сендан розиман. Сен невараларга жуда кераксан, – қўлларини тортиб олиб, момонинг серажин юзларини силади. – Сен худди фаришталарга ўхшаяпсан. Мендан рози бўл.

– Мен сиздан мингдан минг розиман, бобоси, лекин сиз шошмай туринг, – момо йиғлаб юборди. – Мен болаларингизни чақирай. Улардан балого қолиб кетмайин яна.

Бобо пичирлаб калима қайтарди, сўнг қаеридир оғриётгандай лабларини тишлади ва кўзларини юмди, киприклари орасидан бир томчи ёш сизиб чикди.

Момонинг юраги бандидан узилиб тушгандай бўлди. Бирданига дунё хувиллаб қолди. Оҳиста эгилиб, олтмиш йиллик узанги йўлдошининг кўксига бош қўйди. Унинг кўкси оёқлари остидаги адирлардек кенг туюлди. Кўзларидан дувуллаб ёш қуйилди:

*Мунғайганда мунғдошим, вой тўрамов, кунимов,
Сурунганда сурдошим, вой тўрамов, кунимов,
Сенсиз дунёни не қилай, вой тўрамов, кунимов,
Кўнглимдаги қуёшим, вой тўрамов, кунимов.*

Кампир гўё чолининг қулоғига айтаётгандай шивирлабгина йўқлаётган бўлса ҳам, юраги эзилиб, сел бўлиб оқарди:

*Осмондаги оқ булут, вой тўрамов, кунимов,
Юрагимга ёғиб ўт, вой тўрамов, кунимов,
Бош эгамдан айрилдим, вой тўрамов, кунимов,
Қанотларим қайрилди, вой тўрамов, кунимов...*

Момонинг хавотири Ноиладан эди: “Ухлаб ётган бўлса, кўрқиб кетмасин”. Бир вақт кимдир келиб елкасидан кучоқлади: “Моможон!..”

Робия момо ортига ўгирилиб, йиғлаб турган Ноилани кўрди. Ноиласи шунча катта қиз бўлганини илгари сезмаган экан, “худди аммаларининг ўзи!” Ўзини неварасининг бағрига ташлади: “Бобонгдан айрилиб қолдик, болам. Бор, онангни уйғот”.

Тамом

Назми Назми
Назми Назми Назми
Назми

ЎКТАМОЙ

Кўзларингда қайқалар денгиз

КЎКЛАМ

Ўнгу сўлим гул-чечакларга,
Ифорларга кетди қорилиб.
Энди юрак қайғуларданмас,
Ҳайратлардан кетар ёрилиб.

Солланади нозанин гуллар
Бошим қўйсам елкаларига.
Таширф этмиш бу гўшамизга
Қай гўзаллик ўлкаларидан.

Бир сесканиб тушади сабо
Майсаларнинг қийқиригидан.
Томаётган яшил томчилар
Куннинг яшил туйғуларидир.

Кўз-кўзлайди хиноларини
Кафтларини очиб гунчалар.
Шовуллаган терак шохида
Рақсга тушар япроқ – қушчалар.

Ол гулларнинг яноқларида
Базм қурар бир тўп фаришта.
Уч ой ишлаб ҳориган кўклам
Дам олгани кетар хорижга.

* * *

Кўзларингда қайқалар денгиз
Ором олсам салқинларида.
Чорлар мени эшакли қайиқ
Ола кетар оқинларида.

Соҳилларни кузатмоқ гаитли,
Лек тўлқинлар кўнглим гаишлайди.
Билолмасман бу сирли қайиқ
Қай соҳилга элтиб ташлайди.

Кўзларингда қайқалар денгиз.

* * *

Чулдирайди уйгоқ жилгалар
Тинмай чопар ботганча терга.
Ифорлардан маст-аласт бу тун
Ётиб олар чалқанча ерга.
Жамбил сиқимида мушқларин
Димоғларга юборар сочиб.
Бетакалуф киради еллар
Даричалар кўнгилдай очиқ.
Чумолилар учишар яйраб
Мажнунтолнинг аргимчогида.
Кўкдан тушган олифта нурлар

ЎКТАМОЙ

(Ўктамхон Холдорова) – Наманган тумани, Шўркўрғон қишлоғида туғилган. Наманган Давлат университетининг филология факультетини тамомлаган. “Соғинч қушлари”, “Сабрга суюниб”, “Оққуш излари” шеърий китоблари нашр этилган. Ўзбекистон Ёзувчилар уюмиси аъзоси. Ҳозирда “Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги” журналида бош муҳаррир ўринбосари лавозимида ишлайди.

Чўмилишар анҳор бағрида.
Тун кўксини ёрган чақмоқнинг
Араваси келар қалдираб.
Ҳозиргина кўз очган гулни
Кўрқитади момақалди роқ.

* * *

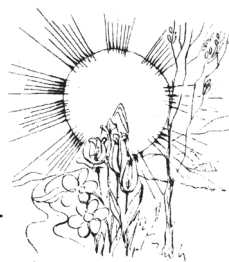
Ишонч, сени қўйдим йўқотиб
Тун бағрига сингдинг найсондай.
Пайпаслайман, бармоқларим қон
Топаманми сени қайтадан?
Қай бекатда сени йўқотдим,
Дунёимдан кетдингми бадар?
Излаяпман олчоқ дунёнинг
Заррасидан кўнглимга қадар.

* * *

Жимирлайди сувлар сайҳонда,
Топилмайди кўнгилга овунч.
Виқорингиз мени пайҳонлар,
Юрагимни чўқийди согинч.
Сочим шамол аргимчоқ қилар,
Сувга ташлар ой кўзгусини.
Ой-кўзгуга қарайман беҳол
Сездирмасман дил сезгисини.
Дардларимни оқизиб кетар
Анҳор – менинг эски танишим.
Қай гўшада бўзлаб чиқаркан
Дардкаши йўқ ёлғиз болишлар.

* * *

Ем бўлдим заминнинг қиёқларига
Вақт-дулдул янчиди тўёқларида.
Осилиб турнанинг оёқларига
Мен келдим, эй осмон, эшигингни оч.
Кўк тоқидан келар беҳиштнинг иси
Кўзимда айланар булутлар тўзиб.
Юракда босилган оёқлар изи,
Мен келдим, эй осмон, эшигингни оч.
Сочларим гуллайди бодомдай оппоқ,
Кўнглим қийқим-қийқим, орзулар ямоқ,
Мискин хаёлларнинг танида титроқ,
Мен келдим, эй осмон, эшигингни оч.

* * *

Деворда осиглиқ
гуллар суврати,
Деразам очаман,
ҳаво димиққан.
Югурар хонамга
кузак шамоли,
Гуллар чайқалади,
гуллар зериккан.
Ифордан хонамнинг
айланар боши,
Шамол тортиб узар
гуллар япрогин.
Майсалар остидан
мўралаб гунча
Ёввойи ҳисларга
очар қучогин.
Пайҳонланар гулзор,
сувратда гул йўқ.
Хона деворларин
қадди букилган.
Муаттар гулларни
олиб кетмиш ел,
Узилган гуллар-чи
полга сочилган.

* * *

Мен сизсиз ҳеч кимман,
Ётишдим маҳкам
Совуқ нигоҳингиз
Этакларига.
Азоблар улгайтди
Тушиб қолдим сўнг,
Сигмасдан согинчнинг
Чўнтақларига.

* * *

Уйғониб кетади
намозшомгуллар
Тун кавшининг гирч -гирч
товушларидан.
Ой нурун ютоқиб
ичади улар
Туннинг қора
ҳовучларидан.

Умида РАСУЛОВА

ИШҚ ДИЁРИНИНГ МАНГУ ҚЎШИҒИ

Дунё мўъжизаларга бой. Борлиқдаги ҳар бир мавжудот ўзига хос олам. Инсон яралишида жисму жонига пок ва муқаддас руҳ жо бўлади. Юракни ошиён айлаган руҳ бебаҳо гавҳар, уни мусаффо ва мунаввар ҳолда асраш кишини дунё ва охираат саодатига мушарраф этади. Инсон фитратига муҳаббат, меҳроқибат, мурувват каби олий туйғулар мавжуд. Ботиндаги ҳиссиётнинг зоҳирий ифодаси кўп ҳолда бетакрор санъат дурдоналарида тажассум топади. Истеъдодга илҳом бахш этадиган муҳаббат азалий ва абадий мавзу бўлиб қолаверади. Навоий, Бедил, Фузулий яратган ишқ дostonлари, Шоҳжаҳон қурдирган Тожмаҳал қасри аслида юрак амри билан бунёд бўлган боқий мўъжизалардир.

Адиб Улуғбек Ҳамдам маънавий-ахлоқий, фалсафий-эстетик қарашларини асарларига нозик муҳрлаб боради. У хоҳ назм, хоҳ насрда қалам тебратмасин, кўнгил муждаларини турфа ранг, бетакрор оҳангда ёритишга муваффақ бўлади. Муаллифнинг “Сабо ва Самандар” романида муҳаббат янгича талқинда намоён бўлган. Асарда ижтимоий муҳит, шахс ва жамият муносабати кенг кўламда тасвирланади. Маълум соҳа кишиларининг тақдири, уларнинг руҳиятида кечаётган мураккаб жараён турли ракурсда бадиий тадқиқ этилади.

Асар бош қаҳрамони Самандар тақдирига нигоҳ ташлаб, болалиги ўтган Андижоннинг Мингтепа қишлоғи аҳолиси турмуш тарзи, маданияти билан яхшироқ танишасиз. Адиб асаридаги гоҳ майин, гоҳ маҳзун оҳанг қаҳрамонлар руҳияти тасвирида, табиатнинг рангинг бўёқларда акс этишида, лирик чекинишларда яққол сезилади. Моҳиятни теранроқ ёритиш мақсадида бадиий матн таркибига севги қиссаси сингдириб юборилади. Бу қиссани Самандар ҳам тинглаган, икки ёшга куюниб ачинган эди. Қарангки, Нилуфар ва Нодирнинг завол топган муҳаббати ўзга кўринишда Самандар тақдирида рўй беради. Сюжет чизигидан бош қаҳрамоннинг Шердил, Ҳамид, Азиза билан муносабатлари ҳам ўрин олганки, булар воситасида жа-

миятдаги кишиларнинг ҳаёт маслаги, ўй-фикрларига ойдинлик киритилган. Ёш авлодга адабиёт фанидан таълим бераётган Самандар баҳор кунларининг бирида Сабо исмли талабани севиб қолади. Ошиқ Самандар болалигидан ихлос қўйган “Лайли ва Мажнун” достонини қайта-қайта ўқиб, уни сирдоши, дарддоши санаб асраб-авайлайди. Қиз ҳам бутун вужуди билан муҳаббатдан маст бўлади. Бироқ улар турли муҳит, шароитда улғайган эдилар. Бойлик, мансаб, шахс манфаатини устун қўйган қизнинг ота-онаси бу муҳаббатни ёқламай, ўзларига муносиб хонадонга Сабони узатадилар. Самандар ҳам айрилиқ азобига барҳам бериш мақсадида Солиҳа исмли қизга уйланади. Шу тахлит ишқ савдоси поёнига етган, иккиси ҳам ўз турмуш ўртоғи билан бахтиёрдек, ўғил-қизнинг тарбияси билан машғул, яъни кундалик ташвишлар билан оворадек туюлади. Бироқ улар зоҳиран бахтли, ботинан ёлғиз ва дардманд эдилар. Адиб қаҳрамонлар руҳиятидаги ишқ дарди, тафтини ҳақиқатга монанд тасвирлаш мақсадида ички монологдан, лирик чекиниш, туш ҳолатидан самарали фойдаланади. Самандар билан Сабо аслида ҳушида эмас, тушида бир-бирини суюб алқаб, қалбига ором бериб яшайди. Самандар умрининг сўнгги нафасида ҳам Сабога нома битиб, автохалокатда вафот этади. Хўш, Сабо-чи? Унга тақдир қандай тухфалар инъом этди? Дабдаба-ю асъасада яшаган аёл юрагидаги дардга малҳам топдими? Қалбдаги ишқ сўнмас, тиним бермас, гирдобига тортиб борарди. Аёл киши оиласи шаъни, фарзандлари келажагини ўйлаб, дардини яқсон қилишга интилса-да, бунинг уҳдасидан чиқолмасди. Унинг иродаси ожизлик қилиб, кўп ҳолда тўғри йўлни топа олмайди. Бой, ақлли, ҳар нарсани зумда муҳайё қиладиган умр йўлдоши хархаша-ю эркатойлигини кўтаради, хатоларини кечириб кўз юмиб кетади. Шундай бўлса-да, Сабо юрагидаги ишқ қасри калитини топа олмас, илк муҳаббат достони эса сира тугамасди. Эр-хотин моддий жиҳатдан бир-бирига мос бўлса-да, маънавий жиҳатдан ўзга олам эди. Шердил муҳаббатга ишонмас,

Умида РАСУЛОВА

1977 йилда Тошкент шаҳрида туғилган. ЎЗМУнинг ўзбек филологияси факультетини тамомлаган. Филология фанлари номзоди, доцент.

туйғуларга эрк бермас, фақат ақлни устун биларди. Сабо эса аксинча – ишқ суруридан маст, юрак асираси эди. Шу боис Самандарнинг сўзлари, дил изхори, шеърий битиклари қалбига муҳрланиб бораверарди. Буларнинг барчасидан халос бўлиш учун ўзга юртга кўчиб кетса-да, хотираси пучмоқларидаги ширин дамлар қайта жонланарди. Муҳаббат ҳижронига юрак ҳам дош беролмай оғир хасталанади. Касалхонада Сабони даволаш мақсадида унга донор топадилар. Бироқ у қатъий қаршилик кўрсатади. Аслида у юраги, Самандарга бўлган ишқидан айрилишдан кўрқади, шу боис ўлимни муҳаббатга содиқ ҳолда кутиб олишдан чўчимайди. Икки севишган бир кунда, бир вақтда жон таслим қилади.

Роман қаҳрамонларига танланган исмлардаги рамзийликка ҳам аҳамият берайлик: Сабо – тонгги ҳузурбахш шамол, кайфиятни кўтариб, қалбга мусаффолик олиб киради (лекин у ўткинчи, доим ҳам уни ҳис қилиш қийин, масалан эрта баҳорда, ёмғирдан сўнг тафти ўзгача бўлади); Самандар – куш, дардини куйлаб, фиғон чекиб, ўз куйи оҳангида ҳалок бўлади, кейин яна ўз хокидан яралади. У эркин, бепоён осмонда парвоз қилади. Бироқ қалби кенгликларга сиғмайди. Дардига дармон топилмайди. Солиҳа – покиза, юмшоқ табиатли, итоатли, сабрли маъноларини англатади.

Шердил – тошбағир, бемехр, шер каби такаббур, асов. Адиб Шердил образи орқали инсон тафаккуридаги мураккаб жараённи ўта нозик тасвирлайди: совуққон, фақат ақлни қадрлаб, юракдаги ҳолатни, ҳиссиётни англашдан мосуво инсон. Бироқ Шердил хоҳ ақл, хоҳ юракка бўйсуниб ҳаёт кечирса ҳам, ота-она олдидаги бурчни унутмаслиги даркор. Ота-она таъзиясида қатнашмаслик – бу манкуртга хос ҳолат. Эътиқодсиз, иймонсиз оқпадар ўғил оилавий бахтдан маҳрум. Шердил ҳеч кимни севмади, меҳр бермади. Оқибатда бир умр ёлғиз қолди. Ақлли, билағон қаҳрамон ўзи ихтиро қилган роботгагина ихлос қўяди, аммо умри сўнггида бир ҳақиқатни: ясаган роботу гибридлари одам, эл бўлмаслигини англаб, Самандар қабри тепасида ночор аҳволини ошкор этади. Самандар ҳиссиётга берилувчан, юрак амрига бўйсунувчан, Шердил эса ақлу заковатга таяниб совуққонлик билан ҳаёт кечирувчи инсонлар. Бу шахслар орасидаги зиддият ҳам кўпинча мазкур туйғуларни англамасликдан келиб чиқади. Аслида, киши жисмидаги ақл ва юрак мувозанатини асраш муҳим экан, қаҳрамонлар тақдиридан кўринадики, фақат юрак амри билан ёхуд ақл йўриғи билан яшаш ўта мураккаб. Ҳар нарсада меъёр бўлганидек, риҳий мувозанатга эришган инсонгина ҳаёт гаштини туйиб, хотиржам, осуда яшайди, бахтли умр кечиради.

Агабуи ҳаём
Агабуи ҳаём
Агабуи ҳаём

АДАБИЁТ ВА ТАРИХИЙ ЖАРАЁН

Таниқли адабиётшунос олим Наим Каримов XX аср ўзбек адабиётининг жонкуяр тадқиқотчиларидан бири. Олимнинг миллий адабиётимиз фидойилари ижодига бағишланган ўнлаб монография ва китоблари чоп этилган. Ушбу ойда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида олимнинг “Адабиёт ва тарихий жараён” номли яна бир китобининг тақдимоти ўтказилди. Ушбу китоб муаллифнинг бир неча йиллик изланишлари натижаси бўлиб, асарда ўзбек мумтоз адабиёти, Миллий уйғониш даври адабиётининг дарғалари, адабиёт тарихида нисбатан мураккаб давр ҳисобланган XX асрнинг дастлабки чорагида яшаб, ижод этган адиблар асарлари таҳлил қилинган.

Тақдиротда адабиётшунос олимлар У. Норматов, И. Фафуров, Ш. Ризаев, Б. Каримов, А. Улуғов, Ҳ. Болтабоевлар мазкур китобнинг аҳамияти ва олим ижодининг турли қирралари ҳақида мулоҳазаларини билдирдилар.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, “Ўзбектеатр” бирлашмаси ва “Ўзбекино” миллий агентлиги ҳамкорлигида ўтказилган “Замонавий драматургияда давр қаҳрамонлари ва давр мавзулари” мавзuidaги адабий анжуманда эса таниқли адиблар, драматурглар, театр ва кино соҳаси мутасаддилари иштирок этишди.

“Ўзбектеатр” бирлашмаси раҳбари О. Ризаев ҳамда Э. Самандар, Ш. Ризаев, М. Хайруллаев, Ф. Шермуҳаммад

каби ижодкорлар бугунги кунда мамлакатимизда драматургия ва кино соҳасида рўй бераётган ўзгаришлар, давр қаҳрамонлари образини яратиш, юртдошларимиз ҳаётдан ҳикоя қилувчи замонавий мавзуларни саҳна ва экранда кенг ёритиш ҳақида фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Анжуманда, шунингдек, ҳозирги пайтда театрлар ҳамда драматурглар олдида турган муаммолар, уларни ҳал этиш йўллари ҳақида фикр алмашилди.

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университетида Ўзбекистон халқ ёзувчиси Шухрат ҳаёти ва ижодига бағишланган хотира кечаси бўлиб ўтди.

Кечада иштирок этган Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси, халқ ёзувчиси Муҳаммад Али, Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Орипов, адабиётшунос олим, профессор Умарали Норматов, Ўзбекистон халқ шоири Сирожддин Саййид, тарих фанлари доктори Ҳожиакбар Ҳамидов ва бошқалар адибнинг ҳаёти ва ижодининг ўзига хос жиҳатлари ҳақида гапирдилар. Талабалар Шухрат шеърларидан ўқидилар.

Кеча сўнггида санъаткорлар Шухрат шеърлари билан айтиладиган кўшиқларни ижро этдилар.

Ёзувчилар уюшмаси Ахборот хизмати

ИККИ ҲИКОЯ

КҮНГИЛ

*Мени шайдо қиладурғон бу кўнгилдур, бу кўнгил,
Хору расво қиладурғон бу кўнгилдир, бу кўнгил.*

Лутфий

...У вақтлар эндигина биринчи синфга қатнай бошлагандим. Болалигида ақли етмаган кўп нарсаларни вақт ўтган сайин чуқурроқ ҳис қиларкан киши. Уйимизда отамнинг кичик синглиси Моҳинисо тўғрисида кўп гап кўзғарди. Ойим доим “У сенга амма бўлади”, деб уришарди, мен амма десам, гўё Моҳинисодан узоқлашиб кетаётгандек “опа”лашни қўймасдим. Мен уни жуда яхши кўрардим. У ҳам мени ўзи билан олиб юришни ёқтирар, кўнглим нимани тусаса бирпасда истагимни муҳайё қиларди. Бизнинг уй қишлоқнинг бир четида, опамларники эса марказда – мактабнинг ёнгинасида эди. Мактабга ўтганда ҳам, қайтганда ҳам уларникига кириб ўтардим. Чунки опамларнинг ҳовлисидаги икки туп ғуж-ғуж ҳосил қиладиган беҳи мевасининг ярмини мен тугатардим, десам лоф бўлмайди. Поччам – Маҳкам ака шофёр бўлиб, сира мени зериктирмас, машинасида ҳар хил жойларга сайрга олиб борарди.

Опам ҳақидаги суҳбатни кўпинча ойим бошларди.

– Учрашмаган мулла-эшони, кўрсатмаган табибу бахшиси қолмади. Қийин бўлди Моҳинисога, умри бекор ўтапти, саккиз йил – айтишга осон, – дерди-да, кейин мени энди кўраётгандек уришарди, – бор, бор, ўйинингни ўйна, катталарнинг гапига қулоқ солишни сенга ким қўйибди!

Мен нари кетсам-да, барибир севимли опам ҳақидаги суҳбатни яшириқча эшитардим.

– Палон жойда янги бахши чиқибди, – дея давом этарди ойим, – бир бориб учрашса бўлармиди? Жуда илми ўткир дейишяпти. Бир-икки дардига даво истаб

Расмлар муаллифи Аспидин Капенов.

борганлар шифо топиб, бахтлари очилиб кетибди. Моҳинисони ҳам азиз авлиёлар пешонасини силаб, қўллаб юборишса ажаб эмас. Қанчадан-қанча табаррук жойларда ис чиқардик, “Оқмозорбува”да расмрусмини қилиб хўроз сўйдик, “Пошшо пирим” зиёратида кўй сўйиб, қон чиқардик... Зора буниси...

Бундай кезларда отам узоқ сукутга чўмар, кўзлари атрофини, пешоналарини ажин қопларди. Отамнинг ғамга ботишидан ойимнинг гаплари шунчалик ёмонмикан, деб ўйлардим. Бола бўлсам-да, гап Моҳинисо опамнинг ойим айтгандек, “тирноққа зор бўлиб ўтаётгани” ва унинг фарзанд кўришини барча қариндош-уруғимиз исташаётганини тушунардим. Барибир бола эдим-да. Ўша куниеқ эшитганларимни

Адҳам ДАМИН

1951 йил Фарғона вилоятида туғилган. 1974 йилда Тошкент Давлат университетининг (ҳозирги Ўзбекистон Миллий университетининг) кимё факультетини битирган. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси.

Ёзувчининг “Журъат”, “Футболчи”, “Мен сизга айтсам”, “Бағдодчасига кулганда”, “Беғуноҳ севги”, “Ҳаёт ва ўлим”, “Сайланма”, “Бизда ҳам ғурур бор” каби китоблари чоп этилган.

опамга оқизмай-томизмай етказдим. Янги бахши ёрдам берар, дебман. Опам гапларимдан роса йиғлади. Тушдан кейин далага ҳам бормади. Мен катта айб қилганимни билиб, уларникидан кетиб қолдим.

Бир куни опам бизникига йиғлаб келиб қолди. Эшитишимча, ўша куни Маҳкам акам аллақайси гурунгда кимдандир фарзандсизлиги ҳақида гап эшитиб келиб, аламини опамдан олибди. Шу сабаб бўлдими ёки ҳаммасини олдиндан мўлжаллаб юришган эканми, ўша куниеқ уйимизга қариндошларимиз, тўғрироғи, отамнинг уруғлари йиғилишиб, узоқ суҳбатлашишди.

– Гулдай умрингни хазон қилиб ўтаверасанми бировнинг эшигида? – деб гап бошлади катта аммам, – маслаҳатимиз шу: ундан чиқасан.

– Бахтларингни бошқа-бошқа синаб кўринглар. Сизларнинг йўлларингизни нималардир боғлаб қўйган... Бахшилар ҳам шундай дейишяпти, – кекса момом юмшоқ қилиб гапирди. – Уруш-жанжалсиз, келишиб, яхшиликча ажрасасизлар.

Опам “ўлганим яхши эди бу кунлардан”, деди секин йиғи аралаш.

– Ноумид шайтон, Худойимнинг марҳамати беқиёс, – дея овути кўнгли бўш кичик аммам кўз ёш қилганча, – э, Парвардигор, меҳрингни дариг тутмай, шу бечорага ҳам кўп қатори битта фарзанд ато қилсанг бўлмайдимми?..

Хуллас, опам бизникига кўчиб келди. Бизники унинг ота ҳовлиси эди. Опам негадир кўп йиғлар, аммо буни ҳеч кимга сездирмасликка уринарди. Шундай пайтларда олдига бориб қолсам, мени кўрган заҳоти йиғидан тўхтар ва менга ҳар хил эртақлар айтиб берар, “Шундай қилиб, улар муроду мақсадларига етибди”, деган сўзларни айтаётганида кўзлари яна намланарди.

Энди опамнинг келинлик уйига ойимнинг “Ёмон бўлади, у ёққа бошқа кирмагин”, деганига амал қилиб кирмасдим. Лекин баъзан Маҳкам акам мени кўчада кўриб қолса, қўяда-қўймай уйларига олиб кирар ва мен яхши кўрадиган беҳилар билан сумкамни тўлатгач:

– Опаннинг аҳволи қалай? – деб сўрарди.

– Ҳеч кимга билдирмай йиғлагани-йиғлаган, – дердим ростини сўзлаб.

– Мендан салом айтгин, – дея Маҳкам акам ғамгин бўлиб қоларди.

– Яна кирибсан-да, – беҳиларни кўриб уришарди ойим. – Ҳадеб бировникига киравериш уят бўлади.

– Маҳкам акам бировмас, – йиғлагудек бўлиб қарши гапирардим.

Опам бу гапларни эшитиб маънос тортарди. Ёлғиз қолганимизда Маҳкам акамнинг саломини айттардим. У эса хурсанд бўлар ва “Яна сўраса мендан ҳам салом дегин”, дерди сал кўнгли ёришиб.

Опамнинг бизникига келганига бир йилдан ошганда тўй бўлди. Уни қўшни қишлоққа узатиб юборишди. Энди у қишлоғимизга кам келар, шунда ҳам сира кўчага чиқмас, кетаётганида эса янги уйига оёғи тортмаётгани билиниб турар, баъзан озгина кўз ёши ҳам қилиб оларди. Опамнинг ҳозирги эрини ҳамма ёмон дерди: ойим ҳам, бошқа қариндошларимиз ҳам, аммо унинг ўзи сира ҳам зорланмасди.

Бир гал опамга эргашдим. Сўқмоқ оралаб боряпмиз. Уларнинг қишлоғига ҳали уч чақиримча бор, йўлимизнинг икки томони ўсиқ жўхоризор. Бир вақт рўпарадаги жўхоризор шитирлаб, кимдир кўринди.

– Вой, ўлмасам! – деб юборди опам юзларини рўмолининг чети билан тўсиб. Қаршимизда девдай бўлиб Маҳкам акам турарди.

– Моҳинисо... Моҳи... – деди у опамга яқин келиб, менга биринчи марта парво қилмасдан, – ортиқ чидай олмайман!

Опам рўмоли билан юзларини баттар яширди.

“Нимага чидай олмас экан?” – ҳайрон бўлганимча Маҳкам акамга қарадим. Унинг кўзлари қизарган, юзлари шиддатли эди. Опам ерга қараганича индамай турарди.

– Ҳаммасини унутибсан-да...

– Йўқ, йўқ, унутганим йўқ, – аста бош кўтариб пичирлади опам.

– Бўлмаса, – деганча Маҳкам акам менга бир қараб олди–да, опамга яқин бориб нимадир деди.

– Қаерга? – опамнинг овози ваҳимали эшитилди.

– Узоққа, бу ерлардан жуда узоққа.

– Ҳозир кетолмайман... кейин... кейин бўлса майлига.

Опам юзларини тўсиб турган рўмолини қайириб, Маҳкам акамга пичирлаб нимадир айтди. Маҳкам акамнинг юзлари тундлашди ва қўққисдан қандай пайдо бўлган бўлса, шу кўйи жўхоризорга сингиб кетди. Опам кўзларида ёш қалқиганича қолди.

– Уни кўрганимизни ҳеч кимга айтмагин, – дея ялинди опам ўзига келгач. – Айтмайсан-а?

– Ҳеч қачон, ҳеч кимга. Агар айтсам Худо... – Мен қасам ича бошладим.

– Қўй, қўй, қасам ичма, ёмон бўлади, – опам кафти билан оғзимни тўсди. – Сенга ишонаман.

– Хўп.

Кейин йўл-йўлакай у худди ўз-ўзига гапиргандай пичирлади.

...Кетгунингча текис, равон йўл бўлса. У қуёш ботаётган маконга туташиб кетса. Шу йўлдан уфққа бош қўяётган қуёшни қувлаб бораверсанг, олдинда қизариб товланаётган уфқ, кип-қизил нурли йўл... қандай яхши... Ортинга сира қарамасанг... Сенга ҳеч ким ҳалақит бермаса...

Бу гаплардан ҳеч нарса англамадим.

Опам фарзанд кўрди. Қариндош-уруғимиз бундан хурсанд эдилар. Барчалари “марҳаматини дариг тутмаган” Худога шукр қилишарди. Опам ҳам ўзини хурсанд кўрсатишга уринар, аммо унинг шодлиги ўзи учун эмас, гўё қариндошларимизнинг кўнгли учун зўрма-зўракидек туюларди менга.

Шу воқеадан бир ҳафта ўтгач, Маҳкам акам автоҳалокатга учради. Қишлоғимизга бу мудҳиш хабар тарқалганида опам эндигина туғруқхонадан бизникига келиб турган жойи эди. У чақалогини ойимга ташлади-ю, касалхона томон югуриб кетди. Мен унга эргашдим. Палатага кирганимизда устига оқ чойшаб тортган Маҳкам акам, очик турган бошини у ёқ–бу ёққа ташлаганча:

– Моҳинисо, Моҳинисо... – деб алаҳсирарди.

– Мана, мен келдим, кўзингизни очинг, – деди опам йиғламсираб.

– Моҳи... келдингми, Моҳи? – деди Маҳкам акам кўзларини очиб, сўнгра мажолсиз қўлларига опамнинг қўлларини олиб, рангсиз юзларига суртди. – Мен ваъдамни бажара олмадим. У ёққа кетолмайдиган бўлдик...

– Кетамиз, сиз албатта тузаласиз, тузалишингиз билан... – Опам Маҳкам акамнинг қўлларини, юзларини силаганича тинмай гапирарди.

– Шунақа бўп қолди, Моҳи... Эшитдим, бола кўрибсан... Мен... Менинг аҳволим... Кетолмаймиз чоғи, Моҳи? Мендан энди рози бўлгин... – Маҳкам акам хўнграб юборди. Эр кишининг йиғиси хунук бўларкан.

– Кетамиз, албатта кетамиз, – деди опам ҳам кўз ёш қилганича.

Маҳкам акам бошқа гапиролмади. Докторлар опамни палатадан олиб чиқиб кета бошлашди. Мен опамнинг кўлидан маҳкам ушлаб олгандим. Палатанинг очиқ эшиги олдида ранги қув ўчган янги поччам бизга совуқ тикилиб турарди.

– Номаҳрам, – деб бақирди у опамга қараб. – Ўз жавобинг ўзинг билан. Акангларниқидан қайтиб келма!

Опам унинг ёнидан бир сўз демай ўтиб кетди. У мени етаклаганича унсиз йиғлаб борар ва ҳар замонда “у атайин қилган барини”, дея пичирларди.

Ўша куни кечқурун Маҳкам акамнинг жони узилди. Опам уввос солганча бош-кўзини юлиб йиғлади. Боласига қарамай кўйди. Эрталаб опамни оғилдан топиш-

ди. У ўзини осиб кўйганди.

Уларнинг қабрларини ёнма-ён қазиди. Биринчи марта йиғлаб қабристонга бордим... Мен ҳаммасини бошқалардан яхшироқ билардим... Қабрлар опам айтган эртақдаги Тоҳиру Зуҳроларникидек эди, гўё... Кимлардир тириклигида уларнинг йўлларига Қоработир бўлгандек...

Ҳар сафар қишлоққа борганимда ўзимдан саккиз ёш кичик бир йигит билан узоқ суҳбатлашаман. У – Маҳкам, опамнинг ёлғиз фарзанди. “Исми Маҳкам бўлсин”, деганди опам ўша куни касалхонадан келаётганимизда. Бунинг васият эканлигини билмагандим... Кейин отамга айтганман.

Доим опамнинг уфқ, йўл, куёш ҳақида айтганлари қулоғим остида такрорланиб туради. Энди-энди у сўзларнинг моҳиятини теранроқ тушунапман...

УСТАНИНГ БАҲОРИ

Ҳаммасини соч-соқолини олдиргани келган кадрони Абдурахим монтер кўзгаб кетди.

– Уста, қўлингиз гул-да, бир зумда одамни онадан қайта туғилгандек қилиб кўясиз-а, – деди аввалига мактаб. Сўнг дераза тарафни кўрсатиб гапини улади. – Мана, баҳор яқин, ҳамма ёққа яшил тус уриб қолди, қараб кўз қувонади. Сиз ана шундай ажойиб фаслда туғилгансиз, ҳадемай қирққа кирасиз. Аммо кўрганлар йигирма бешда деб ўйлашади. Феъли кенг, кулағон одам қаримаскан-да. Энди бу йил даврани кенгроқ оласиз... қирқ ёш-а, қирқ ёш... қирчиллама йигит ёши...

Монтернинг гапи устанинг кўнглига ғулғула солди. У кетгач пастаккина дўкони гўё торлик қилиб бот-бот ташқарига чиққиси келаверди. Олдинига андишага борди... ҳали кунлар росмана исимаган, мижозлар нозик бўлади. Лекин кўнгил қургур талпинаверди. Ахийри бир курсини кўтариб чиқиб ариқ бўйидаги тол соясига кўйди, ёнига асбоблар солинган эски чамадончасини келтирди. Нима, тор дўконда дам-бадам деразага тикилиб, димиқиб ўтираверадими? Кўчада ишласа, уни отаси уришармиди? Абдурахим зап эслатди-да. Аммо шундоқ ҳам бари кўнгилда бор гаплар эди... баҳорга интиқлиги-ю, туғилган кун баҳона ёру биродарларини жамлаб гурунглашиш нияти ҳам... Бироқ айни шу баҳорда қирққа кириши хаёлидан кўтарилган экан. Қирқ ёш, қирчиллама йигит ёши... Ҳа, у ҳали йигитлардек бардам, чақон, бақувват...

Оқшом Абдурахим монтер яна келди. Бу маҳал дўконда устанинг ичакузар аскияларига ишқибоз, ҳангоматалаб уч-тўрт жўралари йиғилган эди. Устанинг кўли бўшади-ю, дўкон бурчагидаги тахта сўрига жам бўлишиб қарта ўйнай бошлашди. Абдурахим монтер тагин боягидек ёқимли гаплар қилиб, даврадагиларнинг кўнглини кўтариб ҳазилга куч бериб ўтирди. Бошқалар ҳам унга кўшилди. Аммо улар кутганидек бугун уста ҳазилларга кескин-кескин жавоблар қилмади. Гапга чечан, ҳар қандай сўзамолни даканг хўроздек бир чўқишда қочирадиган, сал гапга тиззасига урганча “ваҳ-ваҳ-а”лаб куладиган одамнинг бирдан сипо-

ортишидан ҳамма ҳайрон бўлди. Уста на юракдан чиқариб кулар, на ўзи бир оғиз кулгили гап айтарди. Қарта ўйинининг пири бўлатуриб кетма-кет ютқазарди. Жўралари охири сабабини сўрашди.

– Баҳор-да, баҳор! Сезмаяпсицларми?... – деди-ю, даврадан четлаб дераза олдига бориб ташқарига термулиб қолди. Барибир ҳеч ким ҳеч нарса тушунмади.

Эртасига уста барвақт уйғонди. Ҳовлидаги дарахтлар оралаб, уларнинг бутуқларида бўртиб қолган куртакларига тикилиб узоқ айланиб юрди. Оқаришиб келаётган тонг осмони ҳам куртаклардай кўм-кўк эди. Шу пайт тоғ ортидан оҳиста куёш мўралай бошлади. Куёш ҳам гўё кўм-кўкликларга маҳлиё бўлиб чиқаётгандек туюлди унга. Қўшларнинг бутуқлардаги тонгги чуғур-чуғури-ю, нозик-ниҳол капалакларнинг учишлари кўзига жозибали кўриниб кетди. Баҳорнинг бу гўзал манзаралари эрталабданоқ кўзларига кўниб, кўнглига кириб олди. Чойни ҳам паришонхотирлик билан ичди. Дўконга чиққач, кўли ишга бормади. Ҳадеб кечагидек деразадан ташқарига қарагиси келар, эшик очилса хурсанд бўлиб, ёпилганда қовоғи осилар, нималардир унга тинчлик бермасди...

Устанинг тушгача ишлашга ҳам сабри чидамади. Токагача ёнгинасида чирой очиб турган баҳорга томошабин бўлсин! Шартта дўконни кулфлаб, ҳовлига ўтди. Ўғлининг мактабдан қайтишига ҳам тоқат қилмай, унинг чала қолган варрагини битирди. Бунинг кўриб хотини тил учида пичинг қилди.

– Ўлақолсин, кап-катта одам, қирққа кирганда айнишини...

Уста бу гапни эшитмаганга олди.

– Сен ўзи менга текканингда ўн олтидамидинг ёки ўн еттидами? – дея гапни чалғитиб, хотинига ўтли бир қараш қилди.

– Талмовсираманг, – деди хотини мулойим жилмайиб.

– Бор, уйдан ўнинчи ғалтак ипни опчиқ.

– Э, сизни қаран-гу ёш бола бўлиб... – Хотини зинғиллаб кириб ғалтакни олиб чиқди. Уста варракка

ипни улади-да, катта кўчага чиқиб учирди. Бирпасда атрофини болалар қуршаб олди. Кўча зумда уста ва унга кўшилиб чошиб юрган болаларнинг қийқириғига тўлиб кетди. Варрак ҳар шох ташлаганда эса, қийқириқлар оламни бузай дерди.

Уста шу куни бир тўп болалар қуршовида борлиқни унутганча кечгача чошиб юрди. У ўзини гўё шўхшаддод, беташвиш болалигига қайтгандек сезарди. Соч-соқолини олдиргани келганлар дўкон олдида кута-кута ноилож қайтиб кетишарди. Уста эса на вақт ўтаётганини, на мижозларини пайқар, вужуди гўё осмоннинг бир четини эгаллаб учиб юрган варрак ва баҳорий кайфиятга асир тушган учқур хаёллар билан банд эди. Ёшлигида бир пайтлар туғён урган, ҳозир анчайин унутилган беғубор туйғулар қалбида қайта меҳмон бўлар, хаёлот сеҳри уни ҳаёт ташвишларидан фориг этиб, сирли бир оламга етакларди...

Кун бўйи варрак кетидан юргани етмагандек кечроқ кўчада маҳалла болалари ўйнаётган футболга кўзи куйди. Олдинига бир оз томоша қилди, сўнг чидамай ўйинга кўшилди. Қоронғи киргунча тўп ортидан маза қилиб югурди, дарвозага тўп кирганда ҳаммадан кўп кувонди.

Кеч кирди. Дўконга бирин-кетин ҳамқишлоқлари кела бошлади. Булар орасида боя келган ва устанинг ўйинқароқлигини кўриб жаҳли чиқиб қайтиб кетган мижозлар ҳам бор эди. Улар йўқотган вақтларига ачини, ичларида зил кетиб ўтирсалар-да, буни ташларига чиқармас, фақат устага варрак ҳақида, тўп ўйини ҳақида пичинг қилишар ва бу билан ўзларича устани бошлаб чимдиб олдим, деб ўйлашиб, сал хуморидан чиққандек бўлишар, бироқ уста кинояларга парво қилмай, ҳамма гапни кулгига олганича уларга чалачулпа жавоб берар, хаёлида эса ҳамон жонланган болалик хотиралари, кўм-кўк баҳор ҳукмрон эди. Устани бу аҳволда кўрганлар унинг кўлидаги устаранинг нўноқ тиғига рўпара келишдан ҳайиқиб секин-аста дўконни тарк этишди. Бироқ уста буларга ҳам парво қилмади.

Эртасига қишлоқда ғалати гаплар кезиб қолди.

– Уста жинни-пинни бўлганга ўхшайди, кеча куни билан болаларга кўшилиб варрак ўйнабди. Ярашмаган қилиқ: уй-жойли, таг-тугли одам. Эсиз...

– Буниси камлик қилгандек, кўча чангитиб ҳал-послаганча тўп тепиб юрганига ўласанми?

– Нимасини айтасиз, оқшом дўконига келган етти мижознинг бештасини ярадор қилиб жўнатибди. Яхшиямки қолганлар қочиб қопти. Ҳадеб кулармиш... Баҳор, ҳаммаёқ кўм-кўк деб барчага бир гапни айтармиш...

– Ё тавба, ростдан ақли жойида эмас, шекилли...

– Дўхтирга кўрсатса бўлармиди? Ҳар ҳолда кўпчиликнинг иши тушадиган одам. Тагин бирор нарса бўлиб бирортани...

– Инс-жинс текканми дейман, ҳеч бўлмаса мулла-пуллага ўқитворганда...

Хуллас, турли оғиздан чиққан бу хилдаги мишмишлар эртасига бутун қишлоққа овоза бўлди. Эшитганлар афсус билан бош чайқар, бошқаларга айтганда ҳар ким ўзидан ниманидир қўшарди. Энди дўконга мижозларнинг келиши камайди. Фақат устанинг таби-

атини биладиган Абдурахим монтер ва унга ўхшаш яқин ёру дўстларигина келарди, холос. Уларнинг ҳам кўпчилиги соч-соқолини қаерлардадир олдириб, бу ерга қуруқ суҳбат-у қартавозлик қилишга бош суқарди. Шу ойда ойлик режасининг ярми базур бажарилди. Маиший хизмат кўрсатиш корхонаси директори мажлисда ҳар доим оғзидан қўймай мақтайдиган устанинг бу ишидан аввалига ҳайрон бўлиб унга узоқ тикилди, кейин юзидаги ҳайратни қувиб дўқ қилди, қизишиб кетиб бақирганча ойнанинг охирида бериладиган мукофот пулидан ҳам маҳрум қилиб юборди.

Ҳар гап туман марказидаги йиғиндан оғзининг таноби қочиб, бир халта майда-чуйда кўтарганча дарвозадан бақириб-чақириб келадиган уста бу сафар йўнилган таёқдек сўппайиб кириб келди. Гап-сўзсиз уйга кириб, бармоқ тишлаганча хомуш тортиб, касал одамдек чўзилиб ётиб олди. Эрининг йўлини пойлаб тушгача ҳам қозон осмай ўтирган хотини рўзгор камчиликларидан нолиб тўнғиллаганича ҳовлига чиқиб кетди. Ўғли, футбол тўпи олиб келмасиз, деб тўмтайди. Қизчаси ҳам айтиб юборган дафтарнинг жанжалини бошлади. Уста даст кўтарилиб ҳовлига чиқди, хотинига ёвқараш қилди, ўғлининг минг илтижо билан ялинганига ҳам қарамай варракни парчалаб тандирга тикди-да, ёқиб юборди. Толдан “попук соч” қилиб беринг, дегувчи қизларини уришди. Дўкон олдида ўралашиб юрган болаларни сўкиб, ҳайдаб солди.

Шу кундан бошлаб баҳор ҳақида, қирлар, қирлардаги лолалар ҳақида ҳеч ким унинг гапларини бошқа эшитмади. Энди у режани бажариш, ойликни бут қилиш ва мукофотга илиниш, оиланинг тўқлигини таъминлаш учун қишлоқдаги мижозларига кўз тикиб ўтирмас, якшанба кунлари саҳар туриб, эскириб кетган оқ халати-ю асбобларини эски чамадонига жойлаб, қўлбола стулни орқасига орқалаб киши билмас сўқмоқ оралаб туман марказидаги бозорга равона бўларди. У ерда эса кун бўйи оёқда туриб ишлар, қош қорайганда ҳориб-чарчаб қайтарди. Дам олиш кунлари тўйиб-тўйиб ухлаш ҳам, бола-чақасининг олдида кўрпачага ёнбошлаб оёқни узатиб ҳордиқ чиқариш ҳам, энди унга узоқда қолган ширин бир тушга ўхшарди.

Атрофда эса ҳамон баҳор эди... толлар ҳам, қирлар ҳам, боғлардаги гул ташлаган дарахтлар ҳам кўм-кўк... ғуборсиз осмонда қуёш кун сайин кўпроқ жилмайиб турар, болалар қувонганларича шўх чопқиллаб юришар, баъзан устанинг дўкони олдида тўпланишиб варрак энг баланд учган кунни бир-бирларига тинмай сўзлашарди. Бу гапларни табиийки, уста ҳам эшиттар, болалардек ўша кунни у ҳам кўмсарди. Лекин жиддий, камгап бўлиб қолган устага на болалар бир оғиз гапиришга ботинар, на юрак ютиб уста уларга кўнгул очарди. Футболчи болалар ҳам баъзан дўкон рўпарасида тўпларини кўз-кўз қилиб ўтиб қолишарди. Уста эса эндигина асл ҳолига келаётган мижозларини қайта чўчитиб юбормаслик учун гўзал табиатга ҳам, шўх-шодон болаларга ҳам пинҳоний бир ҳавас билан суқланганча термулар, аммо буни бошқаларга сездирмас эди...

Назми Назми
Назми Назми Назми
Назми

Зокиржон БОЙХОНОВ

Ойдан ойдун эди ойдай юзларинг

ЁР ЙИҒЛАДИ

Ёр йиғлади, дил йиғлади, кўз, йиғлама,
Кўз ёш қилсам қуёш кулар, ой ҳам кулар.
Лабларимдан қочиб кетгин, сўз, йиғлама,
Учиб етсанг осмондаги юлдуз кулар.

Томчи ёшинг қаро ерга туширмасдан,
Қақраб ётган юраккинам ичиб олди.
Нозик ҳисни наҳот энди тушунмасман,
Дил тубида ёшига тўлиб уммон қолди.

Юрагингдан сизиб чиққан кўз ёшларинг,
Юрагимни чок-чокидан узиб кетди.
Ёшига тўлган ўшал маъюс қарашиларинг,
Нигоҳимни олиб бирга сузиб кетди.

ДИЛИМ ЁНАР

Дилим ёниб тор кўчангда қолиб кетди,
Сени ўша бойнинг ўғли олиб кетди.
Ёшига тўлган нигоҳларим толиб кетди,
Тиллоси кўп бўлса ҳамки бой боласин,
Териб бермас сенга ҳеч ҳам тоғ лоласин.

Ойдан ойдун эди ойдай юзларинг-а,
Оҳ, нечундир маъюсланди кўзларинг-а.
Ким тинглайди энди мунгли сўзларинг-а?
Тиллоси кўп бўлса ҳамки бой боласин,
Териб бермас сенга ҳеч ҳам тоғ лоласин.

Зарларининг ичида зўр зар бўласан,
Кунлар ўтиб, болишига нар бўласан.
Алам қилар, ёр меҳрига зор бўласан,
Тиллоси кўп бўлса ҳамки бой боласин,
Териб бермас сенга ҳеч ҳам тоғ лоласин.

АРМОНЛИ ИШҚ

Гул юзига қайғу солган из
Тик турар-у, гўё чўккан тиз.
Кулиб туриб йиғлайди, эссиз,
Илк севгиси армон бўлган қиз.

Сабабини билмайди тайин,
Эркаларди у майин-майин.
Оппоқ куни тун бўлгандайин,
Илк севгиси армон бўлган қиз.

Айта олмас ширин сўзини,
Яширади маъюс кўзини,
Гуноҳкордай сезар ўзини,
Илк севгиси армон бўлган қиз.

Орияти зорланар чир-чир:
“Юрак кўнгин, номини ўчир”.
Суратини кўришдан чўчир,
Илк севгиси армон бўлган қиз.

Зокиржон БОЙХОНОВ

1962 йилда Наманган вилояти, Уйчи туманида туғилган. Тошкент қишлоқ хўжалик институти тямомлаган. “Ҳисларимдан тизган маржонлар”, “Кўнгил ёғдуси”, “Онажоним Наманган” каби китоблари чоп этилган.

НОБЕЛНИНГ ЯНГИ СОВРИНДОРИ

Ўтган йили хитойлик ёзувчи Мо Ян адабиёт йўналишида Нобел мукофотини қўлга киритди. Мутахассисларнинг таъкидлашича, галлюциноген реализм, яъни тарих ва замонавийликни бирлаштирувчи халқ эртақларини аниқ ифода этиб бера олганлиги учун ушбу совринга сазовор бўлди.

“Халқ эртақлари тарих ва замонавийликни бирлаштирувчи кўринмас реализмдир”, – деди атоқли адиб мукофот олиш маросимида.

Мо Ян 1955 йилда Хитой Халқ Республикасининг Шандонг вилоятида деҳқон оиласида туғилган. “Буюк пролетар маданий инқилоб” исидан сўнг мактабни ташлаб аввал қишлоқда, кейин эса заводда ишлай бошлади. Сўнгра ҳарбий хизматга йўл олди, кутубхоначилик, ўқитувчилик қилди. Мо Яннинг ҳақиқий исми – Гуан Мо Е, Мо Ян эса адабий

тахаллусидир. Адибнинг тахаллусини сўзма-сўз таржима қилганда “Жим бўл” деган маънони англатади. Аммо Мо Ян ўз тахаллусига мос тарзда жим ўтиргани йўқ. Ўтган асрнинг саксонинчи йиллари бошида унинг “Баҳор кечаларидаги ёмғир”, “Қуруқ дарё”, “Куз сувлари” ва “Халқ куйи” номли илк китоблари чоп этилди. Муаллифнинг “Биллур редиска” романи уни адабий жамоатчиликка танитди. 1986 йилда битилган “Қизил гаолианг” романи эса машҳурлик шоҳсупасига кўтарди. Кейинчалик бу асар режиссёр Зҳанг Йимо томонидан кино экранига олиб чиқилди.

Мо Ян 1986 йилда санъат институтининг адабиёт факультетини, 1991 йилда эса Пекин Педагогика университетининг аспирантурасини тамомлади. Мо Ян 1997 йилда “Буюк ёзувчи” унвонини қўлга киритди.

Мо Ян ўнлаб ҳикоялар ва романлар муаллифидир. Уни хитойлик Кафка деб ҳам аташади. Бу ёзувчининг асарлари ўнлаб тилларда чоп этилди. Булардан “Холамнинг сеҳрли пичоғи”, “Вино мамлакати” романлари рус тилига таржима қилинган.

Ижтимоий ҳаётга нисбатан ўткир танқидларига қарамасдан, Хитойда уни жуда ҳам қадрлашади. У яна бир қатор мукофотлар совриндори, булар орасида энг нуфузлиси “Қурбақа” романи учун тақдим этилган Мао Дуннинг адабий мукофотидир. Мо Яннинг адабиётдаги асосий мавзуси қишлоқ ҳаёти ва иложсизликда қолиб ҳаёт билан курашаётган оддий халқ тақдиридир.

Атоқли адибнинг асарлари ўзбек тилига таржима қилиниб, адабиётсевар халқимизга тақдим этилса, айна муддао бўларди.

Ширин АЛОВИТДИНОВА

1990 йилда Қашқадарё вилояти Шаҳрисабз шаҳрида туғилган. Ўзбекистон Давлат Жаҳон тиллари университетининг “Таржима назарияси ва амалиёти” факультети талабаси.

НАЙРАНГ

Ҳикоя

Рассом Аслиддин Калонов.

Кузнинг илиқ кунларидан бири. Тонг пайти. Атроф-жавонибда эрта тонгда енгилгина ёғиб ўтган ёмғирнинг ёқимли ҳиди. Саодат ая уйи деразасидан ташқарини томоша қилиб тураркан, исқиртгина кийинган, кир рўмоли остида ҳурпайиб ва йилтлалаб кўриниб турган сочлари кишининг кўнглини беҳузур қилар даражадаги лўли хотинга кўзи тушди.

Ориф ҲОЖИ

Чироқчи туманида туғилган. СамДУнинг филология факультетини битирган. “Озод руҳ”, “Самарқанд сайқали”, “Оппоққина қушгинам”, “Оқ тулпор” каби шеърӣй ва насрий китоблар муаллифи. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг Самарқанд бўлими раҳбари.

Саодат ая зиёли, муаллимачилиқдан нафақага чиққан аёл эди. Шу лўли-ю тиланчиларга кўп ҳам ихлос қилавермасди. Очиғи, уларни ёқтирмайди. Шу сабабли ҳам уч-тўрт сўм пулни деразадан ташлаб, тиланчидан кутулмоқчи бўлди. Аммо лўли хотин кескин бош чайқади.

– Манга пулинг керак эмас, ичкарига кирит, сани бир балодан асраб қолмоқчиман.

– Керакмас, садақангни бераман, ўша ердан қайтиб кетавер.

– Уйингда дуои бад бор! – деди лўли Саодат аянинг кўзларига тик қараб.

– Қўй шу гапларингни, мен ҳеч қанақа дуо-пуога ишонмайман. Бошимни оғритма.

– Бачангни иши ҳам яхши эмас-ку. Нимага қўл урса, чаппа кетади ёки бунга ҳам ишонмайсанми?

Бу гапдан онаизор эсанкираб қолди. Ахир умрида кўрмаган аёл ўғлининг ишлари яхши эмаслигини қаёқдан билиши мумкин? Ўзиям шу кунларда ўғлини ўйлаб роса сиқилиб юрган эди. Негадир кейинги икки-уч йил ичида ўғлининг ишидан барака қочган. Охири оиларда машинаси ҳам кўринмай қолди.

“Машинанг қани”, деб сўраса, “ГАИга тушиб қолдим. Арест қилган, стоякда турибди”, деб жавоб беради. Аммо қайси бир куни дугонаси машинани бошқа бир бола ҳайдаб юрганини айтиб қолувди. Шуларни ўйлаб Саодат ая қўлига илинган латтани бошига тангиганича дарвозани очди. Лўли аёл “Бисмилло” деб ичкарига қадам кўйди. Шу “Бисмилло” билан Саодат аянинг барча шубҳа-ю гумонларини тутундай тарқатиб юборди.

Энди у келувчининг юзига жим термулиб, ҳар сўзини ижро қилишга тайёр бўлиб қолди. Аёлнинг гапларига оғзини очиб қулоқ солиб турди. Хотин узоқ гапирди. Ўзининг ҳожатбарорлиги ҳақида ишонарли

нақллар келтириб, ҳикоя қилди. Оқшом кўрган туши-ни ҳам чала-ярим ишоралар билан эслатиб ўтди. У деди-бу деди, хуллас, кўндирди. Узоқдаги амманнинг ижарада туриб ўқийдиган қизи сув қуйиб турадиган, лўли хотин ўқлоғи билан кўрсатиб турган жойни Саодат ая белкурак билан ўзи кавлайдиган бўлди. Хотин курсича устига қадимги занжи пошшоларнинг хотинларидай керилиб, бемалол жойлашиб олди. Сўнг атрофга синчков-синчков назар солди. Ҳовли четидаги бир тупгина токнинг тагига ўқловнинг учини йўналтириб амр қилди:

– Мана шу ерни кавла!

Саодат ая белкуракни ерга урди. Ер қаттиқ эди. Жиян бўлмиш офтобада сув ташиб, қуйиб, ерни юмшатиб турди. Ая кавлайверди. Терга тушиб икки-уч жойни кавлади. Узоқ вақтдан буён парвариш кўрмаган токнинг атрофини томирлар қоплаган бўлиб, бу нарса ишни яна-да оғирлаштирар эди. Ая терга тушиб кетди. Аммо бутун нажот ҳозирги топилдиғига боғлиқ эканини ҳис қилгани учун ҳам берилиб ишлайверди. Лўли гоҳ у жойни, гоҳ бу жойни ўқлоғи билан туртиб, уни тинмай ишлагга кистар, бу орада оғзи ҳам тинмас, фақат ўзигагина маълум бўлган Саодат аянинг душманларини лаънатлашдан тинмас эди.

Жабрдийда бека кавлаш ишлари билан буткул андармон бўлиб, “ҳожатбарор” хотин алланенидир қазилган тупроқ қатига ташлаб юборганини пайқамай қолди.

– Шошма, шошма! – дея туйқус қичқариб юборди лўли, қуйиб-пишиб тупроқ ағдаришга тушиб кетган Саодат аяни кўлидаги ўқлоғи билан туртиб, – мана бу тупроқ уюмини яхшилаб титкила қани, хаёлимда шу ёққа ўтиб кетгандай бўлди.

Саодат ая ўша тупроқ уюмини қўллари билан титкилай бошлади. Ногоҳ ирқит бир латтага юмалоқлаб ўралган, роса лойга булганган нарса бармоқларига илинди. Топилдиқ устидаги мато қачондир оқ сурп бўлганлигини тахмин қилиш мумкин эди, холос.

– Ана-а – деди лўли хотин ғолибона тиржайиб, – айтмадимми санга уйингда дуои бад бор, деб, мани айтганим келади. Келади мани айтганларим. Бачангни иши ҳам яхши эмас, дедим. Яхши эмас, бачагинангни ишлари. Бечора бачагинани айби нима, гуноҳи нима? Кўролмаганларинг борақан сани. Яқинларинг экан. Сани кўролмаганидан, иши юришмасин, деб қиган муни. Ўлим бўлсин, деган, – шу жойига келганда аёл гапиришдан тўхтаб, ўткир кўзлари билан Саодат аяни синчков кузата бошлади.

Саодат ая кўлидаги тугунакни паришон ҳолда сикимлаганича, ранги ўчиб, бошидан ақли қочиб, гангиб турарди.

– Буни қилганлар бачангни ўлимини хоҳлаётти... – Манга санинг пулинг керак эмас, пулни нима қиламан. Шунчаки санга раҳмим келганидан ёрдам қилопман.

Бу гаплардан кейин лўли хотин Саодат аянинг кўзига нақ Биби Марям бўлиб кўрина бошлади.

– Сингилжон, нима қилай эмаса?! Пул олмасангиз мен сизни қандай рози қиламан?

– Манга сани рози қилганинг керак эмас. Пирла-

римни рози қилсанг бўлди. Пирларимнинг назари тўқ, назари пастлик қилмасдан қимматроқ кийимликларинг бўлса, бир-икки кийимлик олиб чиқа қол. Ишимиз ҳали тугагани йўқ. Ман бир йўла сани уйингни ҳам зиён-заҳматдан тозалаб кета қолай.

Саодат ая кўлидаги тугунакни жиянга бериб, ўзининг ҳар доим қулфлоглик турадиган уйчасига кирди. Яшириб қўйган жойидан қалитни олиб, сандиғини очди. Икки кийимлик қимматбаҳо материални танлаб олди. Буларни келинига деб йиғаётган эди. Аммо шу тобда кўзига тўй кўринмади. Шошиб ташқари чиқди. Қўшқўллаб “ҳожатбарор”нинг кўлига тутқазди.

Аёл матони олиб, ошкора беписандлик билан ёнидаги чиркин тўрваси устига ташлади. Қайрилиб ҳам қарамади. Қувонганини ҳам, норози бўлганини ҳам билдирмади. Мўмиёранг юзларига улуғвор бир ифода қалқиб чиққандай бўлди. Ҳарқалай Саодат аяга шундай кўринди.

– Энди шуни оч! – деди жияннинг кўлидаги тугунакка ўқлоғи билан ишора қилиб.

Саодат ая бир пайтлар оқ сурп бўлган, чиркин ва чирик матони олиб очди: ичидан занглаб кетган қулф, сиртмоқча қилинган ип, тирноқ, тикангами, балиқ қилтаногими ўхшаган учли, қаттиққина нарсалар чиқди. Одатда Саодат ая бу каби нарсаларни қўл билан ушлашга жирканар, ўзини четга тортарди, аммо ҳозир боласининг бахти гаровда турган бир лаҳзада унинг жирканчоқлиги чекинган, кўзига ҳеч нарса кўринмаганидан бўлса керак, ҳалиги нарсаларнинг ҳар бирини ушлаб эзгилаб кўрар, нималигини билмоқчи бўлиб, кўзига яқин олиб келар, тикилар ва яна эзгилаб, ҳидлаб ҳам кўрарди. Турган гапки сассиқ, балчиқсимон бадбўйдан бошқа нарсани илғамас, боши янги-янги маълумотлардан қизиб, қарахтланиб борарди.

Аёл бу топилдиқларининг ҳар бирига топқирлик билан худди бу ишларни бамаслаҳат қилгандай ёки қилинаётганида бошида тургандай ишонч билан изоҳ ва шарҳлар берарди.

– Мана бу сиртмоқча бўйнига тушсун, ўлуб қолсун деган. Бу тиконакларни бачагинангни кўзига кирсун деб солган. Тирноқлани маънисини шуки, душманларинг палакатиини санга ташлаб, тиш-тирноғи билан сани ва бачангни йўлини тўсопти. Қулфни бачагинангни ишларини бойлагани дуо ўқитиб қулфлатган. Эни сан қулфни очасан. Қулфни тошга уриб оч. Шуни очмасанг бачагинангни йўли очилмайди.

Саодат ая тимирскиланиб бориб тош топиб келди. Қулфни тошга урди. Тошни қулфга уриб кўрди. Қулф занглаган эди, очилмади. Яна ва яна уриниб, кўлининг бармоқларини яра қилди, тирноғи ачишди. Аммо қулф очилай демасди. Узоқ уннади, ахири, бўлмади.

– Сингилжон, ўзингиз бир йўлини қилинг, шуни очиб беринг, – деб ялина бошлади.

– Майли-ю, – деди лўли хотин сал чўзиб, – ман очганим ҳисобга ўтармикин, – бир оз ўйланиб турган бўлиб, шартта гапирди, – Ўтади. Пирларимни рози қилсангиз ўтади. Уйингизда тилло узук борми?

– Бор, айланай, бор!

– Олиб чиқинг , – негадир “ҳожатбарор” уй бекасини энди сизлай бошлаган эди.

Саодат ая ичкари кириб, тақилмай ётган тилла узукларидан бирини олиб чиқди. Аёлга берди. Аёл тилла узукни олиб тош устига қўйди. Қулф билан узукни ура бошлади.

Саодат аянинг анграйиб, тушунмагандай қараб турганини кўриб изоҳ берди:

– Буни садқайи сари қиласиз, бунинг ҳам кўзи бор, душманингизни ҳам сизни кўролмайдигон кўзи бор. Буни уриб кўзини чиқарсак душманингизни ҳам кўзи чиқаду. Бунга ачинманг, бачагинангизга ачининг, шугинанинг бошидан садқайи сар денг.

Лўли хотин тинмай гапирганча гоҳ тошни қулфга, гоҳ қулфни тошга ура бошлади:

– Ҳҳаҳ! Кўролмаган кўзгинанг отилиб чиқсун, – деганича тош устидаги узукка қулф билан чунонам урдики, узукнинг кўзи отилиб чиқиб кетди.

– Ана, кўзи чиқди, кўзи чиқди, – деди хотин жазавага тушиб, – ана энни душманларингиз кўр бўлади. Шу башоратдан кейин аёл бирдан Саодат аянинг бўйнидаги тилла занжирига чанг солди. Йўқ, юлиб олмади. Шунчаки маҳкам ушлаб секин тортди. – Ана шуни фидо қилинг, ана шуни садақа қилсангиз, қулф очилади.

– Кўзим қиймайди-да, синглим, – ая жон ҳавлида хотиннинг қўлларини ушлаб, бармоқларини очишга ҳаракат қила бошлади.

“Ҳожатбарор” инсоф қилди, қўйиб юборди. Ўзича тушуниксиз тилда бир нима деб гудранди.

– Буни манга беринг демопман-ку, ғалчамисиз, муни сиз қулфни устига қўйинг, ман урай, очилсун. Кейин яна ўзингизга олинг.

Афтидан аёл пирларини ҳам алдаб, чув туширишга қарор қилган эди.

Саодат ая тилла занжирини чор-ночор қулфнинг устига қўйди.

– Энни ўзингиз тош билан уринг.

Саодат ая тилла занжирини аяб, кичикроқ тош билан аста-аста ура бошлади. Хотин тошни унинг қўлидан юлқиб олиб, қаттиқ-қаттиқ урди. Тилла занжир пачақ бўлди. “Ҳожатбарор” парво қилмади. Гоҳ тошни қулфга, гоҳ қулфни тошга уриб жазава билан узоқ саннади: – Ўзгинангга қайтсун, қилган илми амалинг бачагинангга урсун...

Шу жойига келганда Саодат ая чидаб туролмади, гапга аралашди:

– Жон сингил! Ўзига урсин, денг, баласига ҳеч нима қимасин. Майлими, баласини айби йўқ-ку.

Хотин ола кўзларини яна-да олайтириб, бир ғалати қараш қилди. Ҳеч нима демади, қора ва мойли юзларида шумгина табассум жилвалангандай бўлди. Буни Саодат ая илғамади. Илғайдиган ҳолатда эмас эди у.

Ниҳоят аёл қулфни очди. Саодат аяга айтиб, бир яп-янги сочиқ олдирди. Қулфни, ҳалиги ашқолдашқолларни, пачақланган, кўзи уриб чиқарилган тилла узукка қўшиб, шу сочиққа тугди. Тугунни Саодат аянинг кўлига тутқазди.

– Муни ой чиқмаган қоронғу кечада эски қабристонга элтиб, очиқ мозорга ташлаб келасиз. Ҳеч ким кўрмаслиги керак, бир ўзингиз борасиз. Биров кўрса кор қилмайди.

Саодат аянинг эти жунжикиб кетди.

– Қўрқаман-ку, қандай бораман кечаси?! Ҳатто далага чиқишга қўрқаман, мозорга қандай бораман?

– Майли, кўрқсангиз, сиз учун ман буни қилишим мумкин, манга ишонсангиз, ўзим кечаси бориб очиқ мозорга ташлаб кела қоламан.

Аёл шуларни айтиб Саодат аянинг қўлидаги пачақланган тилла занжирга суқланиб қаради.

Ая бу қарашнинг маъносини англади. Қўлидаги тилла занжирини маҳкамроқ сиқимлади.

– Буни кўзим қиймайди-да, – деди мустар бир аҳволда.

Аёл шафқат қилди.

– Майли, бермасангиз, ихтиёрингиз. Берсангиз яхши бўларди-ку. Бермасангиз ҳам майлингиз. Пирларимни рози қилсангиз, сиз учун буни ҳам ман бажара қоламан.

Саодат ая тилла занжири ёнига қолганига хурсанд бўлиб, уйдан яна икки кийимлик тоза мато чиқариб “ҳожатбарор”га берди.

Лўли хотин кетаркан, ўғлингни фалон гузардаги фалон муллага олиб бориб қайтарма ўқитиб ташлагин деб тайинлади ва азайимхоннинг манзилини берди. Сўнг, “чой ичиб кетинг” деган таклифга ҳам парво қилмай негадир шошилинич жўнаб кетди. Саодат ая катта кўчагача эргашиб чиқди. Яна бирор гап айтармикан, деб оғзини пойлаб борди. Бироқ лўли хотин негадир, бир оғиз ҳам гапирмасдан тез-тез юриб ундан узоқлашди.

Назгули
Наз.и Наз.и Наз.и Наз.и

Гулноза БОБОЕВА

Кўшиқлар кўшиққа бойланиб кетди

ЭСЛА

Агар сени замлар олса қамоққа,
Ҳижронлар, аламлар тутса сўроққа,
Бошинг олиб кетсанг йироқ-йироққа,
Ўшанда бокира севгимиз эсла.

Баҳор чечаклари боқмаса ҳамки,
Кўксингга гулларин тақмаса ҳамки,
Ҳамма севган дунё ёқмаса ҳамки,
Ўшанда бокира севгимиз эсла.

Кексайиб, киртайиб қолса кўзларинг,
Бетакаллуф бўлиб қолса сўзларинг,
Ажинлар қопласа ойдек юзларинг,
Ўшанда бокира севгимиз эсла.

ТЕЛБА РУҲ

Мен заминман, кўкрагим кенгдир,
Мен дарёман, тўлиб-тошаман.
Мен чақмоқман, ёндиражакман,
Мен бургутман, тоғлар ошаман.

Искандарман – фотиҳ жаҳонга,
Ватанпарвар кекса Широқман.
Зулмат ичра қолганда халқим,
Сўнги илинж ёққан чироқман.

Мен Маширабман, ўша бенаво,
Маҳкумман мен фиғону зорга.

Мен ўлмайман равон йўлларда,
Осиламан Балхдаги дорга.

ЁЛҒИЗЛИК

Нигоҳимдан ўтар адоқсиз саҳро,
Ўртасида бир туп саксовул ҳайрон.
Заминнинг бу ўғай, сароб бағрида,
Ёлғизлик дардидан юраги вайрон.

Менинг ҳам сенигдек дилим вайрона,
Мени ҳам сен каби қийнаган ҳаёт.
Кел, дўстим, иккимиз бирга яшаймиз,
Бизни бирлаштирайсин чўнг туйғу – сабот.

* * *

Кўшиқлар кўшиққа бойланиб кетди,
Дунёлар баҳорга жойланиб кетди,
Кўнгил гулуларга айланиб кетди,
Яна баҳор келди ҳур ўлкамизга.

Нағмасин бошлайди субҳидам еллар,
Ариқлар лабида ялпизлар кулар,
Ғубор кетиб дилдан яшагинг келар,
Яна баҳор келди ҳур ўлкамизга.

Бугун кенгликлардан таралади куй,
Эгикбош чучмома тортади хушбўй,
Ахир Наврўз бугун, юртимизда тўй,
Яна баҳор келди ҳур ўлкамизга.

Гулноза БОБОЕВА

1986 йилда Сурхондарё вилоятининг Бойсун туманида туғилган. Термиз Давлат университетини тамомлаган. “Ойдин кечалар”, “Тонглар кўшиғи”, “Ҳаяжон фасли” каби шеърӣ китоблари чоп этилган.

Беҳзод ҚОБУЛОВ

“ФИДОЙИЛИК БЎЛДИ ҚИСМАТИМ...”

Эссе

Йигирманчи аср ўзбек адабиёти фавкулудда мураккаб, сермахсул, серқирра бир ҳодиса ўлароқ тарихдан жой олди. Бу даврда жаҳон адабиёти билан бўйлаша оладиган етук асарлар – гўзал ижодий намуналар яралди. Бу ўринда алоҳида бир ижодкор ҳақида эмас, бус-бутун, яхлит ҳодиса ҳақида гап кетмоқда. Яъни шўро даврида яшаб, ижод этган носиру шоирларимизнинг не-не асарлари “шонли” коммунизм ғояларини тараннум этгани боис, унутилишга маҳқум. Афсуски, шундай. Ва лекин, асл инсоний туйғулар қаламга олинганда, ҳар қандай ғоя ҳам, мафкура ҳам ортга чекинади. Ана ўша ғалвирдан бут чиққан, замонларни ҳатлаб ўтишга қодир асарларни биз бадиий адабиёт деймиз...

Илмий ишим тақозосига кўра Миллий кутубхонада ўтириб, яқин ўтмиш даврий матбуоти билан бирма-бир танишар эканман, ғоявий яловбардор бўлишга интилмай, камсукумгина бўлиб турган, ёзганларида, асосан лирик пафос устунлик қиладиган бир ном эътиборимни тортди: Отаёр!

Отаёрнинг ижодий оламига син солсангиз, устозига садоқатли шогирд, халқ оғзаки ижодининг толмас тарғиботчиси, куйчиси, ўтқир публицист, моҳир эссенавис, захматкаш таржимон, адабий портретлар устаси билан юзлашиб турганингизга амин бўласиз.

Хусусан, унинг атоқли шоирамиз Зулфия, актриса Насиба Усмонова, раққоса Қизлархон Дўстмухамедова, хонанда Озода Назарова, ўқитувчи Сафар Хоназаров, ҳофиз Муҳаммаджон Каримов, қозоқ оқини Жамбул, ғазалнавис шоир Собир Абдулла, сухандон Галина Мельникова, адабиётшунос Санжар Сиддик, чанқовузнинг моҳир ижрочиси Жума Абрайқулов, оддий меҳнаткашлар – Буолма Жўраева, Фотима Мирзаева ҳақидаги бири-биридан гўзал эссе ва портретлари ижодкорнинг фуқаролик позициясини жуда аниқ

ифода этади. Уларда қандайдир мафкура, зарбдор қурилишлар эмас, инсоннинг дарди, кўнгил қатидаги гаплари қаламга олинган. Бу асарларда кўнгилни залворли туйғуларга ошно этадиган кўтаринки рух, юракни тўлқинлантирадиган эҳтирос, ғоят латиф лирик кечинмалар мавжуд. Масалан, “Чўпон дорилфунунидан сабоқлар” номли салмоқли очерк 1987 йили “Шарқ юлдузи” журналининг, 1-сонида эълон қилинган, ижтимоий ҳаётда катта акс-садо берган эди. Муаллиф бу асарда дунёга донғи кетган қорақўл териси, унинг захматкашлари ҳақида сўз юритиб, шўро даврининг катта иллатларидан бири бўлмиш сон кетидан кувиш, рақамларни ишғол қиламан дея сифатнинг йўқолиб боришини куюнчаклик билан ёзган эди. Умуман, Отаёр, публицист сифатида, ҳамиша тузумнинг эмас, замоннинг асл қаҳрамонларини топишга интилади. Айтайлик, муаллима Маъсума Тўлаганова ҳақидаги “Ҳазина топган аёл” номли салмоқли очерк бугун ғоят камёб бўлиб қолган мазкур жанрнинг энг сара намуналаридандир. Шунингдек, Отаёр оддий одамлар орасидан қаҳрамон ахтариб, фольклоршунос Малик Муродов ҳамроҳлигида Ўзбекистоннинг барча вилоятларини кезиб чиқди: гўзал Фарғона водийсида қавариқ қўллари билан гул ўстираётган азамат деҳқоннинг бир пиёла чойини ичиб, ардоқли меҳмони бўлди, воҳанинг кўм-кўм яйловларида дўмбира садоларини тинглаб, бахшилар билан тонгни қаршилади, қадим Хоразм тупроқларида алпкелбат полвонларга дўст тутинди. Кейинчалик, ана ўша сафарлар таассуроти сўзга айланиб, қанот ёзди. Меҳнаткаш, танти инсонлар ва халқ бахшилари ҳақидаги туркум мақолалар дунёга келди. Ислом шоир, Бола бахши, Ёдгор бахши, Умарқул Пўлкан, Чори бахши Хўжамберди ўғли ва Қодир бахши Раҳим ўғли тўғрисидаги гўзал ёзувлар айни сафарнинг ҳосиласи эди. Дарвоқе, Отаёр кейинчалик “Ислом

Беҳзод ҚОБУЛОВ

1984 йилда Наманган вилоятининг Чортоқ туманидаги Алихон қишлоғида туғилган. ЎзМУнинг журналистика факультетини тамомлаган. Айни пайтда, “Карвон қўнғироғи” газетасида Бош муҳаррир ўринбосари лавозимида ишлайди.

шоир замондошлари хотирасида” номли тўпламни ҳам катта машаққатлар билан чоп эттирди.

Шу ўринда яна бир маълумотни қайд этиш ўринлики, Отаёр Наҳанов Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг фаол аъзоларидан бўлган. У аъзолик гувоҳномасини чўнтакка солганича, ёзувчилигини пеш қилиб умр ўтқарган мардумлардан фарқли ўлароқ, дарвешона феъл-атвори кўтарган қадар яшади, ижод қилди. Уюшманинг қарийб барча йиғилишларида фаол иштирок этди, айниқса, фольклор кенгаши йиғинларида, раис ўринбосари сифатида жонбозлик кўрсатди. Бундан ташқари, Отаёр мунтазам равишда ёшлар, ҳаваскор шоирлар ижодига бағишланган таҳлилий мақолалар ёзар, бадиий таржима билан астойдил шуғулланар эди. Хусусан, карело-фин халқлари эпоси бўлмиш “Калевала”, эстон мумтоз адабиёти намунаси бўлмиш “Дўзахдан чиққан шайтон” романи, шунингдек, Борис Тихомолов, Кенгусбой Алламбергенов, Тайфур Сагитов сингари рус ҳамда туркий-забон адибларнинг ҳикоялари унинг таржимасида ўқувчилар кўлига етиб борди. Яна бир диққатга молик жиҳати шундаки, Отаёр Наҳанов таржимонлик фаолияти билан шуғулланар экан, масаланинг назарий жиҳатлари ҳам эътибор қаратди ва бу борадаги фикрларини жамлаб, Ғайбулла Саломов масъул муҳаррирлигида нашрга тайёрланган “Таржима санъати” номли тўпламда чоп эттирди.

Бу борадаги фикрлар якунида шуни қўшимча қилмоқ жоиз: Отаёр қайси соҳага қўл урмасин, ёзганларида халқ оғзаки ижоди, фольклор етакчи ўринни эгалларди. Бу хусусият унинг шеърий меросида, айниқса, янада яққолроқ кўзга ташланади...

Отаёр Наҳанов ўтган асрнинг 80-90-йилларида сўздан мўъжиза яратмоқ аҳдида ўзбек адабиётининг кенг, ёруғ майдонида жавлон уриб меҳнат қилган сара ижодкорлардан бири эди. “Ўша кўзлар”, “Лоларанг эртақ”, “Оқ фасл” каби китоблари бугун халқимизнинг маънавий мулки бўлиб, шеъриятга ошно кўнгилларда қўним топди. Унинг халқона оҳангларга эш бир шаклда, тоза ўзбеки мазмунда битилган шеърлари ҳануз кўнгилларга завқ-шавқ улашиб келаётир. Хўш, шоирнинг иқтидори даражасини ўлчамоқ мезони борми? Аёнки, оммавийлик адабиётнинг бош ўлчови эмас. Бугун ҳамма ютоқиб ўқиган шеър ёки шоир эртага умуман ёдга олинмаслиги мумкин. Отаёрнинг камтарона шеърий гулдастаси ўша саксонинчи йилларда, бир давра забардаст шоирлар ижоди аро шуъла янглиғ порлаб турган бўлса, бугуннинг энг ўктам ашъорлари орасида ҳам худди ўшандай нур сочиб, ярақлаб турибди. Ҳолбуки, ўтган йиллар-у йўлларда адабиётни ишлаб чиқариш механизмига айлантираёзган не-не “даҳо”лар халқнинг ёдидан ўчиб кетди... Шундай экан, шоир ижодининг меҳвари, оҳанрабоси нимада?

Шеър – тоза, ғаразсиз юракдан отилиб чиққан туйғулар тафти, муҳри, иншосидир. Шу маънода, Отаёр ижодини бошқа шоирлар ижодига менгзаш, со-

лиштирув асноси баҳо бериш мутлақо нотўғри. У ўзбекнинг қалби олийжаноб, эзгу ҳисларга лиммо-лим бахши-шоири эди. Шўх-шаън кунларида ҳам, дард чекиб ётган афтода ҳолида ҳам адабиёт учун хизмат қилишни шараф деб билган дўлвор йигит эди. Дўст-ёрлари, қариндош-уруғлари хизматига шай, танти бир инсон эди. Унинг дўсти, таниқли шоир Абдулла Шернинг хотирлашича, Отаёр ғоят дилбар, бағрикенг, суҳбати жонон чинакам Шахс бўлган.

Худди ана шу ҳолат, чапани бир руҳ унинг шеърларига кўчган. Халқ дostonларига хос бўлган қочиримлар, маъно товланишлари, бахшиларнинг жўшқин, пурмаъно сўз ўйинлари бу санъатга ошуфта шоирнинг битикларида ҳам мана ман дея бўй кўрсатиб туради. У яратган лирик қаҳрамон дилгир, кўнгилда борини тўкиб соладиган, гўзалликдан завқ олишни севгучи, ижтимоий фаол, юртсевар шахсдир. Бинобарин, Отаёр ижодининг асоси, ўзагини юқоридаги манзара ташкил этади.

Отаёр инсон қалбида кечаётган ҳис-туйғуларни, нозик ҳолатларни табиат ҳодисалари билан уйғун бир шаклда ифода этишга уста. Унинг “Дилбар дамлар” номли шеъри фикримизни тасдиқлайди.

*Чақмоқ кесиб ўтди тўнг булутларни,
Гўё тарс ёрилиб кетди-ёв осмон.
Момақалди роқнинг гулдираклари
Қишлоққа тўкилди учқунларсимон.*

Сиртдан қараганда табиат тасвири бўлиб туюладиган бу тўртликнинг асл маъноси, шоир назарда тутган гўзал манзара кейинги бандда: “Учрашувга шошган қизнинг изидан, Шаррос куйиб берди ёмғирли баҳор” мисраларидан сўнг кўнгилга маҳкам ўрнашади. Биринчи ҳолатдаги чақмоқ, тўнг булут, тарс ёрилиб кетган осмон каби деталлар, суюкли ёр дийдорига муштоқ бўйсара қизнинг қалбида кечаётган қарама-қарши ўй-хаёллар эканлиги англашилади. Турфа андиша-ю гумонларни доғда қолдириб, кўнгилда жўш урган момақалди роқ амрига қулоқ тутган севги асираси йўлга отланди. Мана бу тасвир, юқорида қайд этганимиздек, иккинчи банддаги кучайтириш, калит сўзлар туйғули янада жонланади, шеърхон завқини келтиради. Шеърдаги нозик нуқта эса ҳали олдинда: қиз маҳбуби қошига етган дамлар тасвири, ажабки, келтирилмайди. У йўлга отланди, аммо шоир эринмай “Баҳор атирига ювинган қишлоқ”ни, намхуш тупроқни қадоқли кафтида сиққанча, ҳалитданоқ фикру зикри кузги ҳосилда бўлган деҳқонни тасвирлайди. Ва ниҳоят, сўнгги банд умумлашма хулоса, ечим тарзида жаранглайди:

*Шундай муҳаббатли дамларким азиз,
Хаёлни қитиқлар дилбар бир фасл.
Учрашувдан қайтар ҳу бояғи қиз,
Баҳорий муччидан ёноғи қизил...*

Отаёр ижодида “Бу дам тонг этагин кўтарар қуёш”, “Асрлардан ошиб келдинг, дўмбирам”, “Шамоллар са-сида ҳазонлар зори”, “Лолаларсиз мизғир жунжикиб тоғлар”, “Яйдоқ далаларда дайди изғирин”, “Безов-та бевадай тўлғонади ой”, “Тонгдан бурун тонгдай ку-лар тунларим” каби ажойиб, дилбар мисралар борки, ўша бир сатр худди яхлит шеър каби кўнгилга тегади, бетакрор ташбеҳлар сеҳрлаб қўяди.

Афсуски, маҳорати, сўз қўллаш санъати тобора камолга етиб бораётган, истиқлолдан илҳом олиб, завқ билан ижод қилишга чоғланган шоир бевақт оламдан ўтади. У ҳали катта, ўлмас асарлар ярати-ши мумкин эди. Айни кучга тўлган, ақли қаймоқлаган паллада ўзбекнинг камтар, камсукум ва дарёдил бир шоири, давралар тўрини талашмаган, кўнгил амрига итоат этиб яшаган эрка, саркаш бир дилбанди ҳаётдан кўз юмди. Аммо ундан авлодларга салмоқли адабий мерос қолди. Шубҳасиз, бу мероснинг энг қимматбаҳо жавоҳири, адиб ижодининг чўққиси – атоқли шоир Миртемир ҳақидаги “Қуёшни кўргали келдим” номли библиографик эссесидир.

Бу асарда қуёш сўзи турли ўринларда, турли маъ-ноларда келади. Муаллиф устоз Миртемирнинг ҳаёт йўлини тасвирлар, ўзаро суҳбатлар шарҳини ўқувчига етказар экан, истеъдоднинг йўлига ғов бўлганларни қора булутларга ўхшатади. Аммо олмос истеъдод қуёш каби уларни енгиб ўтади, энг тубан, чиркин муҳитда ҳам сўз айтарга имкон топади, виждонини сотмайди, демоқчи бўлади муаллиф.

Таниқли публицист, адабиётшунос олим Очил То-ғаев мазкур эссега шундай баҳо берган: “Шахс маъна-виятида ҳаётий қарама-қаршилиқлар, турмуш ва ижод машаққатлари вужудга келтирган янгиликни очиш асарнинг бош муддаосидир.”

Юқоридаги фикрни инкор этмаган ҳолда, қўшимча қилмоқ жоиз: бу асар, аввало, шогирднинг ўз устозига бўлган улкан эҳтиром ва садоқати маҳсулидир. Эссе-да Миртемирнинг ғоят олийжаноб феъл-атвори, гул-ларга ошуфта қалби, илҳомга тўлиқ, жўшқин дамлари, оддий инсоний кечинмалари аниқ далиллар, воқеалар воситасида очиб берилган.

“Қуёшни кўргали келдим”нинг шу жанрдаги бошқа жуда кўплаб намуналардан ажралиб турадиган жи-ҳати, ундаги қуюқ лиризм, ҳар бир саҳифада, фикрда, сўзда сезилиб турадиган самимиятдир.

Миртемир ҳақида жуда кўп илмий-адабий ма-қолалар ёзилган, ёзилмоқда. Зеро, шоир ўзбекнинг чўнг шоири, қалбидарё инсон сифатида шунга арзий-ди. Бироқ, Миртемир дунёсига, ижодий лаборатория-сига бошловчи йўл мана шу асар орқали ўтади.

Ҳа, Миртемир адабиётимиз тарихидаги мумтоз сиймолардан бири, катта таржимон, намунали ин-сон, ва лекин бандаи ожиз сифатида оддий инсоний нуқсонлари, ожиз томонлари ҳам бўлган. Муаллиф масаланинг ана шу жиҳатларини ҳам назардан соқит қилмай, ўқувчи кўз ўнгига турли мураккаб вазиятлар-дан қалб амрига қулоқ тутиб, мағрур ўтган инсон сий-мосини гавдалантиради.

Эссенинг туб моҳиятида Ватанга бўлган улкан муҳаббат ҳисси барқ уриб туради. Бинобарин, она тупроққа, Ватанга, элу юртга бўлган муҳаббат бобида Миртемир жуда кўп ёзган. Машҳур бахшилар этагини тутиб, халқ ижодиёти уммонига шўнғиган. Натижада, халқона, тоза ўзбеки оҳанг касб этган ўз сўзини топа олган. Бировга ўхшамайдиган, ҳатто атайлаб ўхшатиб бўлмайдиган назмий услубини кашф этган. Ана шу жиҳатларга мафтун садоқатли шогирд – Отаёр эса устоз йўли ва тилини жозибали, фараҳли қилган омил-ларни, йиллару йўлларни, даврдошу даврадошларни, ҳамкасбу ҳамфикрларнинг эзгу сўзларини моҳирлик билан ўз эссесига жамлай олди. Шу боис, бу асарни оддийгина эссе эмас, илмий-адабий тадқиқот дейиш мумкин.

Отаёр ўзининг бир гўзал мақоласи якунида “Орзу чорлаганда...” дея хитоб қилади. Қайдам, балки бу ибора катта топилма эмасдир, тилимизда мавжуд кўпдан-кўп сертаъсир сўзлардан биридир. Аммо омад-сизлик чангалидан қутулишни ўйлаб, изтироб искан-жасига тушган кезларимиз, орзу чорлаган дамларда инсонда ҳеч қачон енгиб бўлмайдиган ғайритабиий бир куч, истак уйғонишини, йўлида учраган барча тўсиқларни мардона енгиб ўтишга қодир руҳият пайдо бўлишини тушундим. Адабиётнинг энг муқаддас, ман-гу, ўлмас фалсафаси – инсонларни гўзал орзу қилишга чоғлаш, руҳлантириш эканлигини теран англадим. Бу оламда ҳеч бир манзара ўзининг буюк орзулари сари одимлаётган инсон қиёфасига тенг келмас экан. Ана шу оддий, аммо ҳикмати улуг фалсафани кўнглимизга халқимизнинг самимий, камтаргина шоири Отаёр чу-қур жойлаб кетди.

Бунчалар сўлимдир юлдуз нигоҳи

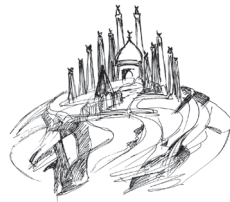

ЎЗБЕКИСТОННИНГ

Борар йўли томирларимдек,
Дарёлари кўзим сингари.
Қаддим янглиг дарахтлари тик,
Осмонлари бирам зангори.
Сўқмоқлари риштаси жоннинг –
Ўзбекистоннинг!

Қошимдек тим тийра тунда қамар,
Бунчалар сўлимдир юлдуз нигоҳи.
Кексасин лабидан эртақлар томар,
Иймону умиддан ёруғ даргоҳи.
Шафақида сийрати тонгинг –
Ўзбекистоннинг!

Далалари феъллим янглиг кенг,
Жўяқлари қизим сочидек.
Истагани эрк бўлган элнинг
Экканига энди ёлчидик.
Гали келди шавкату шоннинг –
Ўзбекистоннинг!

МУҲАББАТ БЕКАТИДА

Муҳаббат бекати – шаҳар боғлари,
Бу висол тонглари муштарақ, дуркун.
Беибо оймомо кетмасдан нари –
Кузатар бизларни – каттакон дурбин.

Ўзингни кўзимда кўриб қолдингми,
Хайрона қарадинг ҳилолга бир қур.
Суюқлим, табиат тилсимидир бу –
Қамар бизлар учун тўкаётир нур.

Бетизгин шаббода ўғирлаб туйғу,
Тўлдирар боғларга сочинг ҳидини.

Ошиқлар васлидан олам чарогон,
Муҳаббат, кўзларим кетяпти тиниб.

Оразинг тафтидан ёниб япроқлар –
Шитирлаб куйлашга тушар – ҳалинчак.
Бастингга ҳаяжон ё ҳадик инар,
Сен бунча оҳуваш, бунча куюнчак?

Муҳаббат бекати – шаҳар боғлари,
Баргларда бўсанинг, юракнинг изи.
Ўзингни кетишга нега чоғладинг,
Соқинлик. Жим бўлиб гаплашмоқ кези.

ҚОПЧИҚ

Шарти қаттиқ эди акамнинг,
Қололмасдим қишлоқда ортиқ.
Қалам билан аҳил, бақамти,
Ўқиб, ўсиб шаҳарда қолдик.

Ўн, ўн беш йил ўтди бир пасда
Пешонамда бор экан офтоб.
Ўғил-қизлар ўсди барваста
Бор дунёим – шеър, тўртта китоб!

Яшайпман, ҳарна халқона,
Ўзим севган ишимга асир.
Икки балкон ва тўртта хона,
Тўққиз қават мен турган қаср!

Шарти қаттиқ эди акамнинг:
“Илм изла, катта йўлга чиқ!”
Босиб олдим энди ўпкамини
Бугун шеърга лиқ тўла қопчиқ!

Тошпўлат ЎРХУН

1964 йилда Ургут туманида туғилган. СамДУнинг филология факультетини битирган. “Мужда”, “Кечиккан жавзо” каби шърий тўламларнинг, “Қаламни қадрлаб”, “Бир куни мухбирлар” каби насрий-публицистик китоблар муаллифи.

МУТОЛАА ШУКУҲИ

*Элинг учун, болам, яша,
Элинг учун ўл, болам.*

Усмон Азим

Яхши асар ўқилганда олинган завқдан ортиқроқ завқни бошқа ердан топиш мушкул! Яқинда ана шундай шавқ-завқдан баҳраманд бўлиш насиб этди. Ўқиганим – Ўзбекистон халқ шоири Усмон Азимнинг “Жоду” китоби, бу китобдан ўрин олган “Ғоз” ҳикояси эди.

Шоир сифатида элга танилиб, сермашаққат ижод йўлининг анча-мунчасини босиб ўтган қаламкашнинг насрга қўл уриши хайрли бўлар экан. “Ҳаяжону завқдан бегона, Тинч дарёдай жим оқди умрим”, дея армон қилган истеъдодли шоирнинг насрий ва драматик асарлар жамланган бу китоби шоир қаламидан тўкилган наср намунасининг кудрати нечоғлик улкан бўлишини кўрсатди гўё.

Содда ва самимий бахшиёналари билан Сурхон бахши-шоирларининг муносиб давомчиси эканлигини намойиш эта олган, Элбек бахши, Эломон бахши, Оқботир, Алпомиш, Барчиной, Бойчибор, Гулпар, Тўнғичу Ўртанчаю Кенжа ботирларни сўйлатиб, одамият дардларини шеърга солишда ўзига хос тажриба орттирган шоир “Ғоз”да ҳам шу йўлдан борган. Ҳикоя сюжети учун “Алпомиш” достонида бир-икки жумлада баён қилинган Алпомиш ва хабарчи ғоз саргузашти асос бўлиб хизмат қилган. Кўпчилик “Алпомиш”ни ўқиган. Уни такрор-такрор мутолаа қилганлар ҳам бисёр. Аммо тан олайлик, Алпомиш оёғига хат боғлаб, Бойсунга йўллаган ғозни қутқарган кампирнинг, ғозни отол-

май қолган мерганнинг тақдири не кечгани ҳақида ўйламаганмиз.

Усмон Азим ана шу тақдирни қаламга олган. Ғозга ўқ теккизолмаган Мерган биринчи маротаба ўқи хато кетганлиги, номдор мерган бўлатуриб, бир ғозни отолмаганлиги учунгина хасталик тўшагига михланади. Аммо унинг жисми эмас, руҳи, қалби жароҳатланган, бу жароҳатнинг номи эса ғурур эди.

Ҳикояни ўқишли қилган муҳим жиҳатлардан яна бири асар тилининг халқона ибораю қочиримлар билан зийнатланганлигидир. Ҳикоя худди халқ достонлари каби жонли суҳбат-мулоқот тарзида битилган. Бу эса унинг ўқилишини осонлаштиради. Насрий қофия – сажъларнинг бисёрлигини ҳам худди шундай фазилат сифатида эътироф этиш жоиз: “...Ғоз бир айланиб, ўтакаси ёрилиб, “Бойсун-Қўнғиротга етгунча қанотимни толдирма”, деб Тангрига ёлвориб, баландлаб учиб кетди. Мерган куни етганини сизди: “Энамки ғозни мендан авло билди, паймонам тўлган экан, гулим очилмай сўлган экан”, деб оҳ уриб, олам кўзига қоронғу кўришиб, тўшакка етмай йиқилди. Кампир бечора “воҳ, болам”лаб, ўзини фарзандининг устига ташлади, кўзларини ёшлади”.

Кўзингиз бу манзара акс этган сатрлар узра кезганда, муаллифни Онага нисбатан ноҳақлик қилганликда айблайсиз. У билан хаёлан баҳсга чоғланиб, маломат ёғдира бошлайсиз: Ахир, Она фидоийлик қилди-ку! У мерган ўғли нишонга олган, оёғига Алпомишнинг хати боғланган ғозни учуриб юбормаганида, Бойсун-Қўнғиротнинг ҳоли не кечар эди?! Муштипар она не сабаб қилган улкан фидоийлиги эвазига айрилиқ, кулфат ила “сийланиши” керак?

Шодмон СУЛАЙМОНОВ

1975 йилда Шофиркон туманида туғилган. Бухоро Давлат университетини битирган. Филология фанлари номзоди. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси. “Хосиятли кун” (2001), “Куз хаёли” (2004), “Туғилган кун” (2006), “Шеърини санъатлар сеҳри” (2007) каби шеърини, насрий ва илмий тўпламлари чоп этилган. “Бухоро мавжлари” журнали масъул котиби лавозимида фаолият кўрсатмоқда.

Китобхонни ўртаган бу саволларга ёзувчи кўпни кўрган, “бировнинг исмини эшитса, умрини маталдай айтиб, Худо буюрмаган касалларга умрини қайтариб бераверади” Бўлган кал тилидан жавоб қайтаради: “...Сен фидоийлик қилдинг! Бу дунёда фидокорнинг иши оғирдир...”

Нақадар шафқатсиз хулоса! Аммо тан оламизми-йўқми, синовдан ўтган хулоса. Дўсту рақиблар маломатини андиша боис олқиш дея қабул қилганмисиз? Кўнглингизга жон қадар яқин олган биродарингиз юрагингизга пичоқ санчганми? Яхшилик эвазига таъна эшитиб, изза бўлганмисиз? Унда Бўлган калнинг хулосасига эътироз қилолмайсиз! Бўлган кал тилидан инсониятнинг энг катта дардини сўйлаётган ёзувчига қўшилиб пешона тириштирасиз. Ҳикояга жонлилик бахш этган энг муҳим жиҳатлардан яна бири, шубҳасиз, ана шу каби парадокс асосига қурилган сюжет чизиқларига мурожат этилганлигидир.

Аждодлар жасоратию саховатини ибрат қилиб кўрсатиш – дунё адабиётининг муштарак фазилати. Айниқса, инсоний ғурур йўлида ғайрат кўрсатган зотлар барча замон ва маконларда ибрат намунаси бўлганлар. Ҳикоя муаллифи йўл-йўлакай ишоралар тарзида бўлса-да, бу ҳақиқатга такрор-такрор урғу беради. Муаллиф тутган бу йўлда Мерган қалбида жўш урган ғурур туйғусининг аслий-азалий ҳиссиёт ўлароқ асрлар давомида қадр топганлигини таъкидлаш истаги жо бўлган.

“Ғоз”даги Алпомиш эл-улусни ўйлаб ўғлини қурбон қилишига бир баҳя қолган муштипар онага яккаю ягона ўғли Ёдгорни қурбонлик учун бериб юбормоқни бурч деб билади: “...Сиз туфайли менинг юртим омон қолди, Ёдгоржон туфайли сизнинг фарзандингиз ҳам тузалиб кетсин. Шу боламини хайри Худо йўлига буюрдим...”

“Ғоз”даги Луқмони ҳақим, ҳар қанча буюк табиб бўлмасин, муштипар она олдида бош эгади: “...Мен

сенга таъзим қилмоғим даркор. Мен ҳаётимда мингта, мақтаниб айтсам, ўн мингта одамнинг ҳаётини сақлаб қолдим. Сен бўлса... Э-ҳе!”

Яхши асарни юракка яқин қиладиган фазилатларни айтиб битиролмайсан. Яхши асарда тасвирланган воқеалар анчагача қалбингни ўртаб, хотирангга чарх уриб юради. Яхши асарнинг айрим парчаларини ихтиёрсиз ёд олиб, унда қўлланган тағдор иборалар, нақлнамо хулосалар, залворли луқмалар нутқингга кўчиб, уларни давраларда айтиб юрасан. Усмон Азим бахшиёналариди, шунингдек, “Сиз билмайдиган замонларда” ва “Ғоз” ҳикояларида қўлланган “Ў, биродарлар”, “Биродарлар” каби мурожатлар шу қадар дилга яқин, таъсирлики, уларнинг айримлари менинг ҳам нутқимга кўчиб, ҳатто сиз ўқиётган битикларимда жаранг берди.

Ай, биродарлар! Шоир ёзган насрий асарни шоир ўқиса, бунинг устига, овоз чиқариб, кўпчиликнинг олдида ўқиса, оғир бўлар экан. Менда ҳам шундай бўлди. Дастлаб уйда ўқиганим ва мутолаадан сўнг томоғимга қадалган ҳаяжонни ёшга айлантириб кипригимга индирган “Ғоз”ни талабаларга ўқиб бериш учун ўзимда куч тополсам керак, дея умид қилгандим. Аммо ўғлининг дардига дармон, дилига қувват бўлмоқ ниятида ғозга айланишдан-да, мерган ўғли отган ўққа рўпара келишдан-да қайтмаган Онанинг ўтли саргузашти ҳақида овоз чиқариб сўйлаш осон эканми?...

Ай, биродарлар, китоблар бағрида чинакам маърифат жо эканлигини англаб етган талабаларим кўзидан оққан ёш хайрли мужда бўлиб кирди кўнглимга. Ай, биродарлар! Дунёни қалби музлаганлар кунпаякун қилади... Мен олис кечмиш манзарасидан катта сабоқлар чиқара олган, инсоний ғурур, меҳр-оқибат одамият аҳлининг азалий қадрияти, маънавий қудрати эканлигига имон келтирган оташ қалблар тафтида яйрадим. Қўлимдаги китоб муқовасини силадим.

МОДЕРН

Ҳикоя

Қанчалик киришиб-тиришмай, қишлоқда ҳеч ишим юришмади. Кейин омад қидириб Тошкентга келдим. Ҳамқишлоқ йигитларга эргашиб ғарибгина ижара уйга жойлашдим. Сўнг авом халқ тилида "Мардикор бозор" дейиладиган жойга бордик. Бирор машина келиб тўхтаса, ҳаммамиз ёпирилиб уни ўраб оламиз. Ҳайдовчи пастга тушишга ҳам улгуролмайди. Машина ойнасини очиб, қандай юмуши борлигини, нечта ишчи кераклигини айтади. Нархини келишиб, керагича ишчини танлаб олади-да, жўнаб кетади. Биз эса кейинги талабгорни кутиб қолаверамиз. Шу ерда ҳам нуқул омадим келишини ўйлаб ўтираман. Аммо мардикорчилик жонга тегди. Қийналиб кетдим.

Кўп ўтмай, қишлоққа қайтиш пайига тушдим.

Бригадиримиз Эшпўлат кутилмаганда бир иш топиб келди-ю, фикримдан қайтдим.

– Жўралар, – деди Эшпўлат сигири эгиз туққандай тиржайиб, – катта иш топиб келдим. Қишгача бемалол иш бор деб ҳисоблайверинглар. Эртагаёқ ижара уйни топширамиз, ўша ёқда ётиб ишлаймиз.

Катта иш дегани шаҳарнинг чеккароқ қисмидаги бир хайҳотдай ҳовлида экан. Шоҳона иморатлар орасида кўримсизгина бўлиб қолган бу уйни машҳур кўшиқчи Асалхон опа яқинда сотиб олган экан. Биз ҳовли этагидаги пастқамгина хоналарга жойлашиб, катта иморатни бир ҳафтада бузиб, текислаб ташладик. Асосий ишни биздан бошқа катта усталар бажаришарди, биз эса майдароқ юмушларни қилардик. Асалхон опани яқиндан бир кўриш истаги менга тинчлик бермасди. Бизнинг қишлоғимизга катта артистлар бормаган. Ҳали биронта тирик ашулачини яқинроқдан кўрмаганман. Асалхон опани бир кўрсам, қишлоққа

Рассом Аслиддин Калонов.

борганда мақтаниб юрардим-да. Лекин учратиш қийин экан. Бизга бир ишбоши тайинлаб қўйган, ўша йигит ҳамма ишга бош бўлиб юрди. Асалхон опа бошқаларга ўхшаб хасис эмас экан. Озиқ-овқатни мўл-кўл қилиб ташлади, ишимизга яхшигина ҳақ тўлайди. Ётар жойимиз учун пул бермаймиз, топган-тутганимизнинг ҳаммаси ёнимизга қоладиган бўлди.

Ёзнинг ўрталарига бориб иш қизигандан-қизиди. Эски уй ўрнида уч қаватли шоҳона иморат қад кў-

Уйғун РЎЗИЕВ

1974 йилда Самарқанд вилоятининг Қўшрабат туманидаги Жўш қишлоғида туғилган. Самарқанд Давлат университетининг ўзбек филологияси факультетини тамомлаган. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси.

“Умрингизга умр қўшилсин” болалар учун шеър ва ҳикоялар тўплами (1993), “Атиргул” романи (1995), “Қадр кечаси” (2003), “Тоғлар исканжаси” (2006), “Оқчўққининг боласи” (2006) каби қиссалар ҳамда “Тонгда қайтган каптарлар” (2011) ҳикоялар тўпламлари муаллифи.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида масъул котиб вазифасида ишламоқда.

тарди. Ана шунда бир куни эрталаб Асалхон опа қурилишни кўриш учун келди. Мен арчилган ёғочларни юқори қаватга ташиётган эдим. Уни кўриб, қўлимдаги ёғочларни ташлаб юбориб, сал бўлмаса оёғимни синдириб олай дедим. Оғзим ланг очилиб, анграйиб қолибман. Тушимми, ўнгимми, наҳотки мана шу рўпарамда турган хурлиқо ўша машхур кўшиқчи Асалхон бўлса? Ҳайтовур Асалхон опа баланд пошнали туфлисида авайлаб қадам ташлаб ҳовлига кириб келди. Усталарга ҳорма-бор бўл қилиб, ҳовлига бир қур разм солиб чиқди.

Шундан сўнг опамиз дарахт соясидаги чорпояга ўтириб, гулдор елпигичи билан хусну латофати барқ уриб турган юзига шамол елпиди. Ёрдамчи йигитлари елиб-югуриб чой ҳозирлашди. Менинг ҳали ҳам унга қараб анграйиб турганимни кўриб, опа ширингина табассум қилди-да: “Ҳорманг, йигит, чарчаган кўринасиз, манг, бир пиёла чой ичинг”, – деди ва оппоқ момикдай қўллари билан пиёлага чой куйиб узатди. Шу тобда унинг қўлидан чой тугул, заҳар ичишга ҳам тайёр эдим. Югуриб бориб қўлидан чойни олдим. Шоша-пиша чойни хўпларканман, лабим куйганини ҳам билмай қолдим. Кейин ўз-ўзидан тилим сайраб кетди. Асалхон опанинг кўшиқларини бутун қишлоғимиз жон-дилидан севиб эшитишини, ҳамма уни яқиндан бир кўриш орзусида эканлигини айтдим. Эскигина клубимизни катта санъат саройига ўхшатиб мақтадим. Асалхон опа хурсанд бўлганидан завқланиб кулди. Бундан мен ҳам қувониб кетдим ва ҳаяжонланиб, шеър айтиб юбордим. Яхшиям Жўра тоғамнинг эски шеър дафтари кўлимга тушиб қолиб, тўрт-бештасини ўртоқларимнинг уйланиш тўйларида айтаман деб ёдлаб олган эканман, ҳозир жуда асқотди-да. Шеър Асалхон опага ёқди чамаси, шахло кўзлари порлаб кетди.

– Бу кимнинг шеъри? – сўради опа ҳамон кўзлари чарақлаб.

– Ўзимники, – дедим опадан мақтов эшитиш илинжида.

Тўғри-да, бошқа нима ҳам дейишим мумкин, Жўра тоғам бу шеърларни бировга кўрсатишга ийманади. Эй, булар ёшлиқдаги бир ҳавас-да, мен шоирмидимки шеър ёздим деб бировга кўрсатсам, дейди. Шундай чиройли шеърлар “ёшлик хотираси” бўлиб чанг босиб ётса увол-да. Ундан кўра, мана мен айтиб мақтаниб юрсам бўлмайдими?

– Ростданми? Бу айни менинг кўнглимдаги шеърку. Илтимос, уни ҳозироқ менга ёзиб беринг, – деди опа ростакамига қизиқиб.

Ёрдамчи йигит чаққонгина бориб машинасидан қоғоз билан ручка олиб келди. Мен қўлларим қалтирай-қалтирай шеърни қоғозга туширдим. Асалхон опа шеърга бир кўз югуртириб, хаёлида кўшиқчи тайёр қилди шекилли, кетишга тараддудланиб қолди. Йўл-йўлакай қоғозга яна бир-икки қараб-қараб олди. Дарвоза олдида ортига ўгирилиб, менга ажабсиниб қаради:

– Шундай ажойиб шеър ёзадиган шоир, нега бу ерларда лойга беланиб юрибсиз?

– Одамзод асли лойдан яралган, – дедим мен ҳам бўш келмай.

– Қойилман, сиз билан эртага гаплашамиз, – деб Асалхон опа шошилганича жўнаб кетди.

– Балосан, Ҳошимбой, балосан, – деди боядан бери бир четда бизни кузатиб турган Эшпўлат елкамга уриб. – Биноийдай шоир экансан-у, шу пайтгача айтмай юрганингни қара, вой писмиг-ей. Бу дейман, шоирликни тоғандан ўрганганмисан, а? Бир пайтлар Жўра муаллим ҳам шеърлар ёзиб юрарди.

– Йўқ, тоғам мендан оз-моз ўрганган, – дедим.

Қийқиришиб кулишдик.

Ҳақиқатан ишларим юриша бошлаганига эртаси куни ўзим ҳам амин бўлдим. Эрталаб Асалхон опанинг ёрдамчиси келиб, оёғимни ерга теккизмай олиб кетди. Шаҳар марказидаги бир чиройли кўп қаватли уйнинг учинчи қаватида кўтарилдик. Ёрдамчи йигит калитларни шақирлатиб эшикдаги бир нечта кулфларни бураб, икки қаватли эшикни очди ва ҳурмат билан ичкарига таклиф қилди. Тўкин дастурхон тузалган кенг хонага кирдик. Ҳалиги йигит чой дамлади ва менга бир пиёла чой узатиб:

– Сиз бемалол нонушта қилиб ўтиринг, опа ҳозир студиядан келадилар, – деб чиқиб кетди.

Уй ниҳоятда нафис безатилган, каккули осма соат, улкан ясси телевизор, биллур қандиллар, қимматбаҳо гиламлар, ҳаммаси бир-бирига мос, бир-бирига ярашган, ҳозир фақат менгина бу уйга ярашмай турганимни аниқ-тиниқ ҳис қиляпман.

Бироздан сўнг Асалхон опа келди. Оддийгина оппоқ матодан тикилган кўйлаги унинг хусну латофатини янада очиб юборган эди. Ўзимни эртақлар оламига тушиб қолгандай сезиб, кўзларимга ишонмай ўтирардим. Опа енгилгина табассум қилиб юмшоқ креслога ўтираркан, ҳорғин нафас олди. Уйқудан қолганга ўхшайди, юзида чарчоқ аломати кўриниб турибди.

– Менга эътибор берма, укагинам, туни билан ухламасдан студияда ўтириб кўшиқ ёздик, – деди у кўзларини юмиб. Мени сенсиратганидан ўзига яқин олаётганини тушуниб, юрагим гупиллаб ура бошлади. – Тайёрлаб кўйган бир мусиқам бор эди, шеъринг жуда мос тушди. Яйраб-яйраб ижро қилдим. Кўзларимга уйку келмади. Ўзи шунақа, яхши кўшиқ бўлишини сезсам, токи тайёр бўлмагунча кўнглим тинчимади. Менимча ажойиб кўшиқ чиқди. Сен ҳам бир эшитиб кўргин.

У DVD дискни жойлаб, янги кўшиқчи баланд овозда кўйди. Куйнинг ўзиданоқ баданим жимирлаб кетди. Беихтиёр чапак чалиб юбордим, опани табрикладим, олқишладим, мақтадим.

– Ҳали оз-моз камчиликлари бор. Яна бироз ишласак, кўшиқ қиёмега етади. Энди сен мардикорликни бас қил, шундай истеъдодингга бу иш тўғри келмайди, – деди опа ниҳоят мақсадга ўтиб. – Бошқа хунаринг ҳам борми?

– Бор, тўйларда даврабошилиқ қилишим мумкин, – дедим.

– Майли, ўртакашлик ҳам ёмон иш эмас ҳозирча. Мана, кўрасан, укагинам, шоу-бизнесда бахтинг чопиб кетишига кўзим етиб турибди. Сен яхши-яхши шеърларингни қоғозга туширавер, хит бўладиган кўшиқлар қиламиз. Ҳозиргига ўхшаган бир-иккита кўшиқдан кейин сени ҳамма таниб қолади. Асалхон опам худди адабиётчи олимлардай шеърларимни роса мақтади.

Бундай мақтов гапларни Жўра тоғам ўз қулоқлари билан эшитса, шоирликни ташлаганига қаттиқ пушай-

мон қилган бўларди. Шундай машхур кўшиқчи мақтаяптими, демак бу шеърлар ҳақиқатан ҳам арзирлик экан. Опа ҳали биттасини кўрди, бунақа шеърлардан тоғамда кўп. Каттагина бир дафтарни тўлдириб ёзганини, ўша дафтар уйининг чордоғида чанг босиб ётганини кўрганман. Мен уларни чангдан қутқаришим керак. Биламан, тоғам шеърларини бировга кўрсатишни истамайди. Шунинг учун улар менинг номим билан кўшиқ бўлиб тарқалса бунинг нимаси ёмон? Ҳар ҳолда чордоқда чириб кетгандан одамларга фойдаси теккани яхши эмасми? Қолаверса, бошимга кўнган омад қушим ўша шеърларни талаб қилиб турган бўлса, бўшанглик қилиб ўтиришим инсофдан бўлмайди. Вақт ганиматиде отни қамчилаб қолишим керак.

Қишлоққа келдим. Омаднинг биринчи моюнаси кўлимга теккан эмасми, ўзимга эътибор бериб қарасам, ичимдан бир устун кўтариб тургандай қадди-бастим адл бўлиб қолганлигини пайқадим. Атрофдаги одамлар букчайган, шалпайган, судралгандай кўринади кўзимга. Тоғам эса ундай эмас, кайфияти чоғ, ўтаётган кунларидан мамнун. Шу кайфиятидан фойдаланиб, шеърлари ҳақида гап очдим.

– Ўша шеърларингизни беринг, мен газеталарга чиқарай. Тошкентда юриб, кўп ажойиб танишлар орттирдим. Газетадаги танишларим, тоғангизнинг шеърларини олиб келинг, чоп эттираман, дейишди, – дедим.

– Э, жиян, қайси шеърларни сўрайсан? Айтган эдим-ку, улар шунчаки ёшликдаги ҳавас эди, деб. Энди уларни бирон жойда чиқаришдан менга нима наф? Энди бизга ярашмайди. Бу йил ўн беш нафар ўқувчим университетга ўқишга кирди. Келаси йилга ундан ҳам кўпроғини ўқитиб тайёрлайман. Ана шуларнинг орасида шоир бўлса бўлгуликлари бор. Қишда тоғларга мўл қор ёғди, ариқлардан сув узилмаяпти. Томорқага қара, деҳқончиликнинг йили бўлди-да ўзиям. Ҳовлининг нарига томонидан яна битта иморат кўтараяпман. Ҳадемай тоғаваччаларингни бирин-кетин уйлантирамиз. Бизга ярашадиган ишлар мана шулар-да, жиян, – деб Жўра тоғам бақувват кафтларини бир-бирига ишқалади.

– Нима, ёшликдаги ҳавас эди, деб энди шундай оромижон шеърлар йўқ бўлиб кетаверадими? – дедим тутқиб. – Уларни газеталарга чиқарайлик, артистларга бериб кўшиқ қилдирайлик, одамлар ўқиб, эшитиб маза қилишсин. Ўзингизга эп кўрмасангиз, ҳеч бўлмаса, мана, менга беринг, мен уларни ёруғликка олиб чиқай. Сизнинг ёшингизга тўғри келмаса, менинг ёшимга тўппа-тўғри келиб турибди-ку.

– Сен нима қиласан шеърларни?

– Бир жиянингиз шоир деб ном чиқарса чиқарибди-да, тоға. Сизга армон бўлган ҳаваслар бир куни менга ҳам армон бўлмасин. Шунда ҳам ўзимни ўйлаб эмас, ўтмишда қолиб кетаётган шеърларингизни ўйлаб шоирликни бўйнимга олишга жазм қилаяпман.

Хуллас, Жўра тоғамни роса аврадим. Тоғам кулавериби туйилиб қолди.

– Бор-е, билганингни қилмайсанми, – деди охири қўл силтаб. – Агар ўша шеърларнинг сенга бирор нафи тегадиган бўлса, олиб кетавер, сенга совға қилганим бўлсин уларни.

Кувонганимдан тоғамни кучоқлаб олдим. Кейин югуриб чордоққа чиқдим-да, сарғайиб кетган газе-

та-журналлар орасидан ўша қалингина дафтарни қидириб топдим. Дафтарнинг варақлари илвираб тўкилай деб қолибди. Агар мендай шеърят фидойиси бўлмаганида бу қоғозлар ҳадемай тупроққа айланиши муқаррар эди.

Ишлар юришгандан юришиб кетди. Мен кўпроқ шеър ёдлашга, катта-кичик тўй-тантаналарда даврабошилиқ қилиш санъатини ўрганишга киришдим. Опа таништириб қўйган бир абжир йигит тўйларда гапириладиган гапларни қоғозга ёзиб олиб келиб берди: “Мана шу гапларни обдон ёдлаб олсанг, ўртакашлиқ қилишга қийналмайсан”, – деди. Мен тез орада уларни ёдлаб олдим. Шеърларим бирин-кетин жозибали кўшиқларга айланаётган эди. Асалхон опанинг кўшиқларини эшитмайдиган одам йўқ. Кўшиқнинг шеърини ким ёзгани билан ҳам албатта қизиқишади. Мен шеърларимга “Ҳошим Жиян” деб имзо қўйдим. Албатта, тахаллусимда тоғамга ишора бор. Ахир, Жўра тоғамнинг меҳнатларини ҳам ҳалол баҳолашим керак-ку. Асалхон опа бир-икки тўйларга мени ўзи билан бирга олиб бориб, одамларга таништирди. “Янги кўшиқларимизнинг матнини ёзган шоир”, деди. Устимга пул ёғилгандан-ёғилди, олқишлар, иззат-икромлар... Таниқлиқ таниқсиз кўшиқчилар хузуримга ёпирилиб келадиган бўлишди. Шеърларнинг нусхаларини кўпайтириб, уларга ҳам беравердим. Энди шеърларим турли-туман овозларда кўшиқ бўлиб тарала бошлади. Опа рост айтган экан, шоу-бизнес шоирни тез танитаркан. Қисқа вақт ичида мен ана ўша “шоу-бизнес”нинг харидоригар шоири бўлиб улгурдим. Доимий ишим студияда кўшиқчиларнинг ёнида бўлиш. Гап-гаштакларга, тўй-тантаналар, тунги клублардаги жонон кечалар, катта-кичик томошахоналардаги концертларга таклифлар тушгани-тушган. Ўртакашлиқни ҳам қийиб қўядиган сўзамолга айландим. Мен танимаган ёхуд мени танимаган ашулчилар қолмади ҳисоб. Тўйлар баҳона каттаю кичик амалдорлар, олимлар, шоиру журналистлар билан таниш бўлиб қолдик. Улар давраларда мени ёнларига таклиф қилиб, бирозгина суҳбатлашмоқчи бўлишади. Мен эса қисқагина сўрашиб, бирон нарсани баҳона қилиб нари кетаман. Чунки уларнинг суҳбати айланиб-айланиб, охири адабиётга, ижодга бориб туташса, бу мавзуларда мен нимани гапиришим мумкин? Қолаверса, улар билан суҳбатлашмасам, вақти зиқ экан, деб ўйлаб, яна суҳбатимга муштоқ бўлиб юришади. Бунини шоу-бизнесдагиларни кузатиб билиб олдим. Ҳа, шоу-бизнеснинг ўрганадиган томонлари кўп экан. Илгарилари бу соҳага аралашиб юрганларнинг ҳаммаси эртаю кеч дилрабо куй-қўшиқлар, олқишлар ичида яшайди, ҳаётлари тўқис, муаммо нималигини билишмасе керак, деб тасаввур қилардим. Бироқ бу муҳитда фитнаю ҳасад, ғийбату ғурбатлар, ўғрилигу жоҳиллик ғужгон қайнашини, пул учун, сариқ чақага қиммат обрў учун бир-бирига пичоқ ўқталишлар, соч юлиб талашишлар, камситиш ва ҳақоратлашлар, турли-туман беҳаёликлар улар учун одатий ҳол эканлигини мутлақо ўйлаб ҳам кўрмаган эканман. Уларнинг қилғилиқларини кўрса, илон ҳам пўст ташлаб юборади. Мана шуларни кўрганимдан кейин баъзан қишлоқда ўтган кунларимнинг қадри билинар, ҳатто Эшпўлатнинг бошчилигида лой қориб, ғишт қуйиб юрганларимиз ҳам бахтиёр дамлар бўлиб туюлар эди. Э,

менга нима, қирилиб кетмайдими. Менга “така бўлсин, сут берсин”.

Икки йил ичида шаҳарда ўз уйимга, машинамга эга бўлдим. Энди кимсан – фалончи шоир диққинафас трамвай ёки автобусда оддий одамлар орасида қисилиб юрмайман. Уйимни кўнглимдагидай таъмирлатиш учун уста қидириб “питак”ка борганимда Эшпўлатни учратдим. Ҳали ҳам ўша-ўша эски чоригини судраб юрибди. Мени кўриб ҳайратдан кўзлари чақнаб кетди. Югуриб олдимга келди. Кир қўллари билан оппоқ костюмимни булғаб қўйишдан чўчиб, эҳтиёт бўлиб саломлашди. Машинамни гир айланиб томоша қилди. Ҳол-аҳвол сўрашди. Ўзининг айтишича, доврўғимни эшитиб, хурсанд бўлиб юрган эмиш. Усталарни ўзи бошлаб борадиган бўлди. Ишнинг бошида ҳам ўзи туради. “Бир ой ичида уйингни кўғирчоқдай қилиб бермасам, сен билан ҳамқишлоқлигим қуйиб кетсин”, деди.

Мени радиога, телевидениега таклиф қилишди. Янги шеърларингиздан ўқиб беринг, дейишди. Ўйлаб қарасам, янги шеърлар қолмабди. Ҳаммаси қўшиқ қилинган, ҳаммасини эшитиб бўлишган. Зудлик билан бирор чорасини кўрмасам, тез кунда хонавайрон бўламан-ку. Уйнинг калитини Эшпўлатга қолдирдимда, қишлоққа жўнадим. Тўппа-тўғри Жўра тоғамнинг олдига бордим. Мени кўриши билан тоғамнинг кулгиси кистади:

– Оббо жиян-ей, кутилмаганда катта шоир бўлиб танилиб қолдинг-ку.

– Нимасини айтасиз, тоға, омад келаман деса лойнинг ичидан ҳам чиқиб келаверар экан, – дедим кулгисига кулги билан жавоб қилиб. – Энди мана шу катта шоирнинг жамғармаси тугаб қолди. Ё пирим, деб яна янги шеърлар ёзиб берармикансиз, деб олдингизга бош эгиб келдим. Қанча десангиз пулини тўлайман, буёғидан хотиржам бўлинг. Ҳозир айна “популяр” бўлиб турганимда ўзингиз қўллаб турунг, тоға. Бу даражага етишимиз осон бўлмади, рейтингим тушиб кетмасин. Ўзим ҳам машқ қиляпман, аста-секин шеър ёзишни ўрганиб оларман.

Тоғам бош чайқаб, мийиғида кулди. Уйдан аввалгисига ўхшаган яна бир эски дафтарни олиб чиқиб, қўлимга тутқазди.

– Шу ишни тўғри қилдимми, йўқми, мана шу дафтарни ҳам сенга азбаройи раҳмим келганидан берайпман. Булар ҳам ёшлик завқи билан ёзилган. Ташлаб юбормоқчи бўлганимда янганг кўярда-қўймай қўлимдан тортиб олиб, сандиққа ташлаб қўйган эди. Сенга насиб қилган экан, майли, буларни ҳам олақол. Шундоғам бу дафтарнинг энди менга кераги йўқ. Лекин, жиян, бундай юриш билан узоққа бориб бўлмайди. Ҳали ҳам бўлса, эсинг борида қўлингдан келадиган бирор ишнинг этагини тутсанг яхши бўларди. Ғирромликнинг, ёлғончиликнинг алалоқибат албатта миси чиқади.

Муаллимдан нима оласан, бир дафтар шеърга қўшиб бир қоп гап оласан-да. Тоғам узундан-узоқ насихат қилди. Лекин у киши шоу-бизнесни қаёқдан билсин. Ёлғончилик, ғирром аралашмаган бизнес бизнесми? Мен-ку, туғишган тоғамнинг шеърларини ўзидан сўраб олиб шоирлик қиляпман, лекин қўшиқчилар ўз тоғаларининг қўшиқларини айтишяптими? Тўғри, Асалхон опа меҳнаткаш, ҳар бешта қўшиғидан учта-

сига ўзи куй ёзади ёки бирон композиторга ёздирди. Атиги иккита қўшиғига хориж қўшиқларидан куй ўғирлайди. Қолганлари-чи? Баъзи ашулчилар ҳамма қўшиқларини хорижликлардан ўғирлаб айтишади-ку. Истеъдодли артистлар камтарлик қилиб, ўзларининг иззат-обрўларини сақлашни билишади. Истеъдодсизлари эса ўзларини ўтга-чўққа уришади, газета, радио, телевидениега беаёв кириб бораверишади, ҳаммаёқда ўшаларнинг рекламалари, ҳатто дазмолни токка уласангиз ҳам ўшаларни кўрсатади.

“Янги шеърлар”ни ҳафсала билан оқ қоғозга кўчириб чиқдим. Уззу кун кўнғироқ қилиб, эшигимни тақиллатиб турган қўшиқчилар янги-янги қўшиқларини кўпайтираверишди. Бу қўшиқларнинг деярли ҳаммаси, уларнинг тили билан айтганда, “хит”га айланди. Эшпўлатнинг усталари “кўғирчоқдай” қилиб берган уйда ёлғиз ўзим зерика бошладим. Ҳар гал қишлоққа борганимда уйдагилар “ёшинг ўтиб қолаяпти, тезроқ уйлан”, деб ҳоли жонимга қўйишмайди. Бундай ўйлаб қарасам, энди ҳамма нарсам бор-у, фақат уйланиш қолибди, холос. Уйдагилар қишлоқнинг энг сара ўнта қизининг рўйхатини қўлимга тутқазди. Ҳаммаси рози экан, фақат мендан ишора бўлса бас. Ўйлаб-ўйлаб, охири Ойсанамни танладим. Буни эшитиб Эшпўлат атайлаб келиб, қойил қолганини билдириб кетди. “Уккағар-ей, тозаям омадинг чопган бола экансан-да. Шу қизнинг ошиғи кўп эди. Ким-кимлар оғиз солмади дейсан. Ҳеч кимга розилик бермаган эди. Сен бир чўқишда удалабсан-а, қойилман. Молингни сот, жонингни сот – шоир бўл экан”, – деди.

Эшпўлат адашибди, Ойсанам менга шоирлигим учун эмас, артистларни кўриш учун теккан экан. Унга қанча шеър ўқимай, қулоқ солгиси келмайди. Шеърни тушунмайди ҳам. Қўшиқларни эса мириқиб тинглайди. Эшикни тақиллатган артистларнинг олдига югуриб чиқади. Ҳатто фарзандли бўлганимизда ўғилчамизга ҳам машҳур артистнинг исмини қўйдириб олди. Ўша артистнинг ҳаётда қанчалик калондимоғ-у, худбин ва пулпараст эканлигини у бечора билмайди-да. Мен эса ўғилчамга, ҳеч бўлмаса менга омад келтирган шеърларнинг ҳурмати учун, улуғ бир шоирнинг исмини қўймоқчи эдим. Ўзи шу Ойсанамга уйланмасдан, бирорта шеър ёзиш қўлидан келадиган қизга уйланиб олсам яхшироқ эди. Ана шунда икковлашиб шоу-бизнеснинг томорқасини яшнатиб юборардик.

Бу ёқда энди шеърлар ҳам тугаб қолди. Артистлар нукул янги шеър сўрашади. Эскиларини ҳадеб такрорлайверса, уч-тўрт ойда мухлисларнинг меъдасига уриб қолаётган эмиш. Жўра тоғамнинг олдига борган эдим: “Қўй, жиян, мени қийнама. Бисотимда сақланиб қолган эски эрмакларимнинг ҳаммасини ўзингдан ўтолмаганим учун сенга бердим. Бошқа шеър ёзмаганман, ёзмайман ҳам. Шоирлик кимнингдир қуйига сўз қалаб бериш дегани эмас. У эгамнинг суйганларига берадиган бебаҳо инояти. Тўртта гапни бировларга ўхшатиб қофиялаб, қўшиқ қилиб, сохта олқиш олиб кўксига уриб юрганлар бугун бор, эртага йўқ. Чинакам шоирлик эса мангуликдир”, – деди. Лекин менинг мангуликка даъвойим йўқ. Ҳозир ҳаммага тирикчилик керак, мангулик эмас. Шундай бўлгач, ё шоу-бизнесдаги ўрнимни сақлаб қолиш учун шеър ёзишим, ё бўлмасам омадли кунларим билан бутунлай хайрла-

шиб, “қайдасан Эшпўлат” деб яна “питак”ка боришим керак. Йўқ, унақаси кетмайди. “Ўтиб қолгунча отиб қол” дейишган донолар. Қора кунга асқотиб қолар деб ўзим ҳам анча-мунча шеърлар қоралаб қўйган эдим. Шеър сўраб келган санъаткорларга ўшаларни тақсимлаб бердим. Бироқ шеърларнинг биронтаси ҳам уларга ёқмади. Ўзларича олифтагарчилик қилишганига ўлайми бу қолоқларнинг. Ахир, булар энг замонавий шеърлар-ку. Яхшиям бир журналда ишлайдиган устоз шоир билан танишиб қўйган эканман. У мени жуда ҳурмат қилади, бир нечта шеъримни журналда сурагим билан босиб чиқарди. Янги шеърларимни ўша домлага олиб бориб кўрсатдим. Камчиликлари бўлса, у ёқ-бу ёғини тўғрилашга ёрдам беради, деб ўйлаган эдим. Домла шеърларимни кўриб, кўзойнаги остидан менга узоқ тикилиб қолди.

– Ўзингизникими мана шу қораламалар? – сўради ростакамига ажабланиб.

– Ҳа, ўзимники, – дедим сал довдираб.

– Сиз илгари дурустгина шеърлар ёзар эдингиз-ку. Бунингиз нимаси? Ёки янгилик қилмоқчи бўлдингизми?

– Ҳа, ҳа, янгилик қилмоқчи эдим, – дедим баҳона топилганидан севиниб.

– Аммо, укажон, ҳар қанча янгилик десангиз ҳам буни шеър сифатида қабул қилиб бўлмайди. Бунингизда на вазн бор, на бошқа мезонлар. Ё услубингизни йўқотиб қўйдингизми? – деди қошини чимириб. Мен индамадим. – Сиз мана бу китобларни бир варақлаб кўринг. – У жавондан бир талай китобларни олиб олдимга қўяверди. – Мана бу китобда аруз вазнининг энг гўзал намуналари бор. Мана бу китобда эса бармоқ вазнидаги сара шеърлар жамланган.

Мен китоблардаги бир-иккита шеърни ўқиб кўрдим, кўнглимга ўтирмади. Кейин жавоннинг пастроғидаги чиройли безатилган сариқ ва ҳаворанг китобларни олиб варақлай бошладим.

– Уларни ўқимасангиз ҳам бўлаверади, – деди домла юзини бужмайтириб. – Улар ўзларини модернчилар деб аташади. Лекин ёзганлари модернизмнинг “м” ҳарфига ҳам яқинлашмайди. Булар шеър ёзолмайдилар, лекин шоирлар даврасида ўралашиб юришни жуда-жуда исташади. Шунинг учун алмойи-алжойи қораламаларни қоғозга туширишади-да, мен “модерн”да ёзаяпман, деб ўзларини хаспўшлашади. Аслида “модерн” дастлаб Фарб адабиётида юзага келган оташин, фалсафага бой йўналиш. Ҳозирги пайтда бизда ҳам бу услубда эплаб ижод қилаётган яхши шоирлар йўқ эмас.

Шундан сўнг домла услублар, вазнлар ҳақида узундан-узоқ маъруза ўқиди. Аруз ва бармоқда ёзилган китобларни варақлаб бир нарсаларни куйиб-пи-

шиб тушунтирди. Менга эса ҳалиги сариқ ва ҳаворанг муқовали китоблар ёқиб қолди. Чунки уларни ёзиш жуда осон, худди менинг ёзганларимга ўхшарди. Демак, услубимиз бир хил бўлса керак. Бўлди, услубимни топдим: мен “модерн”да ёзаётган эканман. Меники ҳатто анави иккала китобдагидан ўлса ўлиги ортиқ. Уларники модерн бўлса, меникини бемалол постмодерн деса ҳам бўлаверади. Мана, масалан бир шеърим “Телефон – сотка, супурги – чўтка” деб бошланади. Қофияси жойида, мазмун бор, энг муҳими, замонавий шеър. Хайриятки ижод аҳлининг нозик кўнглини тушунадиган уддабурон кишилар ана шу услубни ўйлаб топишган экан, йўқса, мени аллақачон ижод дунёсидан бадарга қилишиб, устимдан қулиб юришган, мен айна барқ уриб очилган чоғида томири сувдан узилган гулдек қовжираб, яна қора меҳнатга қоришиб кетган бўлардим. Яшасин модерн! Домла эса менга классик шоирларни тушунтирмоқчи бўлади. Бунча ғалча бўлмаса. Ахир, классиклар ўзларининг замонасидаги услубда ёзишган. Уларнинг замонида сотка телефонлар бўлмаган. Мабодо бўлганида, улар ҳам худди мана шундай ёзардилар. Бундан ташқари, ҳозирги шоу-бизнес классикларни ҳазм қилолмайди. Бугун санъат оламини “реп” ва “рок”лар эгаллапти. Уларга эса айнан бизнинг модернча шеърларимиз керак. Ҳалиги олифта кўшиқчилар янги шеърларимни менсишмади. Йўқ, менимча уларнинг бунга тишлари ўтмади. Билганларини қилишсин, замондан орқада қолганлар. Мен энди янги юлдуз бўлиб чарақлаб чиқиб келаётган “Ананас”, “Апелсин” гуруҳлари билан ишлайман. Мана бу шеърларим айнан уларбоқ. Улар ҳақиқий замонавий гуруҳлар.

Домла айна берилиб жавраётган пайтда мен узр сўраб, аста ўрнимдан турдим. Сариқ ва ҳаворанг муқовали китобларни бериб туришини илтимос қилдим.

– Олиб кетаверинг, уларнинг менга кераги йўқ, шунчаки ўзлари ташлаб кетишган, – деди ҳафсаласи пир бўлиб.

Бу китобларнинг домлага кераги йўқ, лекин шоу-бизнесга улар жуда керак. Энг муҳими, тоғамнинг менга ҳада қилган “мероси” тугаб, ўзим шеър ёзишга мажбур бўлаётган, шоу-бизнес ҳам, газеталар ҳам бир ғайратли шоирга эшикларини тақа-тақ ёпиб, ижод майдонидан батамом супуриб ташламоқчи бўлиб турган бир пайтда менинг ёзганларимни шеър деб тан олиб, бағрини кенг очувчи ҳурматли “МОДЕРН”ни топиб олганимдан ва бу саховатпеша йўналишни орқа қилиб ижод майдонида ҳали анча-мунча жавлон уриб юришим мумкинлигидан бениҳоя хурсанд бўлиб кетдим. Мен китобларни қўлтиғимга қистириб, хайрлашдим.

РУҲИЯТ ОЗИҒИ

Биз бугун компьютер технологиялари ривожланган, мураккаб масалаларни электрон машиналарда бир зумда ҳал қилса бўладиган даврда яшаймиз. Бугунги даврда ахборот манбалари бисёр, атрофимиз ахборот оқимларига тўлиб-тошган. Эндиги масала, улар орасидан қай бири фойдали-ю, қайси бири зарарли эканлигини ажрата билишда...

Инсоният ўтган асрда қўл меҳнатининг кўплаб шакллари машина зиммасига юклади. Ақлли роботлар, электрон ҳисоблаш машиналари меҳнат жараёнини анча осонлаштирди. Майли, жисмоний меҳнат борасида ҳар қанча янгиликлар, қўлайликлар яратилишига қарши эмасмиз. Аммо ақлий-руҳий меҳнат инсон зиммасида қолавергани маъқул. Бугунги ўқувчиларнинг кўпчилиги математик амалларни ўзи бажармайди, балки осонгина электрон ҳисоблагичда ечиб қўя қолади. Бирор мавзуда мустақил иш ёзиб келиш топширилса, “интернет” деган дунёда ҳамма мавзу тайёр турибди. Хуллас, ахборот асри ёшларни “фикрий танбаллик”ка мойил қилиб қўйди. Қолаверса, компьютер технологиялари қанчалик ривожланмасин, уларнинг ҳеч бири китобнинг ўрнини боса олмайди. Инсоннинг маънавий дунёқарашини шакллантириш борасида китоб билан компьютернинг хизмати таққослашнинг ўзи кулгили.

Китоб – руҳият озиғи. У инсонни эзгуликка етаклаб, маънавиятини шакллантиради. Мунтазам мутолаа жараёнида инсон қалби гўзаллашиб боради, тасаввур кенгайиб, олам ва одамларга ўзига хос ёндашув – муносабат шаклланади. Шу тариқа китоб жамият ҳаётида муҳим ўрин тутадиган инсонлар – шахсларнинг вужудга келишига сабабчи бўлади. Болалигидан китобга меҳр қўйиб, сўз дунёси гўзалликларидан баҳраманд ҳолда улғайган инсон ҳаётбахш чаманга кириб қолгандек бўлади. Бу чаманнинг мусаффо ҳавосидан нафас олиб, унинг роҳат бахш этувчи булоқларидан сув ичган одам бир умр ширин орзулар оғушида яшайди. Шу ўринда болалигимизнинг доимий ҳамроҳи бўлган китобларни эсласак: “Алломиш”, “Гўрўғли”, “Ўзбек халқ эртақлари”, “Кичкина шаҳзода”, “Сариқ девни миниб”, “Дунёнинг ишлари”... Бу рўйхатни узоқ давом эттириш мумкин. Мазкур китоблар қаҳрамонлари тимсолида биз эзгуликнинг ёвузлик устидан ҳамиша ғалаба

қозонишини кўрганмиз. Бу китоблар бизга ҳақиқат, адолат, яхшилик каби азалий мавзуларга доир илк сабоқларни берган, мазкур сабоқлардан чиқарилган хулосалар қалбимизга нақшланган. Мен дарс жараёнида ўқувчиларга ўзим ўқиган китоблардан кўп мисоллар келтираман. Ўйлаб қарасам, ўша китобларнинг аксариятини ўқувчилик йилларида ўқиган эканман. Дарҳақиқат, мутолаа учун ўқувчилик йилларидан кўра унумли даврни топиб бўлмайди. Инсон улғайгани сайин унинг зиммасидаги масъулият залвори ортиб боради. Болаларга буни вақтида тушунтириш, уларда бошланғич синфлардаёқ китоб ўқишга рағбат уйғотиш керак.

Масаланинг яна бир муҳим жиҳати шундаки, ёш китобхон аввало миллий адабиётга меҳр қўйиши лозим. Чунки бир тарихий ҳақиқат бор: ўз адабиётини севмаган одам бошқа миллат адабиётини ҳам сева олмайди. Ўзбек адабиёти ниҳоятда бой адабиёт. Миллий адабиётимиз жавонларидан ўрин олган баъзи асарлар китобхонни бутун борлиқни унутиб, асар воқеалари ичига шўнғишга, мутолаа якунига етгунча асар қаҳрамонлари билан яшашга ундайди. Айниқса Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ўткир Ҳошимов асарлари ўзбекона ҳаёт тарзига ниҳоятда яқинлиги, қаҳрамонларининг ҳаётнинг ўзидан олинганлиги билан ажралиб туради. “Дунёнинг ишлари” асарида ўзбек онасининг мушфиқ сиймоси шу қадар самимий тарзда тасвирланганки, бу асарни кўз ёшисиз ўқиб бўлмайди. Мазкур асар саҳифаларида ҳар бир ўқувчи ўз волидасини кўришига аминман. Бадиий адабиётни “саккизинчи мўъжиза” деб таърифлаган адиб, сўз ва бадиият жозибаси ёрдамида чинакам мўъжизаларни яратган. Шундай мўъжизалардан яна бири “Икки эшик ораси” романидир. Мен бу икки асар билан ўсмирлик йилларимда танишганман. Ўсмирлик умрнинг таъсирчан фасли. Шунинг учун мазкур асарлар менинг қалбимга жуда катта таъсир кўрсатган. Меҳр-шафқат, инсонийлик, ота-она қадри, бошқалар олдидаги айбдорлик ҳисси – буларнинг барчаси ҳақида менга “Икки эшик ораси” романи сўзлаб берган.

Эзгуликнинг эрта-кечи йўқ, дейишади. Инсон яшар экан, китоб унинг доимий ҳамроҳидир. Шиддатли даврда мутолаага ҳам вақт топаёлик, фарзандларимизда китобхонлик фазилатини шакллантирайлик. Тоза қалбларида бадиий адабиёт намуналарига меҳр уйғотайлик.

Дилдора РАҲМАТОВА

1981 йилда Самарқанд вилоятида таваллуд топган. Самарқанд Давлат университетини тамомлаган. Ҳозирда Ҳамза туманидаги 206-мактабнинг бошланғич синф ўқитувчиси.

Икром РАҲМОН

НАВҚИРОНЛИК НАФАСИ

Йигирманчи аср ўзбек шеърлятида Усмон Носир деган ҳодиса худди яшиндек пайдо бўлди. У ўзигача бўлган шеърлятни ўз услуби, овози ва истеъдоди билан ўзгартириб юборди. Бу ишни жуда қисқа муддат давомида қилган ижоди билан бажарди. Кутилмаган ташбеҳлар, ёниқ кайфият, сўзларни бевосита юрак зарбига монанд қилиб қўллаш, ўқувчига чақмоқдек таъсир ўтказиш, ҳаяжонга ўраб ташлаш фақат Усмон Носиргагина хос бўлган услубдир. Дарҳақиқат, Эркин Воҳидов таъкидлаганидек, биз уни фақат навқирон шоир сифатида тасаввур этамиз. У навқирон ёшлигини шундай мисраларда чизади:

*Ҳали гул ёшлигим шамолдай ўйнар,
Севгим бирон қизда тинмаган ҳали.
Ҳали сочим қора, ишқ-ла тарайман,
Оппоқ қиров дона инмаган ҳали.*

Ушбу сатрлардаги ёшликнинг шамолдай ўйинқароқлиги, севгининг бирон қизда “тинмагани”, қора сочини ишқ-ла тараши каби чизгилар ҳар қандай кишини ўзига тартади ва ўқувчи навқирон шоирни беихтиёр кўз олдига келтиради. Парчадаги ҳар бир қаторда “ҳали” сўзи қўлланган. Бу сўз капалакка ўхшаш ёшлик мисоли ҳар бир сатрга ўйнаб қўниб юргандай туйғуни ифодаляйди. Жаҳон халқлари адабиёти билан танишиши натижасида Усмон Носир ўзбек шеърлятини яна бир поғона кўтарди. У ижод билан жуда эрта шуғуллана бошлаган эди. Шоир ёш бўлса-да, “дардлари дарёдек оқин” эди:

*Ёш эдим, ер гўё тор эди,
Дард ели сочимни тўздирган.
Осмонга кўз ташлай олмасдим,
Кипригим оғирлик қиларди.*

Чинакам шоирни дард ҳеч қачон тарк этмайди. У ҳар дақиқа бўлса-да, халқ дарди, ватан ишқи, ҳуррият туйғуси ва ўзининг руҳий оғриғи билан ёниб туради. Усмон Носир ҳам миллатнинг ана шундай фарзандидир. Парчада айтилганидек, шоир ёш бўлса-да, ер гўё тор эди. Аслида инсон болалик чоғида дунё унинг кўзларига чексиз кўринади. Ғамташвиши билинмайди. Лекин ҳар ким дунёни ўзича қабул қилади. Усмон Носир яшаган даврни ҳисобга оладиган бўлсак, унинг болалиги мураккаб тарихий даврга тўғри келганини идрок қиламиз. Шу боис шоир ёшлигидан атрофдаги воқеаларга теран нигоҳ билан боқади. Ҳатто у шабаданинг эсишини ҳам дардли эди, сочимга қадар тўздирган дея илғайди.

Усмон Носир шеърлярида курашчанлик бор. У халқ ва ватан манфаати йўлида доимий курашга тайёр. Шунинг учун у ўз ўқувчларидан жўшиб туришни, доимо олдинга интилишни талаб қилади. Йўқса, у бундай ишни қилолмайдиган ожиз кимсаларни даргоҳидан ҳайдайди:

*Кўз олдимда муздек қотиб турасан сен,
Ярамайсан курашларга, бегона сен!
Жаҳлим ёмон сақланиб қол.
Ол, нури йўқ ойнагани ол,
Сўнгга йўқол даргоҳимдан!*

Шоирнинг “Йўлчи” шеъри курашчанлик руҳида ёзилгани учун ҳам Собиқ Шўролар замонида унга кўп тазйиқлар ўтказилган. Айниқса, бундай аччиқ кунларнинг ёш шоир бошига тушишида ўзимиздан Шўролар малайларининг, унинг ёш, жўшқин истеъдодини кўролмайдиган кимсаларнинг чиққанлиги нақадар ачинарли ҳол. Ўзбекнинг чинакам ўғлонининг барқ уриб турган ёшлиги қайсидир маънода шундай кимсаларни деб хазон бўлди. Лекин вақт ҳаммасини

Икром РАҲМОН

*1990 йилда Сирдарё вилояти Боёвут туманида таваллуд топган.
Ҳозирда Тошкент давлат Шарқшунослик институтининг талабаси.*

ёдида тутади, кўрсатади. Шундай кимсалар ўша даврда қандайдир йўллар билан катта-катта унволлар олган бўлса-да, бугунги кунга келиб уларни ҳеч ким эсламайди ҳам. Халқ ҳеч қачон Усмон Носирдай ўғлонларини унутмайди. Шоирнинг оламини қабул қилишидаги фалсафий фикрининг ёш бўлса-да жуда чуқурлиги, келажакни кўрқмасдан баралла айта олиши унинг асарларида ўзига хос пафосда кўринади. Хусусан, 23 ёшида ёзишга журъат қилган “Боғим” шеърида у ўз келажакни сувратини ўчмас бўёқларда чизиб кетди:

*Баргдек узилиб кетсам,
Унутмас мени боғим.
Ишимни ҳурмат қилур,
Гуллардан ҳайкал қурур,
Минг йиллардан кейин ҳам
Унутмас мени боғим!
Шеърларим янграб қолур...
Бир умрга ўлмайман!
Ҳаётимнинг давоми –
Келажакимга ҳомий,
Ўрнимга боғбон бўлур:
Бир умрга ўлмайман!*

Шоир табиат билан ҳамнафас инсон эканлиги шеърларида ҳам сезилади. Табиатнинг ҳар бир жилоси, гўзаллиги шоирнинг доимий назарида бўлади. У бундай жараёнларни шеърларига моҳирлик билан кўчира олади. У шеърятни боғга қиёслайди. Ўзини шу боғ аро бир барг деб билади ва “баргдек узилиб кетсам” дея гўзал ва аянчли бир ўхшатиш яратади. У ёш бўлса-да, узилиб кетгач, ижоди унинг ўрнига боғбон бўлишини, ўзи шу ижоди орқали бир умрга ўлмаслигини айта олди ва буни исботлади.

Усмон Носир шеърларининг аксарияти турли сабабларга кўра қилган саёҳатлари давомида ёзилган. Булар орасида “Юр, тоғларга чиқайлик” Арман тоғлари, “Денгиз ойна каби ялтирар” Болтиқ денгизи, “Қараб” Мурманск, “Денгизга” Оқ денгиз, “Шафақ – узун қизил лента” деб бошланувчи шеъри Каспий-Боку бўйлари, “Хайр, Севан” Ереван сафарлари давомида ёзилган.

Шоирнинг ушбу шеърларидаги некбин туйғулар ифодаси, ҳазин кайфият, бўёқдор ташбеҳлар, риторик қайтариқлар унинг шоирлик маҳорати маҳсулидир: “кенг нафас олдим”, “нега мунча дил оқар, қалтирар?”, “томчилар сувдек эзилган меҳрим”, “шафақ – узун, қизил лента, денгизга ботди”, “сувларга тўш қўйган кенг осмон, алвидо!”, “Яна гул баҳор, яна кулган қиз, Яна осмоннинг топ-тоза таги”.

Воқелиқдаги лирик фантазия, интим кечинмалар, фалсафий фикр кенглиги Усмон Носир ижодида юқори босқичда туради. Шу боис, шоир поэзияда, таржимада, лириканинг ҳамма турида ҳам гўзал асарлар яратди. Айниқса, ўзбек шеърятини хазинасидан жой олган “Нахшон”, “Норбўта” каби достонлар, “Исроил”, “Таъзим” шеърлари шулар жумласидандир. “Нахшон” достони Усмон Носирнинг арман халқлари билан мулоқоти, бу халқ тарихининг таассуротлари, Кавказ ва Ереванда ўтказган кунлари бадий бўёқларда маҳорат билан тасвирланган асаридир. Бу достонда арман қизи Нахшон бош образдир. Ушбу достондан олинган куйидаги гўзал ташбеҳ ва тушунчалар ҳеч бир ўқувчини бефарқ қолдирмайди:

*“Найлай, кипригимнинг нозик учуда
Қайғуларнинг нами –*

Симоб доналар”, “осмон шодлигимдай тоза ва баланд”, “барглар кўнглим каби қалтирар тинмай”, “дамлар соқов каби мирғайиб ўтар”, “яна илҳом қалбни игналаб тилди”, “кўзларимдан бир жуфт чашма ўясан”.

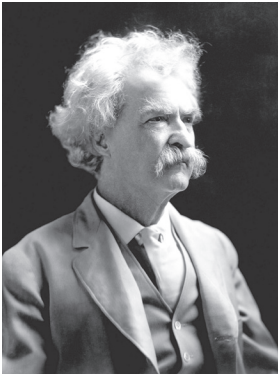
Усмон Носир шеърлари оригинал кўринишга эгаллиги (бир-бирини такрорламаслиги), ҳиссиётнинг турли хил кўринишда намоён бўлиши, фавқулдда ташбеҳларнинг келиши билан ўша даврдаёқ ўз ўқувчиларини тез топган. Унинг шеърлари ҳозирда ҳам халқ тилидан тушмайди, хонандалар томонидан қўшиқ қилиб куйланмоқда, ўқувчилар томонидан ўрганилмоқда.

Унинг шеърятини нафақат бугунги адабиёт муҳлислари, балки, келажак авлод учун ҳам ифтихор ва намуна бўлиб қолади.

Марк ТВЕН

ҒАРОЙИБ ЎҒИРЛИК

Ҳикоя

Қишнинг изғиринли туни. Дўкондор дўкон де-разасининг ташқи панжараларини туширар экан, тўсатдан ойнадан дўкон ичидаги кимсага кўзи тушди. Дўконда ҳали одам борлигини пайқаманган ҳам экан. У нотаниш кишининг дўкон пештахтасида турган бир неча бўлак сариеғни чаққонлик билан шляпаси ичига яширганини кўриб қолди.

“Ғаройиб иш бўлди-ку”, деди дўкондор ойнадан ташқарига чиқишга шошилган ўғрини кузатаркан. Айни пайтда унга қандай жазо бериш йўлларини кидирарди. Дўкондор ичкарига қадам қўяркан, чиқиб кетишга тараддудланган нотаниш кимсанинг қўллари аллақачон эшик тутқичида эди.

– О, жаноб, кетяпсизми? Совуқ жуда забтига олди-ку! Кўринишингиздан сиз ҳам жуда совқотган кўринасиз. Қани, орқамдан юринг-чи!

Нотаниш одам дўкондорга олазарак қаради. Кўзларида безовталиқ акс этди. У нима қилишни, нима дейишни билмасди, тезроқ дўконни тарк этишни хоҳларди. Ахир шляпасининг ичидаги сариеғ... Лекин ноилож магазинчининг орқасидан юрди. Дўкон эгаси унинг елкасига қўлини қўйиб хона бурчагидаги печ ёқинига ўтқазди.

– Биласизми, – деди у меҳрибонлик билан. – Агар бундай совуқ тунда бироз исиниб олмасангиз, музлаб қолишингиз ҳеч гап эмас.

Дўкондор печга ўтинлардан кетма-кет ташлай бошлади. Нотаниш одам ўтирган жойида сариеғнинг эриб бораётганини ҳис қиларди. Бирдан у сакраб ўрнидан турди ва кетиши зарурлигини айтди.

– Қаёққа шошасиз, яна бироз ўтиринг, яхшилаб исиниб олинг! Мен ҳам ўзим зерикиб ўтиргандим.

Яхшиси, мен сизга қизиқарли бир ҳикоя айтиб бераман.

– Йўқ, йўқ! Кетмасам бўлмайди. Молларимга қарашим керак. Улар ҳойнаҳой оч қолишган бўлса керак.

Нотаниш киши тоқатсизланди.

– Қўйсангиз-чи, иссиққина хонада бирпас гурунглашамиз, борасиз-да...

Бечора киши бу вақтда ўзини қўйгани жой тополмай қолганди. Чунки шляпасининг ичидан юз-кўзларига сариеғ оқиб туша бошлаган эди. Дўкондор эса бу ҳолни кўрмаганга олиб, печкага ўтин ташлашда давом этарди.

– Бугун яхши тун бўлди, – деди дўкондор гапида давом этиб. – Шляпангизни ечиб қўйсангиз бўларди. Ахир хона жуда иссиқ.

– Йўқ! – қичқирди бечора ниҳоят. – Мен кетишим керак! Рухсат беринг! Тобим қочяпти!

Бу пайтда сариеғ унинг бўйинларидан кийимига, пойабзалининг ичигача оқиб борарди. У худди ёғли ваннага тушиб қолгандек эди.

– Хайрли тун унда, жаноб, – деди сотувчи жилмайганча. – Агар сиз ҳақиқатдан ҳам кетишни хоҳлаётган бўлсангиз.

Нотаниш одам дўкондан чиқиб кетаётганда дўкондор яна қўшиб қўйди:

– Мен тўққиз пенсни жуда қадрлайман, лекин шляпангиз ичидаги бир фунт сариеғ учун сизни айблай олмайман!

Инглиз тилидан Моҳинур МУҲАММАДЖОН қизи таржимаси

Моҳинур МУҲАММАДЖОН қизи

1994 йилда Фарғона туманида туғилган. Жаҳон адабиётидан Артур Конан Доил, Алан Маршал, Марк Твен, Чарлз Диккенс, Жорж Бернард Шоу, Арчибалд Жозеф Кронин, Маргрет Рейларнинг асарларини инглиз тилидан ўзбекчага ўгирган. «Ҳайрат булоқлари» номли китоби нашр этилган. Ҳозирда Ўзбекистон Давлат Жаҳон тиллари университетининг халқаро журналистика факультетида таҳсил олади.